

OĞUZ TÜRKLERİNİN URUMİYE GÖLÜNE AĞITLARI

Derleyen:
Doç. Dr. Nabi AZEROĞLU

100

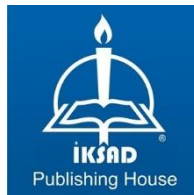
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

OĞUZ TÜRKLERİNİN

URUMİYE GÖLÜ'NE AĞITLARI

DERLEYEN

DOÇ. DR. NABI AZEROĞLU

Copyright © 2023 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,

except in the case of

brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic

Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2023©

ISBN: 978-625-367-420-5

Cover Design: Nabi AZEROĞLU

November / 2023

Ankara / Türkiye

Size = 21 x 29,7 cm

Türkiye Yüzyılı ve Türk Dünyasının Yüzyılı

Münasebetiyle...

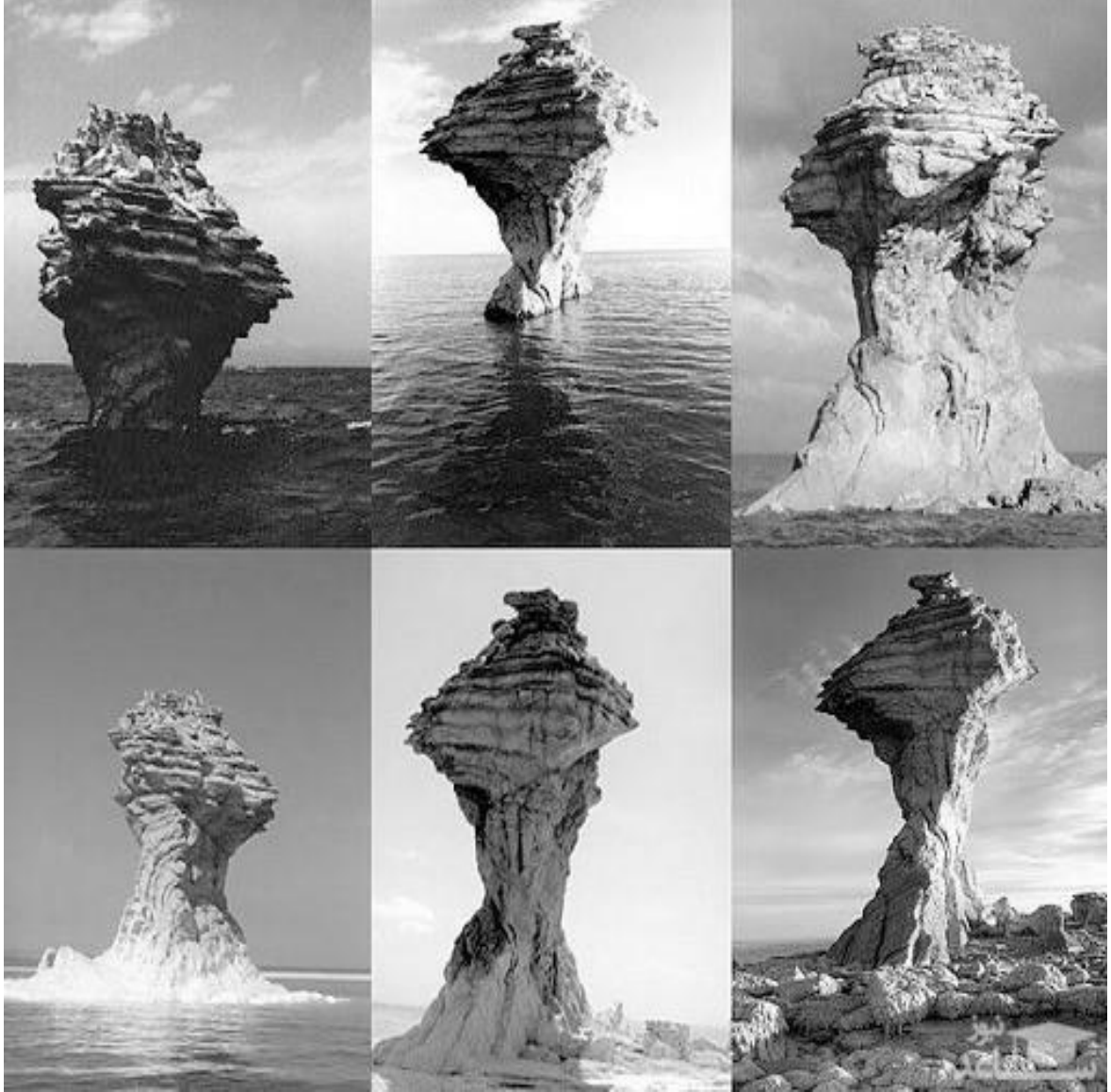

Şekil 1: Urumiye Gölü Türkiye Cumhuriyeti sınırına 50 KM uzaklıktadır. Urumiye Gölü'nün kuruması sonucu çevre felaketi Türkiye'yi de etkileyecektir.

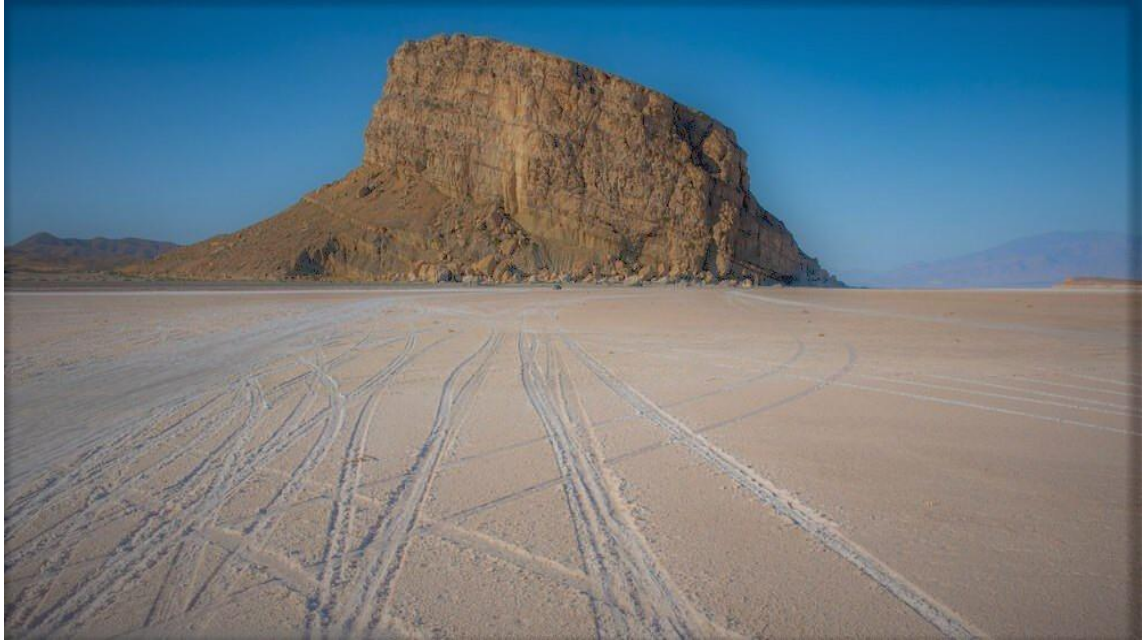
4

Şekil 2: Urumiye Gölü ile Van Gölü'nün Yakınlığı ve Durumu: İran devleti gölün kurumasını iklim değişikliğe bağlamaktadır. Ancak Van gölü bu iklim değişikliğinden etkilenmemiştir.

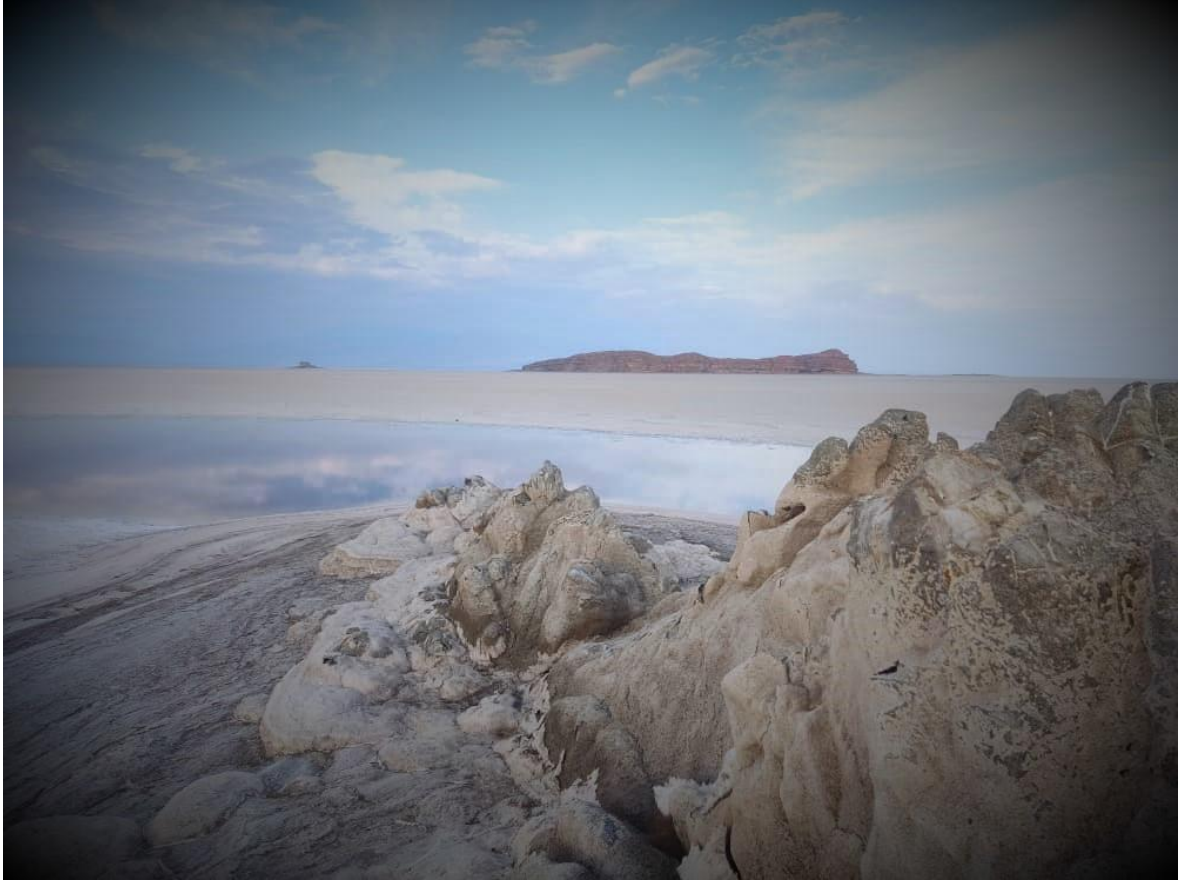
Şekil 3: Urumiye Gölü'nde ki "Osman Yumruğu"nun zaman içinde ki durumu. Bir zamanlar Urumiye Gölü'nde olan "Osman Yumruğu" bugün çöl ortasında kalmıştır.

Şekil 5: Urumiye Gölü adalarından biri çöl ortasında bir kayaya dönmüş.

Şekil 4: Urumiye Gölünün çevresindeki setler ve kurumasına olan etkisi

7

Şekil 6: Urumiye Gölü Kuruması bir çevre felaketidir.

Şekil 7: Urumiye Gölü'nde bilinçsizce yapılan köprü gölün kurumasında etkili olmuştur.

Derleyen

DOÇ. Dr. *NABİ AZEROĞLU*

REDAKTÖR: *Banu SOMYÜREK*

TASARIM: *Zahit CÜNDÜBEYOĞLU*

İÇİNDEKİLER

Giriş

Ön Söz (Prof. Dr. Esat Arslan)

Ön Söz

BİRİNCİ BÖLÜM İRAN TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İran'da Türklerin Yaşadığı Bölgeler

Azerbaycan Bölgesi Türkleri

Türkmen Bölgesi Türkleri

Horasan Türkleri

Türkmenler

Kaşkay Bölgesi Türkleri

Avşar Türkleri

Halaç Türkleri

Kaçar Türkleri

Kaçar Hâkimiyeti

Karapapak Türkleri

Ebi Verdi Türkleri

Diğer Oğuz Boyları

Azerbaycan Coğrafyası

Azerbaycan Tarihi

Azerbaycan Bölgesinin Türk Kültüründe Önemi

İKİNCİ BÖLÜM URUMİYE GÖLÜ HAKKINDA YAZILAN AĞITLAR

9

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Âşık OBALI (Türkiye)

Beytullah AVCI (Türkiye)

Abdullah ALTINSOY (Türkiye)

IRAK

Mehmet Ömer KAZANCI (Irak)

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ

Heyde OĞUZ (Azerbaycan)

Etibar KARİB (Azerbaycan)

Süleyman HÜSEYNOV (Azerbaycan)

GÜNEY AZERBAYCAN

Hakseven MİYANALI

Şehavet İZZETİ

Âşık CEBREYİL

Âşık FEREC

TELİMXANLI

Samed YEHYEVİ

Rahim İSMAİLİ

Fatime MOHEBBİ
AYRILMAZ
ELMAN
Ali CEBBARI
Bahtiyar NİZAMİ
Rahim Asadullahi (Kartal)
Haşım FARAHASA
Hayide Buluki (ÖZLEM)
Kulamrıza REZMİ
ELŞEN
İzeti ATEŞBEG
Duman BAHTİYARİ
ELSES
Hüseyin MUHAMMEDZADE
Behram ASADİ
TÜRKEŞ AVŞARLI
Ali Reştber KAYIB
Yakup NIKZAD
Paşa SARHANLI
R. A. KARTAL
Sehend TEBRİZLİ
Şair GÜLENDAM
Mir Hüseyin DİLDAR BİNAB
Mehdi Himmetzade ELDAR MAKU
Rıza DEVLETHAH
Hamid VAHİDİ
Süreyya Bahşi AYLAR
Arzu AYYARKIZI
Kamil KAHRAMANOĞLU
Nergis Hadi Saray (KARADAĞKIZI)
Dizecli ŞEHRİYAR
Abdullah Abbasiyan (ABBASİ)
Şucaeddin ŞAKKAKİ
Haydar BABAYİ
Kerim REYHAN
Tural RESULİ
SAÇLI
Kasım NURBAHŞ
Behruz SADİK
Mehrân Nazari (AFŞAR)
Umut ZENGANLI
Cavad Fezli (YANAR)
Aliriza HİYABANİ
Gallı MUSA
Seher Xiyavi
AZEROĞLU

URUMİYE GÖLÜ NAZİRELER ve BAYATILAR

GİRİŞ

Azerbaycan topraklarının, 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay anlaşmaları sonucu İran ve Rusya arasında paylaşılmasıyla Azerbaycan Türkleri yalnız ikiye ayrılmakla kalmamış bu tarihten sonra Azerbaycan'ın tarihi topraklarının da parçalanma süreci başlamıştır. Revan, Derbent, Borçalı, Kerkük ve diğer bölgelerin Azerbaycan'ın ana topraklarından koparılma sürecine girilmiştir. Kuzey Azerbaycan Rus ve Güney Azerbaycan Fars kültürü etkisi altında kalarak Azerbaycan Türklerinin milletleşme süreci sekteye uğratılmıştır.

Kuzeyde Derbent, Borçalı, Revan Azerbaycan topraklarından koparılırken İran sınırları içinde kalan Azerbaycan da aynı kaderi yaşamıştır. İran'da iş başına gelen yönetimler Azerbaycan topraklarını farklı eyaletlere bölüştürerek Azerbaycan tarihi topraklarının paylaşma sürecini yürütmüşlerdir. Azerbaycan'ın güneyinde Hemedan, Erak, Kazvin, Erdebil, Astara, Kum ve Tahran ayrılarak yeni kurulan eyaletlerin adı altına geçirilmiştir.

Günümüzde Güney Azerbaycan, Türk dünyasının kapısı olarak bölgede büyük jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip bir coğrafyadır. Güney Azerbaycan coğrafyası Türkiye'nin Türk dünyasıyla tek kara bağlantısı olduğundan bu önem daha da artmaktadır. Türk dünyası ile Türkiye arasındaki bağlantıyı kesmek amacıyla Kaçar döneminden sonraki hâkimiyetlerin bölgeye asimilasyon politikası yürüttüğünü görmekteyiz.

1924 Kaçar hâkimiyetine Rıza Palani darbesiyle son verilmiş, İran coğrafyasından Türk varlığının kazınma teşebbüsleri başlamıştır. Bu tarihten sonra İran'da Türk varlığının inkârı yanı sıra, tarihi Türk mimari kalıntılarının da yok edilmesine başlanmıştır. Böylelikle başta Tebriz olmak üzere Türk mimarisıyla ilintili tüm eserler yıkılarak coğrafyadan tarihi mimari hafıza silinmek istenmiştir. Dahası Türk yurdunun yer isimlerinin değişmesiyle bölgeye yeni kimlik büründürmeye çalışılmıştır. Örneğin “Soğukbulak” yerine “Mahabad”, “Sınandaş” yerine “Senendec”, “Koşaçay” yerine “Miyandoab” gibi yabancı adlar bölgedeki Türk kimliğinin silinmesi için verilmiştir. “Urumiye Gölü'ne” de “Rıza Palani adı takılarak “Rizaiye” adı verilmiştir. Urumiye Gölü'nün ad değişikliği bölge Türklerinin umursamazlığı sonucu akim kalsa da şehirlerin ad değişimi başarılı olmuştur.

“Urumiye Gölü'nün” adının, “Rizaiye Gölü” olarak ad değiştirmesi Rıza Palani sülalesinin başarısız bir girişimi olsa da her dönemde İran hâkimiyeti bölgenin demografik yapısını değiştirmek istemiştir. Urumiye Gölü'nün kurutulmasıyla hem demografik değişim ve hem gölde bulunan Uranyum gibi değerli madenler daha kolay elde edilebilirdi. Bu amaçla göle akan su ve çaylara setler yapılarak gölün kurutulmasıyla yerde kalan Lityum ve Uranyum gibi kıymetli metallere erişim kolaylaşmıştır.

Güney Azerbaycan coğrafyasında Urumiye ve Urumiye Gölü ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. İran Fars hâkimiyeti bölgedeki etnik değişimle Türk dünyasına yeni bir Zengezor yaratmak istemiştir. Bu durum Batılı güçlerin

siyasetiyle de uyuşmaktadır. Bu amaçla Güney Azerbaycan Türklerini göçe zorlayarak bölgenin etnik yapısını değiştirmek istemiştir.

Sovyet Birliğinin Aral Gölü'nü kurutmak istemesiyle İran'daki Urumiye Gölü'nün kurutulması yer yer aynı maksadı taşımaktadır. Milli devletin olmadığı toplumlarda yalnız manevi kültürel değerler değil yer altı ve yer üstü zenginlikleri de merkezi yönetimler tarafından sömürülmeğe devam edecektir.

“Oğuz Türklerinin Urumiye Gölü'ne Ağıtları” adlı eser, Güney Azerbaycan, Türkiye, Azerbaycan ve Irak Türklerinin yazar, âşık ve şairlerinin bu göl hakkında yazdıkları şiirleri ihtiva etmektedir. Oğuz Türk lehçeleri bir birine yakın ve yer yer sözcüklerin anlamı aynıdır. Eserde lehçelerin okunup benzerliklerin görünmesi için Türkiye Türkçesi karşılarında verilmiştir. Lehçeler arasında anlaşılmayan sözcükler açıklamada verilmiştir. Güney Azerbaycan şiirlerinin bazıları Arap alfabesi ve Latin kökenli Azerbaycan Türkçesi alfabesinde verilmiştir.

Bugün göl tamamıyla kurumaktadır. Bu akademik çalışmayla Oğuz Türklerinin bu felaket karşısındaki duygularını ifade eden şiirlerini bir araya toplamaya çalıştık. “Türkiye Cumhuriyetimizin 100. Yılı” ve “Türk Dünyasının Yeni Yüzyılı” Oğuz Türk birliğinin gerçekleşmesiyle başlayabilir.

Bu çalışmada emeği geçen başta Tebriz'de bulunan TURUZ sanal Kitaplığı sahibi Bey Hadi, Dr. Hüseyin Feyzullahi (Ulduz), şiirlerin toplamasında yardımcı olan yazarlarımız; Ustad Hemid Ahmedzade (Telimhanlı) Ustad Sehavet İzzeti, Ustad Hakseven ve Hesin Kerimzade Sahibdivan ve diğer emeği geçen herkese teşekkürlerimizi bildiririz.

Türk dünyası çalışmalarına her zaman destek veren İKSAD Enstitüsü başkanı Sayın Mustafa EMEK ve İKSAD Enstitüsü yayınevi başkanı Sayın Sefa Salih BİLDİRİCİ'ye ve tüm İKSAD Enstitüsü ailesine şükranlarımızı sunuyoruz.

Doç. Dr. Nabi AZEROĞLU

Oğuz Türklerinin Urumiye Gölü Ağıtları Kitabına Önsöz

Prof. Dr. Esat ARSLAN

Yaktığımız ağıtlar, dünyanın en büyük ikinci tuz gölü “Urumiye Gölü” için. Canımızdan can kopuyor, kopartılıyor aziz okurlar. Şimdi sormak lazım değil mi? Oğuz Türklerinin ‘Urumiye’inden ne kaldı geriye ya da bırakıldı? Sadece Türk milletine mensubiyetten onlarca yıldır kültürel soykırıma tabi tutulan Türk milletinden sonra, onun yaşama tutunduğu doğa da nasibini almaktadır. 80 yıl öncesinin göl kenarına kurulmuş iskelelerinden yük ve yolcu taşıyan nehir takalarının görüntülerinden, bugün geriye kalan gölünden uzak düşmüş iskele, iskeleye bitişik ve susuzluktan çatlamış eski göl tabanı, karidesi tükendiği için yeterince beslenememekten ölmüş su kuşları. Canım Urumiye Gölü’nü bitkisel hayata döndürdünüz, ne diyeyim büyük bir gafletle “Urumiye Gölü’nü” öldürdünüz.

Nasıl da içimiz acıyor, kanıyor ve yanıyor? Ağıtlar düzüyoruz, yüreklerin dayanamayacağı ağıtlarımız yaralarımızı kanatmaya devam ediyor. Ağlamaktan gözpınarlarımız kurudu aynen “Urumiye Gölü” gibi. Ağıtlar yakıyoruz, hançerelerimiz boğuklaşıyor, ellerimizle göğüs kafesine vururken nefessiz kalıyoruz aziz dostlar, Elimizde değil, Güney Azerbaycan Türklerinin yeşile ve suya olan aşkı ve bu aşka karşı yapılan kıyımı gördükçe bu içgüdüsel davranış kendiliğinde oluşuyor. Aşura törenlerinde kanatırcasına sırtlarımıza zincir ve sineyi vurmaktan nefes bile alamıyoruz. Almak bile istemiyoruz. En çok da;

“Sehray-i Kerbela Hüseyin canım susuzdu,

Sakka gedip su getire, bir meşk su getirse, ihsandı ya Muhammed”

Dizelerini, Farsların bizleri daha bir kahır içerisine bırakmayı hedefleyecek şekilde çevirdikleri şekli duyduğumuzda yer yarılrsa içine girecek kadar kahroluyoruz:

“Urnu Gölü susuzdu, Sekkaya söyle gelsin bir meşk su getirse ehsandı Ya Muhammed”

Urmiye Oğuz Türklerinin canından can kopartıldığı vaz geçilemeyecek bir sevgidir, aşktır kültürünün bir parçasıdır. Kuraklık ve bilinçsizlik kuruttu, güzelim Urmiye’yi, aynen Issık Göl, Aral Denizi gibi. Bilmeliyiz ki Oğuz Türkleri sadece doğrudan kendileri değil, yaşam bulduğu yerlerde kıyıma, kırma tabi tutuluyor ve kurutulmaya devam ediyor, edecektir de. Üçüncü milenyuma başlarken Urmiye ile tanış olmuştum. Bilmiyorum yoksa bana mı öyle geliyor, Urmiye Gölü kıyılarındayken hissettiğim ilk duygu, evren değiştirmiş gibi yalpalayışımı. Otoyolun ortasında arabadan inip etrafıma baktığımda bir tür 'sonsuzluk' duygusuna kapılmış ve irkilmişim. Bu kitabı elinize aldığınız ilk andan itibaren bu duyguyu yaşayacak, kitap içeriğindeki ağıtlarda da bu duyguyu alabildiğine duyumsayacaksınız, sevgili okurlar. O kadar ki şairlerimizin sessiz çığlıklarını işiteceksiniz. Bilirsiniz ağıtın en önemli ayırt edici özelliği ölünün arkasından yakılmış olmasıdır.

Her ağıt yaktığımda acılarım depreşiyor, isyan ediyorum ‘Urnu’ya uzanan ellere. Türkiye Cumhuriyetinin 100’üncü Yılında gelecek nesillere benliğimizi taşıyacak, kültür hayatımıza çok büyük katkılar sunacak bu eseri Türk Dünyasına kazandıran şairlerimizi, bu şiirleri derleyip bir araya getiren Doç. Dr. Nabi Azeroğlu kardeşimi tebrik ediyorum.

Prof. Dr. Esat Arslan
İstanbul, 10 Ekim 2023

KISALTMALAR

- Age** : adı geçen eser
AFD : Azerbaycan Folklor Dergisi
AMEAFE : Azerbaycan Milli Elmler Akademisi Folklor Enstitüsü
AKMY : Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
ATKD : Azerbaycan Türk Kültür Dergisi
AZT : Azerbaycan Türkçesi
C : cilt
Çev : Çeviren
DİBY : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
K.K : Kaynak kişi
KBY : Kültür Bakanlığı Yayınları
KKTC : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEBY : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
Nu : Numara
S : Sayı
s : Sayfa
SSCB : Sovyet Sosyalizm Cumhuriyetler Birliği
TDKY : Türk Dil Kurumu Yayınları
TDAD : Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi
TDV : Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı
TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TİKA : Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TFA : Türk Folkloru Araştırmaları
TKAE : Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
TTKY : Türk Tarih Kurumu Yayınları
yy : Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN TÜRKLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İran Türkleri üzerine bugüne dek ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Türk bilim adamı Fuat Köprülü “Edebiyat Araştırmaları II” adlı kitabında İran’da Türk varlığı hakkında önemli bilgiler vermiştir (Köprülü, 1989: 17–37). Faruk Sümer’in “Oğuzlar” adlı eserinde İran ve Anadolu Türkleri arasında ilişkiler, göçler ve bölgedeki Türk nüfusu konusunda önemli bilgilere rastlamaktayız (Sümer,1965:132-150). W. Barthold, İran’ın tarihî coğrafyasına dair kitabında dağınık olsa da bilgiler vermiştir (Köprülü, 1989: 33). Bu kitabın Farsça tercümesi Tahran’da 1928’de yayımlanmıştır. İran etnografyası hakkında da N. De Khanikoff 1866 yılında Paris’te basılmış eserinde bilgi vermiştir. Ahmet Caferoğlu, 1932-1940 yılları arasında yayımlanan “Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisinde (1932, 97-104) ve “Türk Kültürü” dergisindeki (1966: 125- 133), yazılarında İran Türkleri hakkında değerli bilgiler vermiştir. Ayrıca Türkler Ansiklopedisi’nde Christian Bulut, Cemal Hesenli, Enver Uzun, Muhittin Çelik ve Brenda Shafer, İran Türkleri hakkında bilgi vermiştir.

V. Minorski’nin İran’da yaşayan Halaç Türklerinin keşfinden sonra Alman bilim adamı Dorefer, bizat bölgede incelemelerde bulunmuş ve bu konuda önemli derlemeler yapmıştır. Dorefer’in Halaç Türkçesi üzerinde çalışmaları olmuştur. Faruk Sümer “Oğuzlar” adlı eserinde XIX. y.y da İran’da yaşayan Türkler hakkında önemli bilgiler vermiştir (Sümer: 1980: 633). XIX. y.y da İran’ı ziyaret eden Lady Sheil ve Dupre adlı iki Avrupa seyyahın gözlemledikleri ve yetkililerden aldıkları bilgilere dayanarak İrandaki Türk oymakları hakkında bilgi toplamışlardır. Faruk Sümer’in belirttiği gibi Dupre İran’daki Türk oymaklarını dillerine göre ve Lady Sheil ise bölgelere göre Türk oymakların sıralamıştır. Dupre listesinde 39 oymağın adını şu şekilde vermiştir: 1- Avşarlar, 2- Kaçarlar, 3- Mukaddem, 4- Dumbelu (Dümbülü), 5- Türkmen, 6- Kengerlu, 7- Taliş, 8- Kara-Çorlu, 9- Şah-Dullu, 10- Kara-Gözlü, 11- Aynalu, 12- Bayat, 13- Beğ-Dili, 14- Kurd-Beçe, 15- Türkü-Mafi, 16- Kocavend, 17-

Abhul-Meliki, 18- Rahimlu, 19- Fars-Medanlu, 20- Nasır-Baharlu, 21- Muğanlu, 22- Huda-Bendelu, 23- Hacılar, 24- Şah-Seven, 25- Emranlu, 26- Kara-Hamzalu, 27- Emvarlu, 28- Ustacalu, 29- Sarıcalu, 30- Han-Çobanlu, 31- Civanşir, 32- Koyunlu, 33- Celayir, 34- Halac, 35- Sa'dlu, 36- Bulverdi, 37- Kaşkay, 38- Kurd, 39- Acurlu. Lady Sheil ise irandaki Türk oymaklarını şu şekilde vermiştir; 1- Azerbaycan oymakları, 2- Mazenderan oymakları, 3- Tahran oymakları, 4- Hamse oymakları, 5- Kirman oymakları, 6- Hemedan bölgesi oymakları, 7- Fars bölgesi oymakları, 8- Horasan oymakları, 9- Kirmanşah oymakları (Sümer: 1980: 633-641). İran'ın büyük bölümü eski zamanlardan beri Türk yurdu olmuştur. Türkistan ve Anadolu coğrafyasını birleştiren bu önemli bölge, göçler sırasında Türklerin Türkistan'dan Anadolu'ya geçiş yolunu sağlamıştır. Rafael'in belirttiği gibi, Anadolu'nun Türkleşmesinden önce İran'ın Türkleşmesi tamamlanmış ve bu durum Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Rafael, 1997: 312).

İbn-i Haldun Tarih-i İbni Haldun eserinde “İran Türklerin yurdudur, ancak Fars bilginleri bunu inkâr ediyorlar.” ifadesini kullanmıştır.¹ İran Türklüğü gerek halk edebiyatı ürünleri gerekse inanç yönünden Anadolu'ya bir kaynak olmuştur. Horasan erenlerinin Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaştırılmasında büyük etkisi olmuştur. Muharrem Ergin'in tabiriyle Horasan erenleri Anadolu'nun damarlarına ilim ve irfan kanını pompalamak görevini yapmıştır (Ergin, 2005: 41). Bazı tarihçiler İran'ın tamamının milattan 4400 yıl öncesinden Türk yurdu olduğunu ortaya koymaktadır. Ünlü tarihçi Mahmut Taki Zehtabi “İran Türklerinin Eski Tarihi” adlı eserinde şu bilgilere yer vermiştir: “Bugün tarih gösterir ki, Hint-Avrupa dilli Parsların on kabilesi ilk defa milattan 900 yıl evvel doğu tarafından İran bölgesine gelmiş ve İlâm şehzadelerinin hâkimiyeti altında olmuş çağdaş Fars ve Kirman eyaletlerinde, İlâm Hükümeti'nin icazetiyle, yurt salıp, yaşamışlar. Onlardan takriben 3500 yıl evvel Türkler İran arazilerinde medeniyetler yaratmış hükümetler kurmuştur” (Zehtabi, 2000: 1). İran nüfusunun % 43'ü kırsal yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. % 10'u hâlâ göçebe hayatı sürer (Rafael, 1997: 11). Bu göçebe insanların tamamına yakını Türklere (Kafkasyalı, 2002: 20). İran'da Türkler, Selçuklular, Gazneliler, Kara Koyunlular, Ak Koyunlular, Safeviler ve Kaçarlar gibi büyük Türk devletleri kurmuşlar. Selçuklu İmparatorluğundan önce bu bölgede Türk varlığı görülse de Selçuklu İmparatorluğu ile birlikte Türk topluluklarının Horasan, Kirman, Fars, Irak ve Azerbaycan bölgesinde yoğunlaştığını görüyoruz. Ordu ve saray dilinin Türkçe olması dönemin Farsça edebî dilini etkilemiş ve birçok Türkçe sözcük Farsçaya geçmiştir. Bu dönemde Selçuklu sarayında Fars edebiyatı gelişmiş ve Şehname gibi önemli eserler ortaya çıkmıştır.

XIV – XV. yüzyılda İran'da Oğuz boylarından olan Kara Koyunlular ve Ak Koyunlular güçlü devletler kurdular. Kara Koyunlular Baranlu ve Ak Koyunlular Bayındır boyundandırlar. Avşarlar, Salurlar, gibi diğer büyük Oğuz boyları da bu dönemde etkilerini kaybetmemişlerdi. Olearis XVII. asırda İran'ın çeşitli bölgelerinde Türk varlığını tespit etmiştir. Onun tespitine göre; “Halhal'da Kaçarlar, Marağa'da

1. وفي الكتب ان ارض ايران هي الرض الترك. فاما علماء «تاريخ ابن خلدون ج ٢، ص ٤٥١» الفرس و نسابهم فيابون من هذا كال

Hülagü ulusundan Turgaylar, Erdebil’de Kıpçaklar ve Oyratlar, Hoy’da Ivalılar, Hemedan kenti ve civarında Kara Koyunlulardan olan Baharlu boyu bulunmaktadır” (Köprülü, 1989: 24). Moğol istilasıyla birlikte, bölgeye Türk-Moğol göçleri başlamıştır. Bu dönem Tebriz, Marağa ve Sultaniye gibi Türk kentleri gelişimini sürdürmüştür. Moğol İlhanlılar 1230 yılında Tebriz’i kendilerine başkent seçmişlerdir. Bu dönemde bilim ve sanata yüksek değer verilmiş, önemli bilim merkezleri kurmuştur. İlhanlılardan sonra Celayirliler ve Timurlular döneminde, Moğol unsuru tamamıyla Türkleşmiş ve Türk nüfusu artmıştır. Bu dönemde Anadolu ve Suriye’den de bu bölgeye Türk göçleri olmuştur (Köprülü, 1989: 27). İran, X. asrın son çeyreğinden XX. asrın ilk çeyreğine kadar yaklaşık 950 yıl Türk hâkimiyetinde ya da Türk hanedanı idaresinde bulunan ve orada iskân olunan Türklerin ülkesidir. Dolayısıyla Türklerin ve Türk kültürünün en yoğun olduğu ülkelerin başında İran gelmektedir (Özkan, 2003: 77).

İran’da Türk varlığı ve Türk edebiyatı konusunda Mehmet Fuat Köprülü “Edebiyat Araştırmaları II” eserinde ayrıntılı ve önemli bilgiler vermiştir (Köprülü, 1989: 53). İran’da Türk nüfusu ve Türkçe konuşan halklar konusunda birçok seyyahın ifadesine rastlayabiliriz. Fransız Seyyah “Chardin” ifadesine yer vermiştir.² Ona göre Safeviler döneminde İran ordu dili Türkçeydi ve İran’ın Güney ve Batı sınırlarından başlayarak birçok yerde, Farsçadan daha çok Türkçe konuşulduğu tespit edilmiştir (Köprülü, 1989: 17). XVII. asrın ilk yarısında seyyah “Olearius”, Derband’de Dede Korkut hikâyelerini duyduğundan, A. Chodzko da İran sarayında Köroğlu hikâyesinin okunduğundan bahsetmektedir (Köprülü, 1989: 30). Bu ifadelerden, İran’da Türklerin bir azınlık değil, büyük ve etkili bir kitleye sahip olduğunu anlayabiliriz. Orta Asya [Türkistan]ve Kafkaslarda Moğol istilası bölgede nüfus yapımında değişikliklere neden olmuştur. Bu dönem Anadolu’ya yapılan göçlerin büyük kısmı Türkistan’dan İran yolu ile olmuştur. Faruk Sümer bu dönemde İran’dan aydınlar, tacirler ve sanatkârlardan oluşan büyük bir kitlenin geldiği kanısındadır. Horasan Erenleri, Anadolu ve Türkistan erenlerinin sofiliğinde büyük etkisi olmuştur (Artun, 2002: 36). Moğolların İran istilası, bölgede Türk varlığının güçlenmesini sağlamıştır. Bu dönemde İran’da Moğolca ve Türkçe konuşuluyordu. Türk çoğunluğu içerisinde bulunan Moğollar gittikçe Türkleşmişlerdir (Sümer, 1980: 155). İlk Moğol hanları Hülagü, Akaba ve hatta Argun’un Türkçe bildikleri şüpheli olsa da, (Sümer, 1980: 156), Tebriz’i başkent seçen Gazan Han Türkçeyi öğrenmiştir. Moğol askerleri ve komutanların arasında bulunan Türkler ve Moğolların İslamiyeti kabul etmelerinin Moğolların Türkleşmesinde önemli rolü olmuştur. XVI. y.y da kurulan Safevi devletinin kuruluşundan başlayarak, son zamana kadar İran’ın etnik yapısında büyük değişiklik olmamıştır (Köprülü, 1989: 30).

² . Fuat Köprülü konuyla ilgili şu bilgileri eklemiştir: “Fransız seyyahı Chardin, Sefevi İran’ında Türkçenin saray ve ordu dili olduğunu ve İran’ın büyük bir bölümünde garp ve cenup hudutlarından başlayarak, eski Parslar memleketlerinin daha ötelere kadar, Farsçadan daha çok Türkçe konuşulduğunu müşâhede etmiştir. Gaznelilerden başlayarak, XX. asırda Kaçarların sükutuna kadar, hemen umumiyetle Türk sülaleleri tarafından idare edilen İran’da ve cenubi Kafkasya’da Türkçenin böyle bir ehemmiyet kazanması pek tabii idi. Hükümdarların, büyük askeri ricalın ve ordunun ana dili olan, memleketin birçok yerinde, büyük şehirlerde, kasabalarda, köylerde ve göçebeler arasında söylenen Türkçe, büyük ve kuvvetli bir ilim ve edebiyat dili olan, mektep, medreselerde ve devlet dairelerinde hâkimiyetini daima muhafaza eden Farsçanın nüfuzuna rağmen, ehemmiyetini asla kaybetmedi ve yalnız konuşma dili olarak değil, yüksek bir edebiyat dili olarak da, Farsçanın yanında ikinci mevki aldı.

XVI. asırda bir İran tarihçisinin, “Azerbaycan bütün İran’ın özeti ve askerî kuvvetinin kaynağıdır” ifadesinin kullanması, (Köprülü, 1989: 26) İran’da Türk varlığının önemini göstermektedir.

Türklerin göçleri yalnız İran’dan Anadolu’ya olmamış, zamanında Anadolu’dan da İran’a göçler olmuştur. Faruk Sümer’in ifade ettiği gibi Anadolu oymaklarının kollarını İran’da görebiliriz. Bugün Kuzey Azerbaycan’da ve İran Azerbaycan’ı ile diğer eyaletlerde yaşayan Türklerin büyük kısmını Anadolu’dan gelmiş köylü ve göçebe oymaklar teşkil etmiştir (Sümer, 1980: 156). 900 yıl İran’a hâkim olan Türkler günümüzde de çoğunluğu teşkil etmektedirler. Tarih ve nüfus itibarıyla İran aslında bir Türk ülkesidir. 32 milyondan fazla Türk İran’da yaşamaktadır. Türkler İran nüfusunun %50’sinden fazlasını oluşturmaktadırlar. Ancak özellikle Şah döneminde Fars dili ve kültürü etkisi altında kalmışlardır (Güler, Akgül, Şimşek, 2001: 518).

İran’da Türklerin Yaşadığı Bölgeler

İran’da yaşayan Türkler yalnız Azerbaycan Türkleri değildir. İran’ın yer yer her tarafına yayılan, Avşarlar, Bahtiyariler, Halaçlar, Eşgan Türkleri, Kaçarlar, Karakalpaklar, Türkmenler, Özbekler, Şahsevenler, Kayarlar, Kaşkaylar (Resulzade, 1995: 149), göçebe veya yerleşik şekilde İran’ın çeşitli kentlerinde yaşamaktadırlar. 1925 yılında yönetimi Kaçar Türklerinden devralan Pehlevî ailesi, 1979’daki İran İslam devrimi ile yerini bu günkü yönetime bırakmıştır. İran’ın her tarafına yayılan Türkler daha sonra üç bölgede yoğunlaşmıştır:

• ***Kuzey Batı Türkleri (Azerbaycan Türkleri).***

• ***Kuzey Doğu Türkleri (Horasan Türkleri).***

• ***Güney ve Merkez Türkleri (Kaşkay, Hamse ve İsfahan Türkleri) (Sarrafî, 2002: 641).***

1. Kuzey Batı Türklerini Avşar, Bayat, Begdili, Bayındır, Kıpçak, Halaç, Tekeli, Şamlı, Usanlı, İspirili, Karagözlü, Buçarlı, Ak Koyunlu, Kara Koyunlu, Rumlu, Ustaclu, boyları oluşturmaktadır. Bu boylardan Kıpçak ve Halaçlar hariç diğerleri Oğuz boylarındandır.

2. Kuzey Doğu Türklerinin çoğunu Türkmenler oluşturmaktadır. Ayrıca Geraylı, Temirtaş, Çağatay, Celayir, Karşıkuzey, Avşar ve Bayat boyları da bu bölgede yaşamaktadır.

3. Güney ve Orta İran Türklerinde Kaşkaylar, Hamseler, Huzistan Türkleri, Kirman Türkleri ve İsfahan Türkleri yaşamaktadırlar. Bu bölgelerin yanı sıra İran’ın çeşitli bölgelerinde farklı göçebe Türk boyları yaşamaktadır.

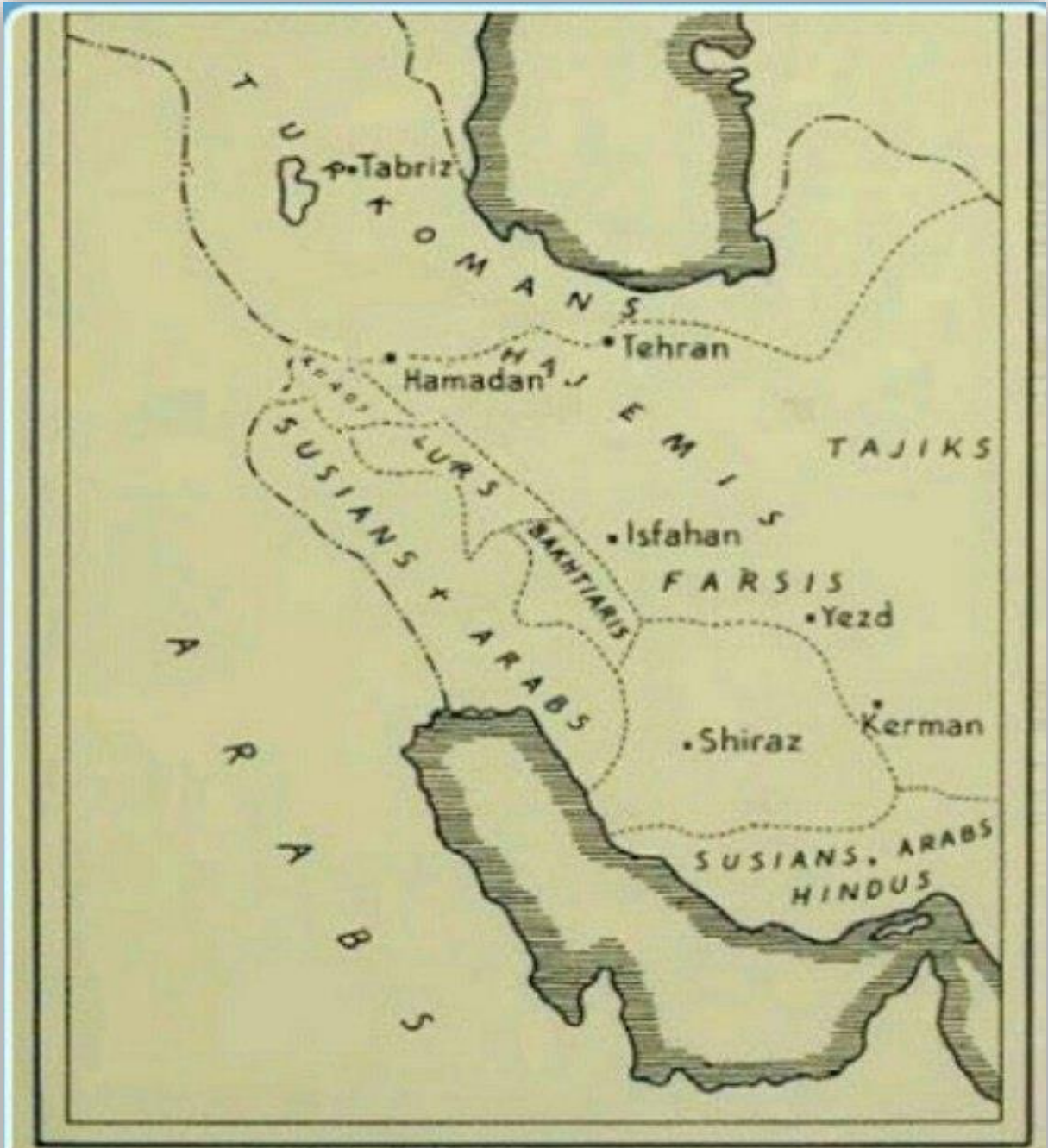

FIG. 5. Ethnographic map of Persia (after Houssay).

1939. Contributions to the Anthropology of Iran.
Chicago: Field Museum Press. 2 vols.

Şekil 8 İnan Etnografik Haritası Chicago Müzesi 1939

Azerbaycan Bölgesi Türkleri

İran'da çoğunluğu teşkil eden Türklerin başında Azerbaycan Türkleri gelmiştir. Azerbaycan Türkleri Doğu, Batı ve Merkez Azerbaycan eyaletlerinde yaşamaktadırlar. İran Azerbaycan'ı olarak adlandırılan bu bölge II. Dünya savaşında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu dönemde Türkçe resmi dil olarak okullarda okutuldu, ilk üniversite Tebriz'de kuruldu, kadınlara oy hakkı verildi ve ağaların toprakları köylüler arasında paylaştırıldı. Fakat İngiliz, Rus ve İran etkileri sebebiyle bu girişimlerden sonuç alınamamıştır (Özkan, 2003: 76). XIX y.y Avrupalı seyyahlardan Laydy Sheil İran'da yaşayan Türk oymaklarını sıralayarak (Sümer, 1960: 642) Azerbaycan oymaklarını şu şekilde sıralamıştır; Şah-Seven, Hacı Alilu, Beydili, Şeklü, Mukaddem, Mahmudlu, Babarlu, Afşar (Avşar), Kara Papah. Lady Sheil bu oymaklarını yaşadığı yerler ve nüfusu konusunda bilgileri yetkililerden aldığını belirtmiştir. Azerbaycan Türklerinin İran Tarihinde önemli yerleri vardır. İran kültürü Azerbaycan Türklerinden olan Safeviler himayesinde gelişti. Şah İsmail'in bizzat kendisi Hatâyî ya da Şah Hatâyî mahlasıyla Azerbaycan Türkçesinde pek çok şiirler yazdı. Şah İsmail Hatâyî Türk şairlerindedir ve Osmanlı padişahına Türkçe mektup yazmasına rağmen Osmanlı padişahı mektubu Farsça cevaplandırıyordu. İran Türk tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Safevi devletinin ordusunda resmi görevli olarak âşık ve bahşılar vardır. Hatta Şah İsmail Hatâyî'nin devlet adamlığı ile komutanlığının yanında iyi bir âşık (saz ustası) olduğu da bilinmektedir (Uzun; 2007: 25). Şah İsmail Hatâyî gerek Azerbaycan gerekse İran tarihinde büyük rol oynamıştır. Erdebil'de Safevi devletini kuran ve Tebriz'i başkent seçen Şah İsmail Şii mezhebini İran'da resmileştirdi. Türkçe şiirler yazan Şah İsmail aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinin gelişmesinde önemli payı olmuştur. Başkent Tebriz Safeviler devrinde Osmanlı İmparatorluğu sınırlarından uzak tutulması için, önce Kazvin daha sonra İsfahan'a taşınmıştır. Başkent taşınmasıyla birlikte sanatkarlar, tacirler ve bilim adamlarının İsfahan'a göç etmesi Tebriz'i olumsuz yönde etkilemiştir. Safevilerden sonra ikinci uzun ömürlü hanedanı kuran Kaçar Türkleri olmuş. Kaçar Türkleri 1794-1920 yılları arasında yönetimde bulunmuşlar. Ancak zayıfladıklarında 12 Ekim 1813'te Gülistan Antlaşması imzalayarak Aras nehrinin kuzeyini Ruslara bırakmak zorunda kalmışlar. 1828 yılında İran-Rusya antlaşmasıyla İran'da Azerbaycan bölgesinin ikiye ayrılması, kuzey kısmının Rusya topraklarına eklenmesi ve güney kısmının İran sınırları içerisinde kalması bir milletin kaderini ikiye ayırmıştır. Bu antlaşmayla Rusya'nın kontrolüne geçen Hanlıklar ise Rus güçlerine karşı direnişe geçmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nden yardım beklentisinin boşa çıktığını gören Hanlıklar, Abbas Mirza komutasındaki Kacar ordusuyla birlikte Ruslara saldırsa da yenilmiş ve 21 Şubat 1828'de Türkmençay Antlaşması imzalanmıştır (Blaga; 1997: 84-94 akt. Özdamar: 2011). Günümüzde İran Azerbaycan'ı Türkleri İran'ın kuzeybatı bölgesinde Tebriz, Urmiye, Erdebil, Zencan, Gazvin, Marağa, Hoy, Maku, Sulduz, Goşaçay, Miyane, Astara, Culfa, Merend, Halhal, Sovukbulak, Hemedan, Bicar, Gurve, Tikantepe ve diğer kentlerde yaşamaktadırlar. Jean Paul Roux Azerbaycan Türklerinin İran'da dağılımı hakkında şu bilgileri vermektedir: "Azerbaycan Türkleri, genelde bölgenin başkenti Tebriz'de ve aynı etnik gruptan gelip aynı dili konuştukları Azerbaycan Cumhuriyeti'yle sınırı olan bölgede yaşarlar. Dörtte

biri kadarı da yoğun biçimde gruplaştıkları ve bu nedenle de Azerî [Azerbaycan] kentlerinden biri sayılan Tahran'da yaşamaktadırlar” (Roux; 2007: 461).³ Jean Paul Roux aynı eserin “İran sefeviler” bölümünde şu bilgilere yer vermiştir: “Doğu Anadolu'nun Türkmen ortamında, Safevi hareketi doğmuştur. Bu hareket daha sonra modern İran'ın kurucuları olacak Safevi Hanedanlığını yaratacaktır. Ama Minorsky Safevilerin, göçebe Türklerin antik Med ve Pers ülkesindeki egemenliğinin ifadesi olduğunu söylemektedir. İran Safevilerinin, son derece güçlü ulusal duygulara sahip olmalarına karşın, hareketli Türk azınlığın da bu ülkede etkili olduğu doğrudur.” (Roux; 2007: 3375).

Türkmen Bölgesi Türkleri

Azerbaycan Türklerinden sonra en büyük Türk nüfusuna sahip olan Türkmen Türkleridir. İran'ın Kuzey Doğusunda yoğunlaşan Türkmenlerin din ve bilim adamlarıyla da Türk kültüründe ve Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük etkisi olmuştur. (Rafeal, 1997: 312). Dil bakımından İran Türkmen ağzı, Doğu Oğuz Türkçesinin devamı olup, Türkmen Türkçesinden çok, Batı Türkçesinin devamı olan Türkiye ve Azerbaycan Türkçesine yakındır (Dorefer, 1987: 241). İran'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı ikinci bölge, “Kuzeydoğu Türk Yurtları” denilen Hazar Denizinin doğu ucunda bulunan Bender-e Türkemen doğuya doğru Türkmenistan sınırı boyunca devam eden ve Afganistan sınırını takip ederek güneye doğru yay çizen Daşlıburun, Çat, Derbend, Deregez, Kelat Nadiri, Serehs, Salihabad, Taybad'dan Büyük Çöl'e inen oradan batıya inerek gölün kıyısını takiple Bircand, Firdevs, Kaşmir, Sebzevar, Abbasabad, Şahrud, Damğan'dan kuzeye yönelip Gorgan'a varan çizginin ihata ettiği ve Horasan Türkleri ve Türkmenlerin yaşadığı bölgedir (Kafkasyalı; 2010: 104). Türkmenistan sınırları yanında yaşayan İran Türkmenleri, adet ve geleneklerini korumuşlardır. İran Azerbaycan Türkleri ve İran Türkmenleri her zaman bir dayanışma içerisinde bulunmuşlardır. İran Azerbaycan'da Azerbaycan Türklerinin çıkardığı “İnkilap Yolunda” adlı bir dergi, 1981–1988 arasında Türkmenler için “Galam Ucu” adıyla 2 sayısı yayımlanan bir özel ek çıkarmıştır. Bu sayıda İran Türkmenleri hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Araştırmacı ve bilim adamı Sarrafi bu bölgedeki Türkleri iki bölümde ele almıştır. Bunlar Horasan Türkleri ve Türkmenlerdir (Sarrafi; 2002: 642-643).

³ . Jean Paul Roux “Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl” adlı eserinde İran Türkleri bölümünde şu bilgileri vermektedir: “Tarihin garip bir cilvesiyle Türkiye'deki Farisi azınlığa karşılık olarak Fransa'nın üç katı büyüklüğündeki bir ülke olan İran'da Türkçe konuşan çok daha kalabalık bir azınlık vardır. Başlıca grup Azerilerdir (Azerbaycanlılar), bunlar nüfusun %20'sini oluşturmakta olup yaklaşık 13 ila 14 milyon civarındadırlar. Bu eserin bir diğer bölümünde şu bilgilere yer verilmektedir: İran tarihinde Türklerin oynadığı rol ve Azerbaycan topluluğun bütünlüğü düşünülünce İran'da Türkçe konuşan nüfusun önemi göz ardı edilemez, çünkü nüfusun neredeyse üçte birini oluşturmaktadırlar. Zaten bu azınlık pek çok kez, özellikle de İkinci Dünya Savaşından sonra SSCB, Azerbaycan'ı İran'dan ayırmaya çalıştığı sırada (Güvenlik Konseyine 12 Aralık 1946 tarihinde yapılan çağrı) ağırlığını hissettirmiştir.

Horasan Türkleri

Horasan Türkleri, Afşar, Bayat, Celayir, Çağatay, Ecirli, Geraylı, Karagözlü, Karşıkuzey, Kazak, Kengerli, Timurtaş, Ustaçlı gibi Türk boylarının birleşip kaynaşmalarından oluşmuşlardır. Horasan'ın kuzeyinde Bocnurd, Deregez ve Şirvan'ın birçok yeri ile Fenderesk, Guçan, İsfereyin, Meşhed, Nişapur, Ramiyan ve Sebzevar ve Türbete Haydariye ellerinin oluşturduğu Horasan Türklerinin nüfusu iki milyondur. Tamamı Müslüman olup on iki imamı Şia mezhebine bağlıdırlar (Sarrafı; 2002: 643).

Türkmenler

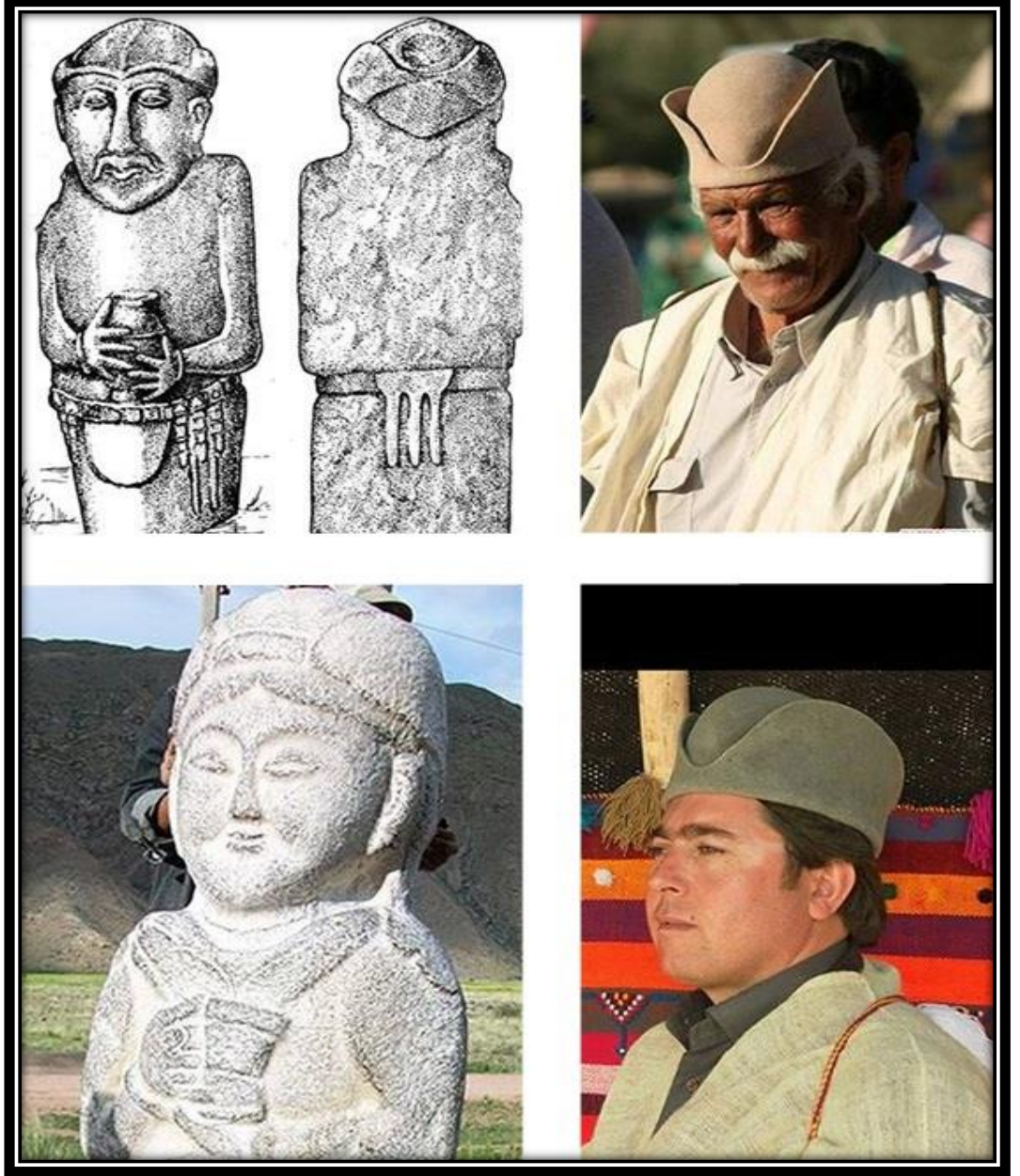
İran'da Azerbaycan Türklerinden sonra en fazla nüfusa sahip olan Türk grubu Türkmenlerdir. İran Türkmenleri, İran'ın Horasan bölgesinde yaşamaktadırlar, bundan dolayı Horasan Türkmenleri olarak da bilinirler. Ancak kendileri yaşadıkları coğrafyayı Türkmen Sahra olarak adlandırmaktadırlar (Tulu; 2009: 945). Gülistan eyaletinin kuzey kısımlarında ve Horasan'da yaşayan Türkmenler, Oğuz Türklerinin Salur, İmur ve Dodurga boylarından olsalar da bugün Gölken, Yomut ve Teke Türkmenleri adı ile bilinmektedir (Sarrafı; 2002: 643). Sarrafı, "İran Türkleri'nin Etnografyası ve Türk Folklorunun Araştırılmasındaki Sorunlar" adlı çalışmasında Türkmen nüfusunun 700-800 bin (2000 yılı) olduğunu belirtmektedir (Sarrafı; 2002: 643). Abdurrahman Deveci ve Davut Turan ise bu bölgede yaşayan Türkmenlerin nüfusunu 2 milyon olarak vermektedir (Deveci; 2009: 60).

KAŞKAY BÖLGESİ TÜRKLERİ

Kaşkay adının Kaşgar şehri ve Özbekistan'daki Kaşka Derya ile bağlantılı olduğu görüşleri var. Ahmet Caferoğlu'na göre Kaşkaylar soy olarak Oğuz Türklerinden gelen Kaşkay Türkleri, Hülagü Han zamanında Kaşgar'dan İran'a gelip yerleşmişlerdir.⁴ Ancak Minorsky, Kaşkayların esas kütlelerinin Moğol devrinden önce Selçuklular zamanında İran'ın orta kesimlerine yerleşmiş olduğunu yazıyor (Minorsky, 1950: 103). İranlı tarihçi Said Nefisi, Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, 1607- 1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran savaşı esnasında Kaşkayların ve Kaçarların Osmanlılarla yakınlığı olduğunu (Sünni oldukları için) bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını yazmıştır (Nefisi, 1965: 178). Balayan'a göre Kaşkay adının Azerbaycan'da bulunan "Gaşga Dağ" adı ile bağlantısı var (Balayan, akt. Çelik 2005: 658). Bu bölgede Kaşkay Türkleri dışında Afşar, Ağaçeri, Bayat, Ebiverdi, Halaç, Hamse ve Sungur Türkleri de yaşamaktadırlar (Kafkasyalı; 2010: 102). Bölgenin yüzölçümü 65 bin km² ve nüfusu 2 milyon dur. (Çelik; 1998: 205). Kaşkay kelimesi hakkında çeşitli yorumlar vardır. Esedullah Merdânî Rahîmî bu kelimeyi "kaş" ve "kayî" kelimelerinden türediğini belirtmekte ve "kaş" kelimesinin "öncü, başlangıç, ön bekçi" ve "kaç-" fiilinin bozulmuş şekliyle iki anlama (koş, hızlı hareket et ve çabuk, hızlı) geldiğini belirtmektedir (Temizel; 2008:

⁴ Caferoğlu, Ahmet, "Türk Kavimleri", adlı eserinde bu konuda ayrıntılı bilgi vermiştir. Ayrıca Türk Kültürü dergisi 50. sayısında "İran Türkleri" makalesinde konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

476). Bunun dışında Kaşka'ya nisbetle Kaşkâî olarak yazanlar da vardır (Bala; 1993c: 414). Avrupalı seyyahlar tarafından Kaşkay olarak yazılmış olmasına rağmen W. Barthold bu kelimenin, W. Radloff lüğatinde “alnında beyaz nişan olan at” anlamına geldiğini belirtirken Sümer, yine Kaşka kelimesinin “at, koyun ve sığır gibi hayvanların alnındaki akıtma” ve Çağataycada “parlak ve yiğit” anlamlarına geldiğini belirtmektedir. Bir diğer görüş Kaşkay sözcüğü Türklerin Kayı boyundan oldukları Kaş-Kayı sözcüğünden tüendiğidir. Kaşkay Türklerinin kalpaklarında Kayı boyunun damgası bu görüşü güçlendirmektedir.

Şekil 1 Kaşkay Türklerinin kalpaklarındaki Kayı damgası

Kaşkayların menşei hakkında çeşitli görüşler ve rivayetler vardır. Bunlardan ilki vaktiyle sanki Türkistan'da, Kaşgar civarında otururlarken Cengiz Han tarafından Azerbaycan'a getirilmiş ve sonraları yerleştikleri Save Halacistan'ından Fars eyaletine yayılmışlardır. Bu rivayete dayananlar Kaşkay ile Kaşgar arasında bir ilişki aramaktadırlar. Diğer bir görüş ise Cengiz Han zamanında Türkistan'da yaşadıklarına ve oradan da Nadir Şah tarafından İran'a tehcir ve iskân edildiklerine dair olan zayıf bir rivayetle beraber Kaşkayların Anadolu'dan buraya geldikleri de söylenmektedir. Başka bir görüş de Kaşkay yurdu denilen bu bölgenin Selçukluların önemli merkezlerinden biri olduğudur. Bu görüş göz önünde tutulursa Kaşkayların Moğollardan çok daha önce geldikleri ileri sürülebilir (Orhonlu; 1967: 30).

İran Türklüğünde Merkez Türklerden olan Kaşkaylar, Gomse, Burçin, Ramhormoz, Behbahan ve diğer kentlerde yaşamaktadırlar (Caferoğlu, 1966: 126). Kaşkay Türkleri İran tarihinde Rıza Şah aleyhine ayaklanmaları ve Tahran'a çıkarma yapmaları ile bilinmektedirler. Ne yazık ki Rıza Şah onları önce silahsızlandırmış, daha sonra katliamlarına başlamıştır. Son zamanlara kadar yarı göçebe hayatı süren Kaşkaylar, birbirlerine olan bağlılıkları, plânlı ve teşkilatlı hareketleri ile tanınmışlardır. İkinci Dünya Savaşı esnasında cereyan eden ve Kaşkaylar ile İran hükümetini karşı karşıya getiren önemli bazı hadiseler, Türk hükümetinin araya girmesi ile yatıştırılmıştır.⁵ Fakat Kaşkayların bu hareketleri İran hükümetleri tarafından hoş görülmemiş ve onların başka bölgelere sürgüne gitmelerine sebep olmuştur. Pehlevîlerin İran'da yarı özerk bir statüye sahip aşiretleri bastırma çabalarından en fazla Kaşkay Türkleri zarar görmüştür. Hükümetin aşireti yerleşmeye zorlaması sonucunda hanlarının çoğu idam edilmiş binlerce Kaşkay Türkü öldürülmüştür. Bunun sonucu olarak da Kaşkayların çoğu Şiraz'a ve diğer kentlere yerleşmişler ve buralarda fabrikalarda çalışmışlardır. Bu baskı da birçok Kaşkay liderinin öldürülmesi ve binlerce Kaşkay'ın işkence görüp hapse atılmasıyla sonuçlanmıştır (Oberling; 1995:152). Ayrıca son İran-İrak savaşında, yaşadıkları Basra Körfezi kıyıları harp sahasına yakın olduğu için, Kaşkaylar büyük zayıf görmüşlerdir.

Orhonlu, bölgede yaşayan Türkleri şu şekilde adlandırılmaktadır: Derşurî, Altböyük (Şeşbölük), Keşkulî, Farsimaden (Farsça bilmeyen), Amele, Safihanî, İğdir (İğdar), Haşimhanî, Bayat, Koyunlu, Karahanlu, Rahimî, Moganlu, Bayat-1 Şahverdi, Çıharpençe, Oryad, Karakanlu, Akbehi, Karabehi, Behlülî Kara Beg, Behlülî Hacı Feth Ali, Karaça, Uhçulu, Aslanî, Kocabeğleri Halac, Demir Çomaklu, Muhammed Zamanlu, Şahlu, Goçur, Kuvvetlü, Ali Beğlü, Külâh-1 Siyah, Ahirimlü, Ali Kürdlü, Nefer, Abdurrahmanlu, Gelezen vs. (Orhonlu; 1967: 33).

⁵ . Bu olayların biri de Metin Ören'in "İran Türklüğü" adlı eserinde şöyle anlatılmaktadır: "1950 yılında Kaşkay Türklerinin bölgesinde acil iniş yapan müttefik uçağının pilotu Kaşkaylara sığınınca Kaşkaylar onu İran'a iade etmek istemiyorlar. İran hükümeti bölgeye asker yürütür. Kaşkayların pilotu yalnız büyük hakan (Türkiye Cumhurbaşkanı'na) verecekleri söyleyince dönemin Türkiye büyükelçisi Ankara ile temasa geçip büyük faciayı önlemiş olur. Ancak bu olaydan sonra Şah İran Türklerini yok etme politikasını Kaşkay Türklerinden başlamıştır.

Kaşkayların beş büyük aşireti vardır:

1. Keşkuli (Keşküliyi Kuçik (Küçük Keşküli) ve Keşküliyi Bozorg (Büyük Keşküli) olarak ikiye ayrılır),
2. Darreşuri (Tuzlu Vadi), دره شورى
3. Farsimadan (Farsça Bilmez), فارسى مدان
4. Şeşbölük (6 bölük) شش بولوك
5. Amele (diğer aşiretlerin yamaklığını yapan aşiret).
6. Bunlardan başka üç tane de daha küçük grup vardır. Bunlar: Qaracha, Rahimi ve Safi Khani'dir. Kaşkaylar kendilerini bazen "Canihanî" olarak adlandırır. Bunun nedeni de bugünkü Kaşkay aşiretler konfederasyonunu kuran kişinin "Cani Ağa (Han) Kaşkay" adında bir boy beyi olmasıdır.

Kaşkayların dilleri Oğuz grubu ve Azerbaycan Türkçesine yakındır. Mezun Kaşkayî'nin oğluna verdiği öğütler ünlüdür:

Gəl ey ciğər gûşəm, bağım səməri,
Qocalmış atadan, eşit söz oğlum.
Doğru verim xeyir ve şərin haberin,
Ol əzəldən Allah'ıyə düz oğlum.
Təhsil və hâsıl et ilm-i yəqini
Namazı, tâəti, imanı, dini.
Süfəsiz keçirmə, akşamı, günü,
Gecə, gündüz, oxuginən, yaz oğlum.

Kâmil olub, kâmillərə enis ol,
Bâ-edib, bâ-kemâl, qəlbi təmiz ol.
Fəhm ü kəmâl, təhsilinə həris ol,
Mal yığmağa həris ol sən, az oğlum.

Dünya malı hamısı külfət kədərdir.
Malı neylər, o ki sâhib hünərdir?
Zəri ne edər 'ârif kim vücûdi zərdir,
Sən vücudun kimyâya, döz oğlum.

Qədr bilən adamı, vəli-ne'mət et,
Tâ cânın var, xilaf etmə, xizmət et.
Nəmək yedin, nəmekdânə hörmət et,
Qılma öz tə'rifin, etmə nâz oğlum.

Dəxlivi bil, xərcin eylə səzavar,
Tutiyə qənd versin, kərəksə murdar.
Xuba xub ol, gülə gül, xarə xar,

Hər gözələ salmaginan, göz oğlum.

Şeytanın məskəni, xub cəməldadır,

İşvədə, gəməzdə, qəddi qaldadır.

“Mə’zun” bu sözlərdə başı qaldadır,

Olma atan kimi, həvesbaz oğlum.

“Mə’zun Kaşkayı”

AVŞAR TÜRKLERİ

İran’ın her tarafında özellikle Güney Azərbaycan, Türkmensahra ve Kayşkay ilinde Avşarların yaşadığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra Faruk Sümer’in belirttiği gibi XII. yüzyılda İran’ın Huzistan eyaletinde Avşarların yaşadığı tespit edilmiştir. Safevi devleti döneminde de Suriye Avşarlarından İran’a göç etmiştir. Faruk Sümer’in tespitine göre İran’daki büyük Avşar topluluğunu, Anadolu’dan ve Halep’ten göç eden Avşarlar oluşturmuştur (Sümer, 1965: 286). Kaşgarlı Mahmut, 24 Oğuz boyu içinde Avşarı da sayarken “işlerini çabuk yapan” anlamına geldiğini belirtir. Reşideddin’e göre Avşar, “ava hevesli” anlamına gelmektedir. Ayrıca “Avşar” kelimesi kuş ile avlanan anlamında kullanılmıştır.

Avşar Türklerinin İran’ın tarihinde Nadir Şah Avşar vesilesiyle önemli bir yeri vardır. Nadir Şah Avşar’ın ölümüyle İran Türkleri arasında büyük bozgunluk yaşanmış, Nadir Şah’tan sonra hanlıkların ayaklanması, İran Türkleri arasında birlik ve beraberlik bozulmuş ve Türk hâkimiyeti sekteye uğramıştır.

Değişik kaynaklarda Avuşar, Avşar, Afşariye, Afşar uşağı, Afşarlar, Ovşarı Avşar şeklinde geçen Afşar sözü Ebu’l Gazi Bahadır Han, Şecere-i Terâkime adlı eserinde Afşar sözünün “işlerini çabuk yapan” anlamına geldiğini belirtmiştir (Uzun; 2002: 652). Ahmet Caferoğlu ise “Vambery’nin bu kelime kökünü ‘Afşar’ olarak kabul ederek toplayan, toplayıcı anlamına geldiğini belirtmekte ve ‘avşamak’ fiilinden türediğini belirtip bunun sadece bir tahmin olduğunu” ifade etmektedir (Caferoğlu; 1966: 31).

16. yüzyılın başlarında Anadolu’dan yine İran’a geçerek Urmiye’den Herat’a kadar olan geniş bir bölgede yerleşmişlerdir. Şah İsmail bu Avşarları özellikle Horasan sınırını korumakla görevlendirmiştir. Daha sonra, 1736’da Nadir Şah bu Avşar boyları ile Avşarlar hanedanını kurmuştur. Nadir Şah Avşar (1736–1747) Avşarların Kırklı oymağından idi. Türklüğe önem veren Nadir Şah, Osmanlı hükümdarı I. Mahmut’a gönderdiği mektupta Türk olduğunu vurgulayıp, aynı kökten geldiklerini söylese de Osmanlı devlet adamlarından istediği yanıtı alamamıştır.

Avşarların büyük çoğunluğu göçebe bir hayat tarzını sürdürmekte, belli bir bölümü ise tarım ve hayvancılıkla geçinmektedir. İran’ın geniş sınırları içerisinde dağınık ve düzensiz bir hâlde yayılmış olduklarından kavim havasını oluşturamamışlardır. Avşarların bir bölümü Selçuklular ile birlikte Anadolu’ya

gelmiştir. İran Avşarları, günümüzde, Urmiye gölünün kuzey batısında Hemedan, Kirmanşah, Nişabur, Kirman'ın güneyinde dağınık halde yaşamaktadırlar.

Faruk Sümer Oğuzlar adlı eserinde İran Avşarlarının boylarını şöyle sıralamıştır: 1.Mansur Beğ (Kuh-Gilûye) Avşarları, 2. İmamlı Avarları, 3. Alplu, 4. Usalu, 5. Eberlu (Sümer: 1965).

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında, yani Nadir Şah'ın ölümünden önce İran coğrafyasında Avşarların dağılışı şöyle idi:

Urmiye Avşarları: Urmiye Gölü'nün batısında Selmas ile Uşnu arasında yer alan Urmiye şehri ve civarında yoğun olarak yaşıyorlardı. Burada ilk defa İmanlu Avşarları yerleşmişti. Bu oymağın bir kolu sonradan Kasımlu adını taşıdı ki bu ad Şah Abbas devrinde İmanlu Avşarı'nın başında bulunan Kasım Sultan'dan gelmektedir. Urmiye Avşarlarının diğer oymakları Gündüzlü ve Araşludur. Bunlar Urmiye'ye Kuh-Guliyeye'den gelmişlerdi. Araşlu'dan çıkan Mahmutlu oymağı da Urumiye'de yaşamaktadır. A. Dupre'nin ifadesine göre Urmiye Avşarları Kasımlu ve Araşlu adlı iki kola ayrılmakta, bu kollar da Karaçlı, İmamlı, Davudlu, Usallu, Kılıçlı, Gani Beglü, Kileli, Tutmaklu, Adaklu, Kara Hasanlu, Ali Beklü, Terzilü, Şah Baranlu, Yeherlü, Kuh-Giluyeli gibi obalardan meydana gelmektedir.

Hamse Avşarları: Hamse Kazvin ile Zencan arasındaki idari bölgenin adıdır. Bu idari bölgenin merkezi Zencandır. Avşarlar bu bölgede Kazvin'in güneybatısından başlayarak Sayınkale ve Sultaniye'ye kadar uzanan yerlerde ve kuzeydeki yukarı Tarum ve Aşağı Tarum'da ve hatta Halhal çevresinde yoğun bir şekilde yaşamakta idiler. Bunlara genellikle Hamselü Avşarlar denilmiştir. Hamselü Avşarlarının çoğunun Eberlü oymağından olduğu bilinmektedir. Yine XVIII. yüzyılda adı geçen Kutulu Avşarlarının Hamse Avşarlarından olması mümkündür.

Kirman Avşarları: Burada Şah Tahmasb'dan beri Avşarlar yaşamakla beraber Kirman Avşarları siyasi bir güç olamadılar. Kirman Avşarlarının hangi oba ve boylardan meydana geldiği bilinmemektedir. Bunlar Tahmasb zamanında Horasan'dan Ferah bölgesinden gelmiş olabilirler.

Horasan Avşarları: Şah Tahmasb zamanında Horasan'da Herat'ın güneyindeki Ferah bölgesi Avşar beyleri tarafından idare edilmişti. Fakat daha sonra buradaki Avşarların ne oldukları bilinmemektedir. Kirman bölgesine gitmiş olmaları muhtemeldir. Asıl Horasan Avşarları Şah Abbas'ın Kuh-Guliyeye'den Ebiverd sınır bölgesine sürdüğü Gündüzlü ve Araşlu oymaklarına mensup obalar idi. Şah Abbas Kuh Guliyeye'de bulunan Araşlu Avşarlarını Huvar, Rey ve Simnan taraflarına sürdürmüştü. Araşlu'dan büyük bir kolun daha sonra Urmiye bölgesindeki boydaşlarının yanına gittiği görülür. Anlaşıldığına göre Nadir Şah'ın adını duyurduğu günlerde bu adlar ortadan kalkmış ve onların yerini Köse Ahmedlü ve Kırklı almıştı. Nadir Şah'ın da Kırklı obasına mensup olduğu bilinmektedir.

Diğer Avşar Yerleşimleri: Ayrıca Huzistan’da Gündüzlü Avşarları, Kuh-Guliyе’de Gündüzlü ve Araşlu avşarları ve Fars’da Kazerun bölgesinde çok daha az nüfuslu Avşar oymakları vardır. İran’da XVIII. yüzyılın ilk çeyreğindeki bu Avşar dağılışı daha sonraları pek büyük bir değişikliğe uğramamıştır.

Özünnən kiçiyi işə buyurma,
Sözün yerə düşər, heç miqdar olmaz,
Hər nə ki kâr görsən, öz əlinlə gör,
İnsan öz işində cefakâr olmaz.

Özünnən böyügün saxla yolunu,
Düşən yerdə soruş ərz-i hâlini,
Amanat amanat qonşu malını,
Qonşu yox istəyən, özü var olmaz.

Soruşun Kul Abbas, hâlin necedi?
Gündüzləyin ay qaranlıq gecədi,
Serv ağacı hər ağacdən ucadı,
Əsli qıtdı, budagında bâr olmaz.
Âşık Kul Abbas.

HALAÇ TÜRKLERİ

En eski Türk boylarından olan Halaç Türkleri bu gün İran’ın Tahran, Kum, Erak kentleri çevresinde yaşamaktadır. Bu Türkler 20. yüzyılın başlarında Minorski’nin Halaç Türklerinden yaptığı derlemelerle bilim dünyasına tanıtılmıştır (Özkan, 2003: 83). Minorski’nin çalışmalarının bir kısmı Türkiye’de Türk Dili ve Edebiyatı dergisinde yayımlanmıştır (Minorsky, 1950). Daha sonra Alman Türkolog Dorefer bu bölgede araştırmalarda bulunmuş ve Halaç Türkçesi ile ilgili birçok malzeme toplamıştır Dorefer’in bu çalışmalarını 1969’da tanıtmıştır.⁷ Halaç Türklerinin yaşadığı yerler Kum, Tefriş, Erak çevresidir. Silifça’nın etrafında bulunan 50 – 60 köyde Halaçlar bulunmaktadır.

Türkler arasında Kalaç diye anılan Halaçlar, IX. yüzyıldan itibaren İslâm coğrafyacıları ve tarihçilerinin eserlerinde “Halac” (Hılc الخلیج), “Halaciyye” (Hılcıyye الخلیجية) imlâsı ile kaydedilmektedir. Kâşgarlı Mahmud, kabile hakkında bilgi verirken Yirmi İkiler’in onlara Türkçe “aç kal” anlamında Kal-Aç dediklerini ve sonradan bunun Halaç’a döndüğünü söyler (Dîvânü lugâti’t-Türk Tercümesi, III, 415). J. Marquart, VI. yüzyıla ait bir Süryânî kaynağındaki Türk menşeli Kholas’ın Halaç olabileceğini öne sürmektedir (Erânşahr, s. 251-254). Hârizmî, X. yüzyılın sonlarında yazdığı eserinde Halaçlar’ın dahil bulunduğu zümreye işaret etmekte, bunların Eftalitler’in bakiyesi olduğunu söylemektedir. Gerçekten de Kuşanlar’dan sonra Akhunlar (Eftalitler) Mâverâünnehir’den Afganistan içlerine kadar uzanmışlar, daha sonra Kuzey Hindistan’ı ele geçirmişlerdi. Mes’ûdî Halaçlar’ın (Harluc) Türk kavminden olduklarını

(Mürûcü'z-zeheb, II, 124), İstahrî de çok eski tarihlerden beri Hindistan-Sicistan arasında yaşadıklarını ve şekil, kıyafet, dil bakımından Türk olduklarını söyler (Mesâlik, s. 245). İbn Hurdâzbih onları, Orta Asya [Türkistan] steplerinde Karluklar'a yakın bir yerde yaşayan bir Türk kabilesi şeklinde tanıtırken (el-Mesâlik ve'l-memâlik, s. 28, 31) X. yüzyılda yazılan Hudûdü'l-âlem'de Gazne ve yöresiyle Belh, Tohâristan, Büst ve Cûzcân'da koyun sürülerine ve meralara sahip birçok Halaç aşiretinin yaşadığı kaydedilmektedir (s. 111). Bu bilgilerden, Halaçlar'ın büyük bir bölümünün X. yüzyıldan çok önce Ceyhun nehrinin batı ve güneyine geçerek İran'ın doğu, Afganistan'ın güney kısımlarına dağıldıkları anlaşılmaktadır. İslâm orduları bu Türk boyu ile İran'ın içlerine ve Kuzey Hindistan'a doğru ilerlerken karşılaşmışlardır. Emevîler'in Sîstan valisi Abdülazîz b. Abdullah'ın Büst ve Kâbil'e karşı düzenlediği seferde görev alan Türkler muhtemelen Halaçlar'a mensuptu. Saffârîler'in kurucusu Ya'kûb b. Leys de Kâbil seferinden Sîstan'a dönerken yolda rastladığı Halaçlar'ı öldürüp sürülerine el koymuştu (İslam Ansiklopedyası).

Halaçlar, günümüzde Orta İran'da Tahran'ın 200 km kadar güney-batısında, Sultanabad ile Save (Hemedan ile Kum arası) arasındaki bölgede yaşamaktadır. Yaklaşık 46 köyde Halaçça konuşulmaktadır. Halaçların gerçek sayısını tahmin etmek ise oldukça güçtür, bir kısmı Azerbaycan Türkçesi, bir kısmı da Farsça konuşmaktadırlar. Özellikle genç nesilden Halaçça konuşan sayısı yok denecek kadar azdır (Ölmez, 1996: 16).

Fars eyaletinde yaşayan ve Salgurlu hanedanını oluşturan Türkmen ve Halaçlar, Salgurlu Devleti ortadan kalktıktan sonra da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Halaç Türkçesinin Eski Türkçe ile bağlantıları bulunmaktadır. Birçok arkaik Türkçe sözcükler bu ağızda hâlâ kullanılmaktadır.

Halaçlar'ın Moğol istilâsından sonra Orta ve Batı İran'a, Kuzey Azerbaycan'a ve Anadolu'ya giderek yerleştikleri tahmin edilmektedir; çünkü buralarda, hatta Kırım'da dahi Halaç adını taşıyan köyler vardır. İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ı âsi Çağatay Prensi Yasâvur'a karşı destekleyen Herat Meliki Gıyâseddin Kert'in ordusunda Halaçlar da yer almıştı. Celâyirîliler'den Hüseyin b. Üveys devrinde (1356-1374) Batı İran'da bulunan Emîr Ahmed bir Halaç kabilesinin reisiydi. Timur zamanında (1370-1405) Sâve, Kum ve Kâşân'da Halaçlar yaşıyordu. XVII. yüzyılda İran'da Mugan'daki Türk aşiretleri arasında Halaçlar'ın da yer aldığı bilinmektedir. Bugünkü Halaçlar İran'ın Kum eyaletinde oturmakta ve bu bölgeye Halacistan denilmektedir. Afganistan'da yaşayan ve Peştuca konuşan Galzaylar ile (Gılzaylar) Halaçlar'ın etnik kökenlerinin aynı olup olmadığı konusu uzun süre tartışılmış, ancak kesin bir sonuca ulaşılamamıştır.

Birleşmiş Milletler 2000 yılı "ethnologue report of Iran" verilerinde Halaçların nüfusu 42.100 olarak gösterilmiştir. Ancak Halaçların Halacistan dışında İran coğrafyasının diğer bölgelerinde Tahran, Tebriz, Erdebil, Meşhet, İsfahan, Şiraz gibi büyük şehirlerde de yaşadıklarını biliyoruz.

Araştırmacıların ve Birleşmiş Milletler teşkilatının verdikleri sayıların üzerinden on yıl gibi bir süre geçmesi dolayısıyla bu sayının günümüzde 100 bine yükseldiğini söylemek mümkündür (Kafkasyalı; 2010: 109).

KAÇAR TÜRKLERİ

İran tarihinde son Türk hükümdarı olan Kaçarlar 1925'e kadar İran'da hüküm sürmüşlerdir. Bu sülaleden sonra yabancı güçler vasıtasıyla İran yönetiminden Türkler çıkarılmışlardır. İran içerisinde sayı bakımından az olmalarına rağmen uzun süre İran yönetimini ellerinde tutmayı başaran Türk boyu Kaçarlardır. Adını Sertak Noyan'ın oğlu Kacar'dan aldıkları için bu adla anılmışlardır. Ana vatanları Türkistan'dır (Caferoğlu-Yücel; 1976:1117).

Timur hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Kaçarlarla akraba olan Akkoyunlu devletinin hükümdarı Uzun Hasan'ın himayesine giren Kaçarlar bu dönemden itibaren kuvvet kazanmaya başlamışlardır. Safevi şahlarından Şah Abbas, Kafkaslarda iyice güçlenen Kacarları, Gurgan (Görgen) ve Esterebad'a yerleştirmiştir. Said Nasifi'ye göre Şah Abbas'ın bu hareketleri, Kaçarları Türkiye Türklerinden uzaklaştırmak ve aynı zamanda da tahtı Türkmen ve Özbek akınlarından korumak endişesiyle alakalıdır.

XV. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'nun Bozok (Yozgat) bölgesinden Kuzey Azerbaycan'a geçerek Gence yöresinde yurt tutan oymak Akça (Ağça) Koyunlu, Akçalı (Ağçalı) ve Şam Bayatı Türkmen obalarından meydana gelmiştir. Oymak, Akkoyunlu Yâkub Bey'in ölümünden (1490) sonra başlayan saltanat mücadelelerine katılarak Uzun Hasan'ın torunu Rüstem Bey'in tahta çıkmasında önemli rol oynadı. Şah İsmâil zamanında Tozkoparan Pîrî Bey ve Eçe Sultan adlı iki Kaçar beyinin bahsi geçer. Kaçarlar Tahmasb döneminde büyük oymaklar seviyesine yükseldiler. Nitekim bu devirde devlet hizmetinde birçok Kaçar beyi görülür. Kaçar'ın asıl boy beyi ailesi Ziyadluoğulları'ndan olan Karabağ hâkimi Şahverdi Sultan, Budak Han, 1554'te Kanûnî Sultan Süleyman'a elçi gönderilen Şahkulu Ağa, Gökçe Sultan ve Toykun Bey bunların en tanınmışlarıdır (İslam Ansiklopedyası).

Gence, Karabağ, Horasan, Merv, Esterebad gibi önemli şehirleri elinde bulunduran Kacarlar, Nadir Şah'ın ölümünden sonra ülkedeki karışıklardan faydalanarak iktidarı ele geçirmiş 1794 - 1925 yılına kadar İran yönetimini ellerinde tutmuşlardır. Hatta Kanuni Sultan Süleyman'a elçi olarak gönderilen ve Türkiye-İran antlaşmana imza atan Şahkulu Han, Kacar Türklerindedir. Bugün Kacar Türkleri birçok boylarıyla birlikte Gurgan'ın Şovar-Şaku ve Mazenderan eyaletinin Hezar-Cebir bölgesinde yaşamaktadırlar. Bunlardan Şovar-Şakulular göçebe olup sürü beslerler. Hezar- Cebir'dekiler ise yerleşik hayata geçmişler ve günümüzde ziraatla uğraşmaktadırlar (Caferoğlu; 1966: 32-33).

İRAN'DA KAÇAR HANEDANLIĞI

1796'ten 1920-1925'e kadar İran'da hüküm süren Kaçarlar, İran tarihinde çok etkili olmuştur. Zeki Velidi Togan, Kaçarlar'ın Azerbaycan'daki en eski Türk uyruğu (boyu) olduğunu söylemekte ve Ağaç-Eriler adlı bir Türk boyuyla alakalı olduklarını belirtmektedir. (Togan,1981: 44). Faruk Sümer, Kaçarların Anadolu'da Yozgat bölgesinde yaşayan Boz-Ok Türklerinden oldukları ve Akkoyunlu devrinde İran'a göç ettikleri kanısındadır (Sümer 1965: 156). İran'ın merkez bölgesinde bulunan Ağaçari (Ağaç-eri) kenti bu düşünceyi desteklemektedir.

Ağa Muhammed Han	1210 (1796)
Feth Ali Şah	1211 (1797)
Muhammed Şah	1250 (1834)
Nâsırüddin Şah	1264 (1848)
Muzafferüddin Şah	1313 (1896)
Muhammed Ali Şah	1324 (1907)
Ahmed Şah	1327-1344 (1909-1925)

Kaçar Hanedanlığının Kronolojik Hükümdarlığı

Kaçar Devleti'nin teşkilâtı başlangıçta tamamen Safevî teşkilâtına dayanıyordu. Ancak Avrupalılar'la münasebetlerin gelişmesi değişiklik yapma ihtiyacı doğurdu. Nâsırüddin Şah devrinde, Osmanlılar'daki Tanzimat hareketleri örnek alınarak yeni müessese ve memuriyetler ihdas edildi; bunlara ait isim ve tabirlerin çoğu da aynen benimsendi. Feth Ali Şah zamanında devlet dairelerinin başında sadrazam bulunuyordu. Ondan sonra gelen yüksek memurlar malî işlere bakan müstevfi'l-memâlik, ordunun idare ve malî işlerine bakan vezîr-i leşker ve ülkenin adalet işlerine bakan sâhib-i dîvânhan ile hükümdarın sekreterlik işlerini yürüten münşi'l-memâlik idi. Devlet teşkilâtında önemli değişikliklerin yapıldığı Nâsırüddin Şah devrinin ilk zamanlarında altı vezir bulunuyordu; bunlar maliye, harbiye, hariciye, dâhiliye, adalet, maaş ve bağış işlerine bakıyorlardı. Daha sonra ticaret, ziraat, sanayi, eğitim, demiryolları, gümrük ve darphâne vezirlikleri kuruldu. Eyaletler, Ağa Muhammed Şah döneminde Osmanlılar'dan alınan beylerbeyi unvanının verildiği askerî valiler tarafından yönetiliyordu. En zengin ve en önemli eyalet durumundaki Azerbaycan'a veliahtlar yollanırdı. Hükümdarın oğulları eyaletlere gönderilirken özellikle genç olanların yanına birer vezir katılırdı. Selçuklular devrindeki atabeglerin yerini tutan bu tecrübeli devlet adamları şehzadeler olgunlaşınca kadar işleri yürütürlerdi. Kaçarlar'ın son dönemlerinde yüksek memurların tayinleri karşılığında şaha para vermeleri beklenir, valiliklere ve gümrük gibi gelir getiren dairelere en çok para verenler tayin edilirdi.

Meşrutiyetin ilânıyla Meclis-i Şûrâ-yı Millî ortaya çıktı; bakanlar milletvekilleri arasından seçiliyordu.

Ağa Muhammed Şah zamanında Kaçar ordusunun büyük bir kısmını, çoğunlukla Türkler'in oluşturduğu yarı muntazam atlı aşiret kuvvetleri meydana getiriyordu. Bunlar İran ordusunun en bahadır askerleri sayılırdı. Piyadeler ise daha çok köylülerden müteşekkildi; başlıca silâhları ise tüfekti ve bunun için kendilerine tüfekçi deniliyordu. İlk zamanlarda sayıları az olan eğitimli askerlerin de önemli kısmını Kaçar gençleri oluşturuyordu. Dâimî ordunun askerleri maaşlı iseler de paralarını çok defa vaktinde alamazlardı. Kaçar ordusunda modernleştirme hareketlerini 1807'de Fransız subayları başlatmıştı; fakat ne onlar ne de onlardan sonra gelen İngiliz, Avusturya ve Rus askerî heyetleri başarı kazanabilmişlerdir. 1851'den itibaren yeni kurulan dârülfünunda subayların eğitime başlandıysa da devlet hazinesinin yetersizliği yüzünden bu teşebbüs sonuçsuz kaldı. Neticede Kaçarlar eğitimli, silâhları mükemmel ve asker sayısı yüksek dâimî bir ordu kuramadılar (İslam Ansiklopedyası).

İlk Kaçar hükümdarları zamanında gelirler giderleri karşılayabiliyordu; fakat Nâsirüddin Şah döneminde durum değişti. Halefi Muzafferüddin Şah'ın veziri Emînüddeve malî sistemi yeniden düzenlemeye çalıştı ve bu arada halkın devamlı şikâyeti üzerine bakır para tedavülden kaldırıldı; fakat önemli bir başarı sağlanamadı. 1911'de Amerikalı maliyeci Morgan Shuster hazinedarbaşı tayin edilerek kendisinden malî durumu düzene sokması istendiyse de Shuster, Ruslar'ın baskısı yüzünden ülkesine dönmek zorunda kaldı. Gelir kaynaklarının başlıcalarını toprak vergileri, gümrük resimleri, esnaf ve tâcirlerle hamam ve kervansaraylardan alınan vergiler, darphâne ve posta gelirleri oluşturuyordu. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ile ticarî münasebetler geliştiği için gümrük gelirleri fazlalaşmış ve bunların hepsinin önüne geçmişti. Ayrıca "sâdirât" denilen fevkalâde vergiler vardı. Gelirler giderleri karşılayamadığı için İngilizlere ve Ruslara para karşılığında bazı imtiyazlar verildiği gibi onlardan büyük miktarlarda borç para alınmıştır. Verilen imtiyazların pek çoğu uygulanamamış, uygulanabilenler de gereğinden geniş tutulmaları sebebiyle ülke için çeşitli açılardan sakıncalı olmuştur. 1901'de verilen imtiyazla İngilizlerin sekiz yıl sonra Basra körfezinden 125 mil mesafede bol miktarda petrol bulmaları hükümetin yüzünü güldürmüştü de I. Dünya Savaşı'nın çıkması, İran'ın payına düşecek petrol geliriyle sıkıntılarını hafifletmesini engellemiştir.

İran'da iktisadî hayatın dayandığı tarım ekonomisi savaşlar ve kötü idarecilerin baskısı yüzünden gerilemişti. Toprakların çoğu "erbâb" denilen kişilerin elinde bulunuyordu. Şehirlerdeki halkın pek çoğu orta sınıfı meydana getiren esnafla zanaatkârlardan müteşekkildi. Avrupa sanayi mâmulleri İran'ın iktisadî hayatında sarsıcı bir rol oynamışsa da orta sınıfın önemini azaltmamıştır. Tâcirler ise özellikle Türkiye ve Hindistan ile kervan ticareti yapıyorlardı. 1800 yılında imzalanan bir antlaşmaya göre İran limanlarında oturan İngiliz ve Hint tâcirleri gümrük vergisi vermekten muaf tutuldular, Ruslar da Türkmençay Antlaşması ile önemli imtiyazlar elde ettiler. Rusya ile yapılan ticarete ihracat ve ithalât hemen hemen birbirine denkti. Sonuç olarak Avrupa ülkeleriyle münasebetlerin artması ticareti geliştirmiştir.

Yine Avrupalılarla münasebetlerin sıklaşması neticesinde şer'î mahkemelerin yanında sivil (örfi) mahkemeler kuruldu. Sivil mahkemelerde devlete karşı işlenmiş suçlara bakılıyordu. Bu dönemde sivil mahkemelerden başka sadece ticarî davalara bakan ticaret mahkemeleri de kurulmuştur. İran hükümeti, diğer alanlarda olduğu gibi sivil mahkemelerin açılmasında da Osmanlıları örnek almıştır. Feth Ali Şah zamanında tıp tahsili için Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir; bu sırada kendi hesaplarına gidenler de görülmekteydi. Aynı dönemde Batı'dan gelen misyonerler İran'ın çeşitli şehirlerinde okul ve hastahaneler açtılar. Bunun dışında dinî hüviyetleri olmayan yabancılar tarafından özel okullar açıldı. Takî Han'ın gayretiyle 1851 yılında kurulan dârülfünûnun hocalarının çoğu Avusturyalılar'dan oluşmuştu. Burada subaylara ve sivil öğrencilere tıp, aritmetik, geometri, astronomi ve fen dersleri veriliyordu. İlk matbaa Tebriz'de kurulmuş (1816) ve öncelikle Veliâht Abbas Mirza'nın Tebriz'de iken Rusça ve diğer yabancı dillerden Farsça'ya tercüme ettirdiği askerlik sanatıyla ilgili kitaplar basılmıştır. *Rûznâme-i Vekâyi'-i İttifâkıyye* adlı ilk gazete de Tahran'da 1850'de yayımlanmıştır. Kaçar Devleti, bünyesinde gerçekleştirdiği büyük değişikliklerle modern bir devlet olma yoluna girmiş ve bunda Osmanlılar'ın Tanzimat hareketlerini örnek alması önemli rol oynamıştır. Bu arada “tanzimat” kelimesinin “tanzîmât-ı hasene” şeklinde kullanıldığı görülür.

KARAPAPAK TÜRKLERİ

Karapapaklar, İran'ın kuzeybatısında Azerbaycan Türkleri içinde yaşamaktadırlar. Siyah astragan kalpak giydikleri için Karapapak olarak adlandırılmışlardır. Sulduz kentinde ve çevresinde hâlâ göçebe hayatı yaşamaktadırlar. Bugün Türkiye'nin Kars ili ve ilçelerine bağlı 140 köyde, Ağrı ve Sivas civarında da Karapapaklar yaşamaktadırlar.

Karapapak, Karapapah, Borçalı ve Terâkime/Terekeme gibi çeşitli isimlerle anılan bu topluluk başlarına siyah kuzu derisinden serpuş giydikleri için bu adı almışlardır. Karapapaklar, Şah İsmâil'in babası Şeyh Haydar'ın müridlerine giydirdiği, on iki imamın adı yazılı on iki dilimli “taç” adlı kızıl kavukları reddederek Sünnîlik'lerini belirtmek üzere ısrarla “kara papak” giymişlerdir. Özbekistan'ın Karakalpak Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Karakalpaklar'la akrabadırlar. Bu iki grubun Kuman/Kıpçak ve Bulgar/Hazar Türkleri'nin bakiyeleri olduğu ve Karapapakların Hazar kağanlarına kız veren en itibarlı Kıpçak boylarından birini teşkil ettiği ileri sürülmektedir (Kırzioğlu, Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi: 1451-1590, s. 467). Karapapaklar, muhtemelen asıl vatanları olan Orta Asya'dan [Türkistan'dan] göç ederek Kafkasya'nın Daryal ve Derbend boğazlarından geçip Gürcistan'a gelmişler ve daha sonraki yıllarda bölgeye yayılmışlardır. Kafkasya bölgesinin Osmanlı Devleti tarafından fethi sırasında çoğu zaman Türkler'in yanında yer almışlardır. Karapapaklar, 1828 Türkmençay Antlaşması'ndan sonra yurtlarını terkederek Türkiye ve İran'a göçmüşlerdir. Azerbaycan genel valisi Abbas Mirza zamanında İran'a göç ettirilen 800 Karapapak ailesine Sulduz bölgesi timar olarak verilmiştir. Bu bölgeye gelen

Karapapak şubeleri şunlardı: Tarkavün, Saral, Araplı, Can-Ahmedli, Çaharlı ve Ulaçlı. Esas şube hanların mensup olduğu Tarkavün'dür. Karapapakları Sulduz'a getirerek burada aşireti kuran Mehdi Han Borçalı da Tarkavün boyundandır. 1908-1912 yıllarında Türk hâkimiyetine geçen bölge I. Dünya Savaşı sırasında bazan Türk, bazan da Rus idaresine geçmiş, 1919'da Rusların çekilmesinin ardından eskisi gibi İran'a kalmıştır. Sayıları bugün yaklaşık 50.000 civarında olduğu tahmin edilen İran Karapapakları Anadolu'dakilerden farklı olarak hâlâ aşiret hayatı sürmektedir. Konuştukları lehçe Âzerbaycan Türkçesi'nin bir ağzıdır. Sultan Alparslan döneminde (1064) İslâm dinini kabul eden Karapapaklardan İran'da yaşayanların çoğunluğu Şii, Türkiye'dekiler Sünnî'dir (İslam Ansiklopedyası).

Azerbaycan'daki Karapapaklar daha ziyade Aras nehri civarına yerleşmişlerdir. 1926 Sovyet nüfus sayımında ayrı grup olarak (6316 kişi) kaydedilmelerine rağmen sonraları Âzerîlerle birlikte zikredilmişlerdir. Sayıları İran'da 30.000, Türkiye'de 50.000 civarında tahmin edilmekteydi. Günümüzde Karapapakların nüfusu hakkında kesin bir rakam vermek zordur. Çünkü her üç ülkede yapılan nüfus sayımlarında ayrı birer halk olarak belirtilmemektedir.

Günümüzdeki sayıları 250 bin civarında olan (Kafkasyalı; 2010: 108) Karapapaklar, ekonomik ve kültür yönünden yaşadıkları halklardan ayrılmamaktadırlar. Dilleri Türkçe olup on iki imamı Şia mezhebindedir (Caferoğlu; 1966: 34-35). Anadolu'dakilerden farklı olarak hâlâ aşiret hayatı sürmekte olup konargöçerlik devam etmektedir.

Gəl atanın sözlərinə qulağ as,
Yetir əsrlərə sən diqqət, oğul,
Unutma ki, biz qonağıq dünyada,
Ömrümüzdən gedir hər saət, oğul.

Qiymətli vaxtların getməsin boşa,
Kâmil sənətkar ol, həmişə yaşa,
Namusla ömrünü vergilən başa,
El sənə bəsləsin məhəbbət, oğul.

Sən ya bir âlim ol, ya bir sənətkar,
Öyün sənətinlə eylə iftixar,
Yazıb yaratdığın qalsın yâdigâr,
Yaşadar insanı, iş, sənət oğul.

Xalqın sevsin səni öz oğlu kimi,
Öz ürəyi kimi, öz ağı kimi,
İgid Babək⁶ kimi, Koroğlu kimi,

⁶ Babek: Azərbaycan'ın milli kahramanlarından.

Olsun ürəyində mətanət, oğul.

Dağılmasın fikrin, çaşmasın hüşun
Bir işi başlasan əzəldən düşün,
Məzəmmət etməsin səni tay-tuşun,
Olma dost yanında xəcalət,⁷ oğul.

Âşığ Hüseyn deyər, gələcək sabah,
Sabahın nəbzini tut, ol bir cərrah,
Bilməzə yol göstər, olgilən hemrâh,
Saxla bu sözümlü əmanət oğul.

Ebi Verdi Türkləri

Ebi Verdi sözü (Bul-verdi) hem kişi hem de yer adı olaraq İran'da kullanılmaktadır. Nevâyi'nin "Nesâyimü'l Mahabbe" adlı eserinde de bu ad geçmektedir (Özkan, 2003: 86). Ebi Verd bölgesi Şiraz kentinin yakınlarında bulunmaktadır. Osman Nedim Tuna 1987 yılında Türk Dil Kurumunun yayınladığı "Ebi Verdi, İran'da bir Türk diyalekti" makalesinde Ebi Verdi lehçesinin özelliklerini incelemiştir (Tuna, 1987: 246). Şiraz ve çevresinde yaşayan Türklər, Fars edebiyatında da etki bırakmışlardır. Hafız'ın şiirlerinde Türk-i Şiraz adının geçtiğini görüyoruz.

Bu Türk topluluklarından, başka İran'da Baharlı, Eynallulu, Şahsevenler, Karadağlılar, Kıpçaklar, Bayatlar(Resulzade, 1993), Kengerli, Karaçorlu, Boçağçiler ve Karayiler⁸ gibi Türk toplulukları İran'ın çeşitli kentlerine yayılmış şekilde yaşamaktadırlar (Caferoğlu 1966: 55). Halk edebiyatında Bayatı, Geraylı, Varsak gibi nazım türlerinin İran'da Türk topluluğu adları arasında yer alması, bu nazım türlerinin kökünün İran'da olduğunun belirtisi sayılabilir.

Safevi döneminde İtalyan gezgini Pietro Della Vale, 18 Aralık 1617 yılında İsfahan'dan yazdığı bir mektupta o dönem Türk hâkimiyeti ve Türk dilinin konusunda önemli bilgiler vermektedir. "İran'da genellikle Persçe yerine Türkçe konuşulmaktadır. Özellikle de bu dil sarayda ve yöneticiler arasında yaygındır. Türkçeyle anlaşmanın nedeni İranlıların bu dile daha fazla değer verdiklerini göstermez. Bu daha ziyade ordunun tümünün Türk kökenli Kızılbaşlardan oluşmasından ileri gelmektedir. Çeşitli kavimlerden oluşan şahın kulları da bu dilde konuşmakta ve Persçe bilmemektedirler. Bu nedenle sadece emirler orduyla ilgili konumunda değil, aynı zamanda Şah da onlarla sıkı irtibatla olduğu için kendi isteklerini anlatması bakımından Türkçe konuşmaktadır..." (Babek: 1981: 24).

Sonuç olarak bugün İran'ın çeşitli bölgelerinde göçebe Türk varlığını yanı sıra Kuzey Batı, Kuzey Doğu ve Merkez de bulunan birçok yerleşik Türk kentleri

⁷ Xəcalət: Utanmaq.

⁸ Ahmet Caferoğlu, Türk Kültür dergisinde "İran Türkləri" adlı makalede Ebiverdi Türkləri ile ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir.

bulunmaktadır. İran'ın Kuzey batısında bulunan Azerbaycan bölgesinde, Tebriz, Urmiye, Erdebil, Sulduz (Neğede), Koşaçay (Miyandab) Eher, Erdebil gibi büyük kentlerin yanı sıra birçok kent ve kasaba bulunmaktadır.

18. yüzyıldan beri İran'a egemen olan Türk Kaçar hanedanının otoritesi zayıflayınca seçimle gelen hükümetler iktidarın fiili sahibi konumuna yükseldi. Ülkedeki tek disiplinli askeri birlik olan Kazak alayının komutanı Rıza Han 21 Şubat 1921'de Savunma Bakanı oldu ve bu hükümetler içinde güç odağı haline geldi. Rıza Han 1923'te bir darbeye başbakan oldu ve fiili iktidarı tümüyle ele geçirdi (Akdevelioğlu: 2001: 206). Böylelikle İran'da Türklerin 900 yıllık hâkimiyetine son verildi.

900 yıl İran'a hâkim olan Türkler günümüzde de çoğunluğu teşkil etmektedirler. Tarih ve nüfus itibariyle İran aslında bir Türk ülkesidir. Fars azınlığının Türk çoğunluğuna tahakkümü İran'da yaşanmaktadır. 32 milyondan fazla Türk İran'da yaşamaktadır. Türkler İran nüfusunun %50'sinden fazlasını oluşturmaktadırlar. Ancak özellikle Şah döneminde Fars dili ve kültürü etkisi altında kalmışlardır. (Akgül: 2001: 518). XVI asırda bir İran tarihçisinin "Azerbaycan'ı bütün İran'ın özeti ve askeri kuvvetinin kaynağı" ifadesinin kullanılması, (Köprülü,1989: 26) İran'da Türk varlığının önemini göstermektedir.

Diğer Oğuz Türk Boyları

Türkçe konuşan başka halklar da İran'ın çeşitli bölgelerinde bulunmaktadır. Zagros Dağları civarında, Fars bölgelerinde ve Gorgan'da birçok Türk boyları yaşamaktadırlar. Türkmenistan'daki Türkmenlerin ataları Kuzeydoğu Türkmenleri ya da Kaşgaylar gibi eskiden göçmen olan bu halklar yerleşik hayata karşı çıkıyorlardı, ancak belli bir süredir köy ve özellikle şehirler (Şiraz) olmak üzere yerleşmeye başlamışlardır. Bu halkların hepsi Şiidir ve Şiiliğin İran'da devlet dini olarak kabul edilmesinde önemli bir rol oynamışlardır ve bu da bu halklara önemli bir ağırlık kazandırmıştır. Ayrıca Astara bölgesinin orman kısımlarında Darılu Türk aşireti, Erdebil bölgesinde de Beybağlı Türkleri oturmaktadırlar. Kazvin civarında da Çeğini Türkleri bulunmaktadır. Verâmin mıntıkasında İmarlıları, Sircan'da Başmulları, Urmiye civarında yaşayan Kasımluları, Bem ve Nermâsîr tarafında Afşarlarla birlikte oturan Şehbegileri de bu İran Türklüğü içine katmamız lazımdır. Bunların dışında yine Azerbaycan eyaletinde Kiresunlu, Karakoyunlu, Akkoyunlu, İlhanlı, Kızılayak, Başoğuz, Uğurlu, Kovanlı, Karasanlı, Karadolaklı, Tahtakapılı, Karababalı, Kalaçlı, Muğanlı, Hıtaylı, Avkanlı, Kızılkeçili, Karaenikli, Karaçaylı, Osanlı, Umanlı, Kıyamandili, Çarıklı, Porsunlu, Develi Türk boyları yaşamaktadır.

Oğuz adına ilk defa Göktürk kitâbelerinde rastlanmaktadır. Kelimenin kökeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan, **ok** kelimesiyle en eski Türkçe'de çokluk eki olan "z"den oluşan **okuzdan** (oklar) geldiği hakkındaki görüş en isabetli olanıdır. Göktürk kitâbelerine göre Oğuzlar (İslâm kaynaklarında Guz) dokuz

boydan meydana gelmiş bir budundur. Bundan dolayı Tokuz (Dokuz) Oğuz diye de anılır. Bunlar Tula ırmağının kuzeye dönerken yaptığı kıvrımın kıyısında oturuyorlardı. Göktürk hânedanından Kutluğ Şad ve veziri Tonyukuk'un, devleti yeniden kurmaya çalıştıkları sırada eski Türk yurdundaki en güçlü budun Tokuz Oğuzlardı. Hükümdarları "kağan" unvanı ile anılıyordu. Ancak Göktürkler zamanla Oğuzları kendilerine tâbi kıldılar. Bilge Kağan devrinde (716-734) Oğuzlar doğrudan doğruya ona bağlıydılar. 744'te Göktürk Devleti yıkıldı ve yerini Uygur Devleti aldı. Bunun üzerine Uygur hükümdarı Köl (kül) Bilge Kağan, Tokuz Oğuzların başbuğu tayin edilen oğlu da Moyeñor (Moyunçor) unvanıyla anılmaya başlandı. Moyeñor 747'de babasının yerine geçti ve İl İtmiş Bilge Kağan unvanını aldı.

İl İtmiş Bilge Kağan'ın ilk yıllarında zaman zaman Tokuz Tatarlarla birlikte isyan çıkaran, ancak kağanın dirayeti karşısında başarı gösteremeyen Tokuz Oğuzlar, daha sonra On Uygurların yanında yer alıp Uygur Devleti'nin dayandığı iki unsurdan biri haline geldi, hatta Uygurların 840'ta uğradığı felâketin ardından Doğu Türkistan'a yapılan göçe katıldı, orada da varlığını uzunca bir müddet sürdürdükten sonra adı duyulmaz oldu. Ancak Uygur tarihinde unutulmadılar. Tokuz Oğuzlar *Câmi'u't-tevârîh*'te Uygurların yanında dokuz boyla birlikte anılmaktadır.

Göktürk kitâbelerinde Kül Tigin'in yuğ töreninde Batı Göktürk (Türgiş) kağanını temsil eden iki elçiden birinin adının Oğuz Bilge Tamgacı olduğu bildirilmektedir. Batı Göktürk elini oluşturan on boya "Onok" denildiği ve Onoklar'ın Çin kaynaklarına göre her biri eşit sayıda boya sahip olmak üzere iki kola ayrıldığı bilinmektedir. Oğuz elinde de boylar eşit sayılarda iki kola ayrılmakta, bu kollardan biri Bozok, diğeri Üçok adını taşımaktaydı. Oğuz hükümdarlarının vekilleri "Kül (Köl) erkin" unvanını taşıyordu. Batı Göktürk ve Doğu Göktürk kağanlarının ise yabguları vardı. Yabgu derece itibariyle kağandan sonra gelen bir unvan olup "melik, kral" demektir. Seyhun boylarındaki Oğuz elinin hükümdarları da yabgu unvanına sahipti. Bundan dolayı Oğuz Yabgularının Batı Göktürk kağanlarının yabgu ailesine mensup oldukları söylenebilir. Batı Göktürklerinin konuştuğu Türkçe'nin Doğu Göktürklerinininkinden biraz farklı olduğu Çin kaynaklarında ifade edilir. Oğuzların Türkçe'si de Isık Göl çevresiyle Kâşgar bölgesinde yaşayan Karahanlılar'ın (başlıca boyları Yağma ve Karluklar) Türkçe'sinden farklıydı. Bu bilgilerden Oğuz elinin Batı Göktürklerine mensup olduğu ve Batı Göktürk Kağanlığı'nın sona ermesi üzerine Batı Göktürklerini Oğuzların temsil ettiği anlaşılmaktadır. Eskiden beri Kara İrtiş boylarında yaşayan Karluklar zayıf bir duruma düşmüş bulunan Batı Göktürk Kağanlığı'nın varlığına kolayca son verdiler (766). Oğuzlar bu olayın ardından muhtemelen Halife Mehdî-Billâh zamanında (775-785) Mâverâünnehir'e, Aşağı Seyhun boylarına geldiler. Bu bölgede daha önce Peçeneklerin yaşadığı ve Oğuzların onları buradan çıkarıp Yayık (Ural) ırmağının ötesine kadar sürdükleri tahmin edilmektedir.

190'da (806) Emevîlerin son Horasan valisi Nasr b. Seyyâr'ın torunu Râfi' b. Leys Mâverâünnehir'de bir isyan çıkardı. Tarihçi Ya'kübî, Toguz Guz diye andığı Dokuz Oğuzlar'ın Karluk ve Tibetliler'le birlikte Râfi'e takviye kuvveti gönderdiklerini, Taberî de 205 (820-21) yılında Üsrûşene'ye bir akın yaptıklarını yazar.

Abbâsî Halifesi Me'mûn'un 207'de (822-23) Üsrûşene'ye ordu gönderdiğinde bölgenin hâkimi Kâvus'un Oğuzlardan yardım istemesi bu tarihlerde Oğuzların Aşağı Seyhun boylarında bulduklarını göstermektedir. Horasan Valisi Abdullah b. Tâhir'in Mâverâünnehir'e akınlarını sürdüren Oğuzlara karşı gönderdiği ordunun büyük bir zafer kazandığı kaydedilmektedir. Ancak seferin ne zaman yapıldığı konusunda kesin bilgi yoktur. İbn Hurdâzbih'in verdiği 211-212 (826-827) yılları doğru değildir. Bu seferden sonra Oğuzlar üzerine bir daha sefer düzenlenmemiş, sadece Fârâb (Karaçuk) ve Savran gibi şehirleri korumak için bazı tedbirler alınmıştır.

Oğuz Türklerinin Yurtları: Coğrafyacı İstahrî'ye göre Oğuzların yeni yurdu Hazar denizinden Seyhun boylarındaki Fârâb ve İsficâb'a kadar uzanıyordu. Hazar denizinin doğu kıyısındaki Siyahkûh (Karadağ) adlı gayri meskûn yarımada X. yüzyılın başlarında bir Oğuz topluluğu tarafından iskân edilmiş, daha sonra bu yarımada Mangışlak adı verilmiştir. Müslümanlarla olan sınır güneybatıda Hârizm'de Cürcâniye'nin (Gürgenç) kuzeybatısındaki Cît (Sît) kasabasından başlıyor, Aral gölünün güneyindeki Baratekin de sınır kasabalarından sayılıyordu. Mâverâünnehir'de sınır Buhara'nın kuzeyindeki çölden başlayıp İsficâb bölgesine kadar gidiyordu. Seyhun'un sağ kıyısında Karaçuk dağlarının eteğinde Yesi'ye bir günlük mesafede bulunan Savran müslümanların Oğuzlara karşı sınır şehriydi. Seyhun ırmağı Savran'dan az ileride Oğuz ülkesine giriyordu. İstahrî, Oğuz ülkesinin kuzey sınırını İdil ırmağının meydana getirdiğini söylemekte, çağdaş Bizanslı müellif İmparator VII. Konstantinos Porfirogennetos da İstahrî'yi teyit etmektedir. Ancak İbn Fadlân, 921 yılında Bulgar ülkesine giderken Cim (Emba) ırmağının ötesinde Oğuzlar'ı görmemiş, buna karşılık Yayık'ın batısında Peçeneklerle karşılaşmıştı. Aşağı Seyhun ile Aral'ın kuzeyindeki çöl bölgesine bazı coğrafyacılar "Oğuz çölü" (el-mefâzâtü'l-Guzziyye) adını verirler. Oğuzlar ise bu bölgeye Karakom demekteydiler. Oğuz ülkesinde bozkır Seyhun ırmağının ağzından doğuya doğru giderek Savran'a yaklaşmakta, daha sonra ırmağa paralel biçimde İsficâb'ın kuzeyine kadar giden Karaçuk sıradağları başlamaktaydı. Destanlarda ve tarihî eserlerde Oğuzların dağları olarak anılan Kazgurt ve Kazılık da Karaçuk sıradağlarında bulunmaktaydı. X. yüzyıl kaynaklarında Nehrüşşâş (Taşkent ırmağı) adıyla kaydedilen Seyhun ırmağı daha sonraları Âb-1 Benâket ve Âb-1 Hucend gibi şehir isimleriyle anılmıştır. Oğuzların sadece Ögüz (ırmak) dedikleri bu akarsuya müslüman âlimler Seyhun, Amuderya'ya da Ceyhun adını vermişlerdir. X. yüzyılda Oğuz Devleti'nin başşehri Seyhun ağzının yakınlarındaki Yenikent'ti.

Oğuz Türklerinin Yaşayış Tarzı: X. yüzyıl başlarında Oğuzların çoğu göçebeydi. Bahar gelince kuzeydeki Karakom'a ve kuzeybatıdaki yaylalara göç ediyorlar, kış yaklaşınca da Aşağı Seyhun boylarına dönüyorlardı. Yabgu unvanını taşıyan Oğuz hükümdarları kış mevsiminde Yenikent'te oturuyorlardı. Oğuz ülkesindeki Cend ve Huvâre (Cuvâre) şehirleri de yabguların idaresindeydi. Bu üç şehirde müslümanlar da yaşıyordu. Kâşgarlı Mahmud Sapan (Sabran, Savran), Karaçuk (Fârâb), Suğnak, Karnak ve Sütkün'ü (SütKent) Oğuz şehirleri arasında sayar. Oğuzlar'ın Kâşgarlı'nın bahsettiği devirden sonra yeni şehirler kurdukları

görülmektedir. Bunlardan biri de Barçınlîğkent'tir. Oğuz şehirleri Seyhun'un akış yönünde olmak üzere şöyle sıralanmıştır: Sütkün, Yesi (Türkistan), Karaçuk, Savran, Suğnak, Özkent, Barçınlîğkent, Eşnas, Cend ve Yenikent. X. yüzyıldan itibaren Aşağı ve Orta Seyhun bölgelerinde iktisadî hayat gittikçe gelişti ve XI. yüzyılın başlarında ileri bir seviyeye ulaştı. Bunun tabii bir sonucu olarak bu bölgelerde şehir hayatı gelişme gösterdi ve yeni şehirler kuruldu. Oğuz şehirlerinde yapılan arkeolojik araştırmalarda yüksek bir maddî kültürün izlerine rastlanmaktadır. Bu dönemde Oğuzlardan büyük bir kitle yerleşik hayata geçti. Bu konuda en büyük etken şüphesiz onların İslâmiyet'i kabul etmeleri olmuştur. Oğuz şehirlerinin çoğunda Mâverâünnehir'in yerli unsurları da yaşıyordu. Yerleşik Oğuzlar genellikle göçebelerin siyasî faaliyetlerine ve göçlerine katılmayıp Moğol istilâsına kadar şehirlerde oturdular, istilâ sırasında İran'ın Horasan bölgesine kaçtılar, İran'ın istilâ edilmesi üzerine Anadolu'ya geldiler. Horasan'a bağlanan bu gelişin hâtırası Anadolu halkı tarafından zamanımıza kadar yaşatılmıştır.

Oğuz Türklerinde İktisadî Hayat: X. yüzyılın başlarında Oğuzların iktisadî faaliyetleri göçebe hayatının gereği olarak hayvan yetiştiriciliğine dayanıyordu. Bu sebeple servetlerini koyun at sürüleri, develer teşkil ediyordu. Oğuz subaşı (ordu kumandanı) İl Doğan oğlu Etrek, 921 yılında Abbâsî elçilik heyetine verdiği şölende koyun eti ikram ettiği gibi kendi akrabaları ve halkı için de koyun kestirmişti. Oğuz destanları Oğuzlar'ın diğer Türk boyları gibi deve eti ve at eti yediklerini göstermektedir. At eti muhtemelen her zaman değil özel günlerde yenilmekteydi. Oğuzların müslüman olduktan sonra umumiyetle at eti yemekten vazgeçtikleri anlaşılmaktadır. Oğuzlarla komşuları olan müslüman kavimler arasında canlı bir ticarî faaliyet mevcuttu. Oğuz ülkesinden geçen en önemli ticaret yolu Hârizm'den İdil havzasına giden yoldu. İbn Fadlân, Bulgar ülkesine giderken Oğuz yurdundan 5000 kişilik bir kervan içinde geçmişti. Oğuzlar, barış zamanlarında ticaret maksadıyla Hârizm'de Cürcâniye ve Barategin şehirlerine, Mâverâünnehir'de Savran'a gidiyorlardı. Oğuzların başlıca ticaret malı koyundu. Mâverâünnehir ve Horasan halkı et ihtiyacını Oğuzlar ve Karluklardan satın aldığı koyunlarla karşılıyordu.

Oğuz Türklerinin Dinî İnançları, Gelenek ve Görenekleri: X. yüzyıl başında Oğuzlar geleneksel dinî inanışlarına bağlı bulunuyordu. İslâm âleminde Türklerin Allah fikrine sahip oldukları ve bunu Tanrı adıyla ifade ettikleri veya Uluğ/Bayat dedikleri biliniyordu. Fakat Oğuz din adamlarının Tanrı'nın sıfatları ile ilgili tasavvurları hakkında kesin bilgi yoktur. İbn Fadlân, Oğuz ülkesinde ne bir mâbed gördüğünden ne de bir din adamı ile görüştüğünden bahseder. Bununla birlikte Oğuzların bilge kişilerinin bulunduğu, tabiplik yapan, geleceğe ait keşiflerde bulunan, bir teşebbüsün uğurlu olup olmayacağına hükmeden, dinî törenlere başkanlık eden bu kişilere büyük saygı gösterdikleri bilinmekte, ancak onlara ne ad verildiği konusunda bilgi bulunmamaktadır. Oğuzlar ölümlerini elbiseleri ve diğer şahsî eşyalarıyla birlikte gömüyor, gömme işi bittikten sonra atlarını keserek yiyorlardı. Bu âdet bütün Türk kavimlerinde görülen yuğ aşu veya ölü aşu geleneğiydi. Oğuzlar yakın akrabaları da olsa hastalanan kimselerin yanına yaklaşmazlardı. Oğuzlarda "kalın" (başlık) verme geleneği yaygındı. Evlenecek gençler ok atar ve okun düştüğü yere çadır kurarlardı.

Millî yemekleri diğerk bazı Türk boylarında olduğu gibi tutmaçtı (sulu mantı). Oğuzların X. yüzyılda yüz şekillerinin diğerk Türk kavimlerinininkinden ne derecede farklı olduğu bilinmemektedir. Bu konuda en eski kaydın yer aldığı *Câmi 'u't-tevârih'*te Oğuzların yüz şekillerinin önceleri diğerk Türklerinki gibi olduğu, Mâverâünnehir'e geldikten sonra buradaki hava ve suyun tesiriyle Tacikler'e benzemeye başladıkları belirtilir. Oğuzlar sakallarını kesiyor, bıyık bırakıyor ve bütün Türkler gibi saçlarını uzatıyorlardı. Yaşadıkları hayat tarzı ve çetin tabiat şartlarının etkisiyle oldukça sert mizaçlıydılar. Savaşçı olmak başlıca faziletlerden biriydi. Namuslu, dürüst ve konuk sever, büyüklerine son derece bağlı ve saygılıydılar. Konuştukları Türkçe Türk lehçelerinin en zarifi sayılıyordu.

Oğuz Türklerinin İslâmiyet'e Giriş: X. yüzyılın ilk çeyreğinde Süt kent'te İslâmiyet'i kabul etmiş kalabalık bir Türk topluluğunun yaşadığı kaydedilmektedir. Bu topluluğun Oğuzlardan oluştuğu konusunda şüphe yoktur. Yine aynı dönemde Fârâb-Kence ve Şâş (Taşkent) arasında Oğuz ve Karluklardan İslâmiyet'i kabul etmiş 1000 çadıra yakın bir topluluğun yaşamakta olduğu bilinmektedir. Tarihçiler, 349 (960) yılında 200.000 çadırlık bir Türk topluluğunun müslüman olduğunu bildirirler. Bu Türk topluluğu Karahanlı hânedanının hâkim bulunduğu yerlerdeki Yağma, Karluk, Çiğil, Tohsı ve diğerk Türk kavimlerinden oluşmaktaydı. Oğuzlar arasında da X. yüzyılın ikinci yarısında İslâmiyet'in epeyce yayılmış olduğu anlaşılmaktadır. Son Sâ mânî emîri İsmâil b. Nûh'un, Mâverâünnehir'i Karahanlıların elinden geri almak için giriştiği faaliyetler sırasında Oğuz yabgusunun yanına giderek onunla ittifak yaptığı, dönürlük kurduğu ve yabgunun daha sonra müslüman olduğu kaydedilmektedir (392/1002). Orta Asya'da [Türkistan'da] İslâmiyet'i ilk kabul eden Türk kavmi Balasagun ile Mirki arasında yaşayan Türkmenler olduğu için Mâverâünnehir müslümanları Oğuzlardan müslüman olan zümrelere Türkmen adını vermişlerdir. Bîrûnî'nin sözleri de bunu teyit etmektedir. Gerdîzî ve Beyhakî gibi Gazneli tarihçiler de Oğuzları "müslüman Türk" anlamında Türkmen adıyla anmışlar, buna karşılık Yakınoğu müellifleri onlardan Guz (Oğuz) diye söz etmişlerdir. Oğuzların kendilerine verilmiş olan Türkmen adını uzun bir süre benimsemedikleri, Türkmen'in XIII. yüzyıldan itibaren Oğuz'un yerini almaya başladığı bilinmektedir. Oğuzların ve genellikle Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesinde müslümanlarla aralarındaki ticarî münasebetlerin önemli bir payı vardır. Ayrıca kendi şehirlerinde oturan müslüman komşularından İslâm dininin esaslarını öğrenmekteydiler. Şeyh ve dervişlerin irşad faaliyeti de bu konuda büyük rol oynamıştır.

Türk Oğuz Yabgu Devleti: Başında "yabgu" unvanlı hükümdarların bulunduğu Oğuz Yabgu Devleti X. yüzyılın birinci yarısında bağımsız ve güçlü bir devletti. *Câmi 'u't-tevârih'*te Oğuzlar'ın destanî tarihleri anlatılırken birçok yabgunun adı kaydedilmekte, bazılarının Kayı boyundan olduğu söylenmektedir. Fakat diğerk kaynaklarda bu yabgulardan hiçbirinin adı geçmemektedir. Yabguların en yüksek iki görevlisi "kül erkin" ile subaşdır. Kül erkin yabgunun vekili, subaşı ise ordunun kumandanıdır. Oğuz Yabgu Devleti'nde asalet unvanı olarak yinal ve tarhan unvanlarının da kullanıldığı görülmektedir. Yabguların mühürlerine ve fermanlarına

“tuğrag” (tuğra) denilmekteydi. Oğuzlar işlerini meclisler kurarak istişare yoluyla hallederlerdi. Oğuz subaşı Etrek tarhan, yinal gibi Oğuz büyüklerini çağırarak Abbâsî elçilik heyetine karşı nasıl davranılacağını sormuştu. Yiğit ve savaşçı bir halk olan Oğuzların komşularıyla münasebetleri çok defa dostça olmamıştır. Aşağı Seyhun boylarında yaşayan Peçeneklere hücum ederek onları Yayık’ın (Ural) ötesine göçmek zorunda bırakan Oğuzlar, Yayık ve İdil (Volga) arasında yurt tutmuş olan Peçenekleri burada da rahat bırakmamışlar, Hazarlar’la anlaşıp onları buradan da çıkarmışlardır (898-902). Peçenekler bunun üzerine İdil’i geçip Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlara gidip yerleşmişlerdir. Bizans İmparatoru VII. Konstantinos Porfirogennetos’un verdiği bilgilere göre bir grup Peçenek kendi istekleriyle yurtlarında kalıp Oğuzlarla birleşmiştir. Oğuz-Peçenek boyu bu birleşme sonucunda meydana gelmiştir. Oğuzlar’ın Hazarlar’la münasebetlerinin de X. yüzyılda pek dostça olmadığı anlaşılmaktadır. Oğuzlar buz tutmuş İdil’i sık sık geçerek Hazar ülkesine akınlar yapıyorlardı. Coğrafyacıların Oğuz ülkesinin sınırlarının İdil ırmağı olduğunu söylemesinin sebebi budur. Son zamanlarda Oğuzlar’ın Hazarlara tâbi oldukları ileri sürülmüştür. Ancak coğrafyacıların tanıklığı bu görüşü geçersiz kılmaktadır. Hazarlara dair ayrıntılı bilgi veren coğrafyacılar, Hazarların ne İdil’in doğusundaki topraklar üzerinde nüfuzları olduğundan ne de Oğuzları bağımlılık altında bulundurduklarından söz ederler. Buna karşılık Oğuzların Orta İdil boylarında yaşayan Bulgarlarla münasebetleri dostça idi. İbn Fadlân’ın görüştüğü Oğuz subaşı Etrek, Bulgar Kralı Almuş’un damadıydı. Oğuzlar, güney komşuları olan müslümanların ülkesine fırsat buldukça akınlar yapıyorlardı. Barış zamanlarında ticaret büyük bir canlılık gösteriyordu. Oğuzların doğu komşuları Karluklarla da savaştıkları, hatta bu savaşıardan birinde Oğuz yabgusunun öldüğü kaydedilmektedir. Bu olay muhtemelen IX. yüzyılda veya daha önce vuku bulmuştur. Oğuzların kuzey komşuları Kimekler, Kimeklerin büyük kolu da Kıpçaklardı. Oğuzlarla Kıpçaklar zaman zaman birbiriyle savaşıyordu. Kıpçaklar barış dönemlerinde çok soğuk kışlarda Oğuzlardan izin alarak güneye göç ederlerdi. X. yüzyılın sonlarında Kıpçakların nüfusu çoğalmış, dolayısıyla daha güçlü bir halk haline gelmişlerdir.

Türk Oğuz Yabgu Devleti’nin Yıkılışı: X. yüzyılın birinci yarısında bağımsız ve güçlü bir devlet olan Oğuz Yabgu Devleti’nin yıkılışı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakta, ancak bazı görüşler ileri sürülmektedir. Bunlardan biri Oğuz Yabgu Devleti’nin iç çekişmeler yüzünden son bulduğudur. Oğuz ülkesinde eskiden beri iç çekişmeler olduğu ve bunun sonucunda bazı Oğuz topluluklarının ülkeden ayrılıp başka yerlere göç ettikleri bilinmektedir. Selçukluların tarih sahnesine çıkışları ve ilk başarılarını anlatan *Meliknâme*’ye göre Oğuz Yabgu Devleti’nin subaşı olan ve muktedir bir kumandan olduğu için Temür Yalğ (demir yaylı) unvanını taşıyan Dukak ölünce yerine oğlu Selçuk (Salçuk) geçmiştir. Yabgunun karısının, ileride büyük bir tehlike teşkil edeceğini söyleyerek kocasını kendisini öldürmeye teşvik ettiğini duyan Selçuk kendisine tâbi olanlarla Cend şehrine gitmişti (375/985-86). Aynı yıl Oğuzlardan başka bir küme de bir Rus prensiyle birlikte İdil Bulgarlarının üzerine yürümüştü. Bu olaylar, Oğuz ülkesinde iç çekişmeler veya savaşlar yüzünden parçalanma ve dağılmanın başlamış olduğunu göstermektedir. Sâ mânî Devleti’ni

diriltmek için mücadeleye atılan aynı hânedandan İsmâil b. Nûh'un 393'te (1003) yardım istemek için müttefiki Oğuzlara başvurduğu kaydedilmekte, bu Oğuzların Selçuklu Oğuzları olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Oğuz Yabgu Devleti'nin 1003 yılından önce yıkılmış olduğunu göstermektedir. İkinci bir ihtimal, Oğuz Yabgu Devleti'nin Oğuzlar'ın kuzey komşuları Kıpçaklar tarafından yıkılmış olmasıdır. Gerçekten 1030 yıllarında Kıpçaklarla bazı obalarının Oğuz ülkesinin ortasında, Aral gölünün kuzeyi ile kuzeybatısındaki toprakları yurt tutmuş oldukları görülür. Kıpçakların hemen aynı zamanlarda Aşağı Seyhun boylarındaki bazı yerleri de ellerine geçirdikleri bilinmektedir. Ancak Kıpçakların Oğuz ülkesinin birçok bölgesini yurt edinmeleri Oğuz Yabgu Devleti'nin yıkılmış ve Oğuz elinin parçalanmış olmasından ileri gelmiş olabilir. Bu sebeple Oğuz Yabgu Devleti'ne Kıpçakların son vermiş olması zayıf bir ihtimaldir.

Türk Oğuz Göçleri: Oğuz göçleri daha devlet yıkılmadan önce, hatta devletin kuvvetli bulunduğu dönemde iç çekişmeler yüzünden başlamış, devlet yıkıldıktan sonra da önemli göçler olmuştur.

a) Mangışlak: X. yüzyılın başlarında çıkan bir çekişme sonucunda bir grup Oğuz, Hazar denizinin doğu kıyısındaki gayri meskûn Siyahkûh yarımadasına göç ederek burayı yurt edinmişti. XI. yüzyılda Mankışlak, Moğol istilâsından sonra Mangışlak diye anılan bu bölgeyi Kâşgarlı Mahmud Oğuz ülkesinden bir yer olarak tarif eder. Mangışlak Oğuzları'nın X. yüzyılda bir devletleri olduğu, Alparslan devrinde bu devletin başında Kafşut isimli bir beyin bulunduğu bilinmektedir. Mangışlak'taki Oğuz Yabgu Devleti'nin başındaki bey XI. yüzyılın sonlarında melik unvanı ile anılmıştır. İbnü'l-Esîr'e göre Hârizmşah Atsız b. Muhammed, 1128'den önce Mangışlak'ı yakıp yıkarak buradaki Oğuz Yabgu Devleti'ne son vermiştir.

b) Uzlar: XI. yüzyılın ortalarında Karadeniz'in kuzeyindeki topraklara bir Oğuz grubu gelmiş, Ruslar bu Oğuzları "Tork" (Türk) adıyla anmıştır. Rusların yine Türk kavimlerinden olan Peçenek ve Kıpçaklar'a Tork demeyip bu adı sadece Oğuzlara vermeleri dikkat çekmektedir. Bu Oğuzların Kıpçakların hücumuna uğrayarak İdil'i geçip Karadeniz'in kuzeyine göç etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Kıpçaklar da aynı yıl (1054) veya ertesi yıl Oğuzların arkasından Karadeniz'in kuzeyindeki topraklara gitmişlerdir. Rus kaynaklarına göre Torklar 1055 yılında batıdaki Özü (Dinyeper) ırmağına ulaşmışlar, fakat beş yıl sonra Rus prensleriyle giriştikleri savaşı kaybederek Aşağı Tuna'ya doğru göç etmişler ve Aşağı Tuna boyları ile onun kuzeyindeki yörelere gelmişlerdir. Bizanslılar onları Uz (Uguz) diyerek kavim adlarıyla anmışlardır. Uzlar burada daha fazla kalmamışlar, 1065'te Tuna'yı geçip Balkanlarda geniş bir alanda akına çıkmışlardır. Fakat büyük bir kısmı bu akın sırasında eski düşmanları Peçeneklerin hücumları, şiddetli soğuklar, salgın hastalıklar ve bilhassa açlık sebebiyle telef olmuştur. Bu felâket yüzünden esasen nüfusları fazla olmayan Uzlar siyasî bir güç olmaktan çıkmışlar, hatta varlıklarını bile koruyamamışlardır. Bazı oymaklar Bizans'a sığınmışlar, diğerleri ise kuzeye gidip Rus prenslerinin hizmetine girmişlerdir. Bizanslılar, kendilerine sığınmış olan Uz oymaklarına Balkanlar'ın bazı yörelerinde ve bilhassa Makedonya'da yurt vermişler, bu Uzlar, Malazgirt Savaşı'nda

Bizans ordusunun sağ kolunda yer almışlardır. Savaş sırasında Bizans ordusundaki Uzlar'ın büyük bir kısmı Peçenekler ile birlikte Selçuklular'ın tarafına geçmiştir.

c) Selçuklular: Oğuzla'ın Kınık boyuna mensup olan Selçuklu hânedanının atası Subaşı Selçuk, Cend'de müslüman olmuş ve orada ölmüş, en büyük oğlu İsrâil babasının sağlığında Arslan Yabgu unvanını alarak kendisini Oğuzların hükümdarı ilân etmişti. Arslan Yabgu'nun 1020 yılında buyruğundaki kalabalık bir Oğuz kitesiyle Buhara Hükümdarı Karahanlı Ali Tegin'in müttefiki olarak Buhara'nın kuzeyindeki Nûr yöresinde yaşadığı görülmektedir. Arslan Yabgu, Gazneli Mahmud tarafından hile ile yakalanıp Hindistan'da bir kalede hapsedildi. Bu olayın ardından Arslan Yabgu'nun emrinde bulunan 4000 çadırılık Oğuz kitesinin beyleri Selçuklulardan zulüm gördüklerini, artık onların hizmetinde kalmayacaklarını söyleyerek Gazneli Mahmud'dan kendilerine Horasan'da otlaklar vermesini istediler. Sultan Mahmud da alacağı vergileri düşünerek Oğuzlar'ın bu isteklerini yerine getirdi. Bu Oğuz topluluğunun başında bulunan Göktaş, Buka, Yağmur ve Kızıl adlı beyler bir süre sonra Horasan'da yağma akınlarına başladılar. Bu durum Gazneli Mahmud'u kızdırdı ve hepsini ülke dışına çıkardı. Ancak daha sonra oğlu Sultan Mesud başlarına Gazneli bir emîr koyarak onları hizmetine aldı. Selçukluların daha sonra Gazneli İmparatorluğu'nun en değerli eyaleti olan Horasan'ı ellerine geçirip Büyük Selçuklu Devleti'ni kurdukları (Mayıs 1040) haberinin duyulması üzerine Seyhun boylarından, Balhan dağlarından, muhtemelen Mangışlak'tan bölgeye göçler başladı. Selçuklu Devleti göçüp gelen Oğuz topluluklarından hepsini bir anda hizmetine alamadığı için bazı topluluklar İran ve Suriye'de kendi başlarına fetihlere giriştiler. Filistin, Suriye'nin bir kısmı, İran'ın bazı bölgeleri bu şekilde Oğuzların eline geçti. Bu dönemde bazı Oğuz beyleri emirlerindeki 800-1000 kişilik birliklerle Türk asıllı olmayan küçük hânedanların hizmetine girdiler. Malazgirt zaferiyle (1071) Oğuzlara Anadolu'nun yolu açıldı. Bu kanaldan sadece göçebe topluluklar değil yarı göçebe topluluklar, yerleşik zümreler, âlimler, şeyhler, dervişler, tâcirler, zanaatkârlar da Anadolu'ya geldiler. İki asır boyunca süren bu göçler neticesinde Anadolu gerçek bir Türkistan oldu. Öte yandan Orta Asya'dan [Türkistan'dan] yapılan göçler sırasında bazı gruplar Anadolu'ya gitmeyerek İran veya Arran'da kalmış, bu göçlerin sonunda İran'ın Fars, Hûzistan gibi bölgelerinde bazı beylikler ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Arrân'da "karıncalardan çok" Oğuz Türkü'nün toplandığı kaydedilmektedir. Göçlerin yapılmasında Kıpçak ve Kanglı sıkıştırılmaları, Karahıtaylar'ın baskıları ve Moğol istilâlarının da önemli etkileri olmuştur (İslam Ansiklopedyası).

AZERBAJCAN'IN COĞRAFYASI

Azerbaycan coğrafyasının adının ilk olarak Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Luğat'it-Türk eserinde dünyayı yuvarlak çizdiği haritada geçtiğini görüyoruz. Daha sonraki dönemlerde Kâtip Çelebi Azerbaycan coğrafyasını tanımlamıştır. Kâtip Çelebi (1609–1658) “Cihannüma” adlı eserinin 38. Bölümünü de Azerbaycan'a ayırmıştır. Kâtip Çelebinin bu eseri 17. yüzyılda Osmanlı bilginlerinin Azerbaycan'ı nasıl gördüğünü ve anladığını göstermesi bakımından önemlidir. Kâtip Çelebi çeşitli kaynaklardan yararlanarak ve kendi gözlemleriyle Azerbaycan hakkında önemli bilgiler vermektedir. Erdoğan, 2002: 124). Kâtip Çelebi Azerbaycan coğrafisini şöyle tanımlar: “Batıda Ermeniyeye (Van) ve Diyarbakır, güneyde Irak-ı Acem ve Şehrizur, Kuzeyde Deylem, Tabaristan, Mazenderan beldeleri ve kuzeyde Şirvan ve Hazar denizi (Bahr-i Hazar) ile çevrili sahaya Azerbaycan denilmektedir” (Dağlı, 2002: 193). Azerbaycan coğrafyası Rusya ve İran arasında yapılan 1829 Türkmençay anlaşmasıyla ikiye ayrılmıştır. Büyük bölümü İran sınırları içerisinde kalmış ve Kuzey bölgeleri Rusya Federasyonuna eklenmiştir. İran'ın Kuzey Batı bölgesinde bulunan İran Azerbaycan bölgesi, daha sonra Batı Azerbaycan, Doğu Azerbaycan, Erdebil, Zencan ve Hemedan illerine ayrılmıştır. Azerbaycan, jeolojik yapı itibarıyla genelde dağlık ve volkanik bir bölgedir. Tebriz'in güneyi ile Serab'ın batısında yer alan Sahand; Erdebil'in batısında bulunan ve bütün mevsimlerde yüksek kısımları karla örtülü olan Sebelan – Savalan ve Karacadağ, güneydeki önemli dağ silsilelerini oluştururlar. Böylece İran Azerbaycan bir yaylak görünümü arz eder. Kuzeyde ise Karabağ dağları, Aras'ın sol kenarındaki Karadağ ve sayısız insan toplumlarını barındıran Kafkas silsilesinin bu sahaya düşen bir sıra yüksek dağları yer alır. Kür ve Aras arasındaki bu bölge, aynı zamanda ova ve delta steplerini de ihtiva ettiğinden, bir kışlak mahalli olmuştur. Aras ve kollarıyla, Kızıl-Ören, Acı Çay ve Kür gibi önemli nehir ve akarsular, ülkenin hayat damarlarını oluştururlar. Hazar denizi ve Urmiye gölü ise Azerbaycan için ayrıca değer taşır (İpek, 2007: 20)

46

Azerbaycan Bölgesinin Türk Kültüründe Önemi

Azerbaycan bölgesi Asya ve Avrupa kıtalarının geçit yolu üzerinde olduğu için önemli bir konumu vardır. Bu bölge tarih boyu çeşitli medeniyetlerin beşiği olmuştur. Türk kültürü açısından baktığımızda Türklerin Anadolu'ya geçit yolu olmuştur. Aynı zamanda tarih boyunca Anadolu Türklerinin kültürel destekleyicisi de olmuştur. Muharrem Ergin'in tabiriyle Horasan erenleri Anadolu'nun damarlarına ilim ve irfan kanını pompalamak görevini üstlenmiştir.

Fars ve Arap kültürünün tesirinden halkını korumak ve onların edebiyat ve musikilerine karşı kendi edebiyat ve musikilerini geliştirme gayreti içerisinde olan Türk han ve hükümdarları ozan/âşık geleneğini devamlı korumuşlar ve halk edebiyatı geleneğine çok önem vermişlerdir. Bununla da Destan döneminden halk hikâyelerine geçişte köprü vazifesi gören Dede Korkut Hikâyeleri'nden halk hikâyelerine

geçilmiştir. Kurbanî, Abbas ve Gülgez, Âsık Garip, Köroğlu hikâyeleri ardı ardına halk arasında dolaşmaya başlamıştır (Kafkasyalı, 2002: 22).

Dede Kokut hikâyelerinin bazılarının bu bölgede geçtiği bilinmektedir. Meherrem Kasımlı bölgedeki yer adlarından yola çıkarak konuyla ilgili araştırmalar yürütmüş ve bölgenin kültürel zenginliği üzerinde durmuştur (Kasımlı 2007). Tebriz civarında bulunan Elince Dağı ve Urmiye’de bulunan Burla Hatun’un mezarı Dede Korkut hikâyelerinde görülmektedir.

İran’da bulunan bazı yer isimlerinin “Kurkut”, “Gerger” ve “Baba Gerger Türbesi” gibi özel yer adlarının Korkut baba ile ilgili olduğu ortaya konulmuştur. Bölge âşıkları Dede Korkut hakkında şu bilgileri aktarmışlar: “Korkut Dede, peygamber’i (a.s) ziyaret ettikten sonra İslam dinini Oğuz Türkleri arasında yaymak için dönüşte bu yerlerden geçmiş ve bu yerlere kendi ismini vermiştir. İran’ın Azer baycan, Kirmanşâh, Huzistân bölgelerinde ve Irak’ta bulunan “Baba Kurkur”, “Baba Gorgur” gibi yer adlarının bu yerlerin âşıklarının anlattıkları yerlerle uyduğu bilinmiştir. Kurkur ve Gurgur, Korkut sözcüğünün Arapça ve Farsça şekilleridir (‘Ayine Teleb, 2001: 21).

Alman seyyahı Adam Olearus bölgede incelemede bulunduktan sonra,⁹ Dede Korkut Kitabı’nın üç önemli kahramanı; Dede Korkut, Kazan Han ve Burla Hatun’un mezarlarının Azerbaycan’da olduğunu tespit etmiştir. Olearus 1638 yılında bugün Rusya’nın Dağıstan bölgesi haritasında bulunan ve o dönem Azerbaycan toprağı sayılan Derbend kentinde bulunduğu sıralarda şöyle yazıyor: “ Azerbaycan halkı Dede Korkut Destanlarındaki konu olan Oğuz boyunun savaşlarını, Salur Kazanın kahramanlıklarını ve eşi Burla Hatun’un kahramanlıklarını bizzat bana anlatıyordu.” Kitabın başka bölümlerinde bu bilgilere yer verilmiştir: Dede Korkut’un mezarı Azerbaycan’ın Derbend kentinde, Burla Hatun mezarı Urmiye Kalesinde ve Kazan Han mezarı Azerbaycan’ın başkenti Tebriz’de Acı Çay ırmağının kenarında bulunmaktadır. Meşhur Osmanlı seyyahı Evliyâ Çelebi “Şehâdetnâme” adlı eserinde Dede Korkut mezarının Derbent’te olduğunu belirtmiştir (www. turkoloji.uzerine.com, 07.12.2006).

Meherrem Kasımlı da İran Azerbaycan’ına yaptığı bilimsel gezilerde Adam Olearus ve Evliya Çelebinin verdiği bilgilerle, Burla Hatun’un mezarınının Urmiye kalesinde olduğunu doğrulamıştır. Muharrem Kasımlı’nın dediği gibi Azerbaycan şifahi halk edebiyatının kolu Kuzey Azerbaycan’da olsa da gövdesi İran Azerbaycan’ındadır.

Prof. Dr. A. İnan’a göre Doğu Anadolu’daki Ahlât harabelerinde Dede Korkut’un kabir veya makamı bulunmaktadır (Ögel, 1991: 8). Dede Korkut’un bir diğer makamı da eskiden Azerbaycan toprakları sayılan bugün Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan “Derbend” de bulunmaktadır.

⁹ İman seyyahı “Adam Olearus” 1633 yılında Azerbaycan, Rusya ve İran’a yaptığı seyahatlerde görüşlerini “Moscovitische und Persanische Reiseberschreibung” adlı kitabında 1696 yılında Hamburg da yayımlatmıştır.

Sahada araştırmada bulunan bir diğer bilim adamı Gerhard Dorefer, bölgede yoğun Türk kültürünün bulunduğunu vurgulamıştır. Minorsky'nin Halaç Türklerini bilim dünyasına tanıttıktan sonra bölgede incelemeler yapan Alman bilim adamı Dorefer Halaç Türkleri ile ilgili “İran'da Türklerimiz yok olmaktadır” ifadesini kullanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

URUMİYE GÖLÜ HAKKINDA YAZILAN AĞITLAR

Türkiye

Âşık OBALI

Beytullah AVCI

Abdullah ALTINSOY

<i>(Mustafa Bilir)</i> Urmiye Gölü	<i>Mustafa BİLİR</i> <i>Urmiyə Gölü</i>
Yirmi bir ırmağın canı ulaşır, Aşk dolu gözün var Urmiye Gölü. Türküler bağrında gezer dolaşır, Nə gözəl sözün var Urmiyə Gölü.	İrmi bir ırmağın canı ulaşır, Aşq dolu gözün var Urmiyə Gölü. Türkülər bağrında gəzər dolaşır, Nə gözəl sözün var Urmiyə Gölü.
Eşsiz güzelliğin cana can katar, Bir yanında Təbriz əlindən tutar, Şahı Adası'nda Hülagü yatar, Tarihte izin var, Urmiye Gölü.	Taysız gözəlliğin cana can qatar, Bir yanında Təbriz elindən tutar, Şahı Adası ¹⁰ nda Hülagü ¹¹ yatar, Tarixdə izin var, Urmiyə Gölü.
Azerşehr, Acıçay, Sofıçay'ın var, Godar'dan, Zola'dan gelen suyun var, Cömertsin, sayısız canda payın var, Harmanda tozun var, Urmiye Gölü.	Azərşəhr, ¹² Acıçay, ¹³ Sofıçay'ın ¹⁴ var, Godar'dan, Zola'dan gələn suyun var, Cömərtsən, sayısız canda payın var, Xərməndə tozun var, Urmiyə Gölü.
Dünyanın ikinci tuz gölü sensin, Dilerim gözyaşın gün gelip dinsicin, Yüzünə mutluluk, tebessüm insin, Kınalı kuzun var, Urmiye Gölü.	Dünyanın ikinci tuz gölü sən sən, Dilərəm gözyaşın gün gələn dinsicin, Üzünə mutluluq, təbəssüm ensin, Qınalı quzun var, Urmiyə Gölü.
Pelikan, flamingo, sende uçuyor, Spatula, martı, leylək geçiyor, Yüzlərce can burda sevgi saçıyor, Baharın, yazın var, Urmiye Gölü.	Pelikan, flamingo, sendə uçarı, Spatula, martı, leylək geçəri, Yüzlərcə can burda sevgi saçarı, Baharın, yazın var, Urmiyə Gölü.
Devran değişti, yüzün değişti, Barajlar yapıldı sözün değişti, İnsanlar vefasız özün değişti, Kalbinde sızın var, Urmiye Gölü.	Dövrən dəğişti, yüzün dəğişti, Barajlar yapıldı sözün dəğişti, İnsanlar vəfasız özün dəğişti, Qalbində sızın var, Urmiyə Gölü.
İçin kan ağlıyor, gözlerin yaştır, Bilmem bu ne haldir, bilmem ne iştir, Teline kar yağdı dört mevsim kıştı, Hüzünlü sazın var Urmiye Gölü.	İçin qan ağlar, gözlərin yaştır, Bilməm bu nə haldir, bilməm nə işdir, Telinə qar yağdı dörd mevsim qışdır, Hüzünlü sazın var, Urmiyə Gölü.
Ben seninle yandım, benden farkın yok, İçimde halaysın, bardan farkın yok,	Mən səninlə yandım, məndən fərqi yox, İçimdə halaysan, bardan ¹⁵ fərqi yox,

¹⁰ Şahı adası: Urmu Gölünde adalarının biriydi.

¹¹ Holagu: İlhanlıların kurucusu.

¹² Azerşehr (Tufargan): Tebriz yakınlarında bir şəhər.

¹³ Acı Çay: Tebriz'de akan bir çay.

¹⁴ Sofu Çay: Irmak adıdır.

¹⁵ Bar: Oyun havalarındandır.

Obalı'ya sadıq yardan farkın yok, Sımsıcak dizin var Urmiye Gölü.	Obalı'ya sadıq yardan fərqn yox, Sımsıcak dizin var, Urmiyə Gölü.
TÜRKiYE- Samsun	

Beytullah AVCI

<p>Urmu Gölü: Dirəniş Türküsü</p> <p>Ovcumda un olur, necə qara qasırgalar, Sağalar oysa vuruşduqça bütün yaralar.</p> <p>Dost iqlimlərinin nazənin bu gül şafağı, Yağıya saplanır, günəşinsə dal budağı,</p> <p>Yırtıb dərdləri erip özgürlük çağına, Vurur oxlar mühürü, əsarətin şafağına,</p> <p>Qorxuların yarılır, qarnı yavaş yavaş, Eşqdir bizə yurda qavuşmaq üçüm hər savaş,</p> <p>Yılgınlığa ayxırığöysümüzde ulduzla, Oxur zəfər şarkısını iyit tüm namlular,</p> <p>Biz gözəlin dərdində ən ürəkdən sevgilər, Yalar annını düşmənin paslı mərmilər,</p> <p>Sinəndə böyüyən royalardır bu göyüzü, Gökçək yüzlü uşaxlar söylər ürək türküsü...</p> <p>TÜRKiYE</p>	<p>Urmu Gölü: Direniş Türküsü</p> <p>Avcumda un olur nice kara kasırgalar, Sağalır oysa vuruştukça tüm yaralar.</p> <p>Dost iklimlərinin nazənin bu gül şafağı, Yağıya¹⁶ saplanır günəşinsə dal budağı.</p> <p>Yırtıp perdeleri erip özgürlük çağına, Vurur oklar mühürü esaretin şafağına.</p> <p>Korkuların yarılıyor karnı yavaş yavaş, Aşktır bize yurda kavuşmaq için her savaş.</p> <p>Yılgınlığa aykırı göğsümüzde yıldızlar, Okur zafer şarkısını yiğit tüm namlular.</p> <p>Bir gözəlin derdində en yürekten sevgilər, Yalar alnını düşmanın paslı tüm mermilər.</p> <p>Göğsündə böyüyən rüyalardır bu gökyüzü, Gökçək yüzlü çocuklar söylər yürek türküsü...</p>
---	--

¹⁶ Yağı: Düşman.

Abdullah ALTINSOY

<p>Urmiye akmadan duruyor sessiz, Her göle benzemez, özü başkadır. Vatanı bekliyor sanmayın yersiz, Hem anne hem baba yüzü başkadır.</p> <p>Ne hüznler saklar bağrında gizli, Suyu serttir, amma gönlü de nazlı, Konuşuyor benimle, sizinle bizli, Çağrışır suları sözü başkadır.</p> <p>Gönlüm uçmak İster burdan Urmiye, Rabbim yokluğunu bize vermeye, Seccademi toprağına sermeye, Alnıma değer de izi başkadır.</p> <p>Urumiye bağrında kimler yetişti? Çehregani, Güneyinde yetişti, Mahfi'nin yüreği suyla buluştu, Değmesin yarama, tuzu başkadır.</p> <p>TÜRKİYE</p>	<p><i>Abdullah ALTINSOY</i></p> <p>Urmiyə axmadan durur səssiz, Hər gölə bənzəməz, özü başqadır. Vətəni gözləyir sanmayın yersiz, Həm ana, həm baba üzü başqadır.</p> <p>Nə hüznlər saxlar bağrında gizli, Suyu berkdir, amma göylü də nazlı, Danışar menimlə, sizinlə bizli, Çağrışır suları sözü başqadır.</p> <p>Göylüm uçmaq istər burdan URMİYƏ, Rəbbim yoxluğunu bizə verməyə, Səccadəmi toprağına sərməyə, Annıma dəğər də izi başqadır.</p> <p>URMİYƏ! Bağrında kimlər yetişdi? Çehrəganlı, Güneyində yetişdi, Mahfi'nin ürəyi suyla buluşdu, Dəyməsin yarama duzu başqadır.</p> <p>TÜRKİYƏ</p>
--	--

IRAK TÜRKLERİ

Mehmet Ömer KAZANCI

<p><i>Yağmur Yağmaq Üzərə</i> ƏRAQ</p> <p>Eyvax Urumiyə Gölü! Gözəl gölüm, Nələr oluri sənə, Nədən belə çiləlisən, qəhərlisən, üzgünsən, Harda qaldı o əski təbəssümün, Nədən rəngin belə qaçmış? Harda o alımlı, gözləri qamıştıran, O cazibəli süsün, Nədən niyə qurursun? Gündən günə, Nədən belə durursan? Məlul, məhzun, Ağ kəfəni, Örtürsən üstünə, Dalgaların harda qaldı? Flamingolar mı sənə küsgün? Sən mi küsdün flamingolara? De bizə nədir səndə bu qorxunç hal? Həddi mi var? Nə həddi var? Aramızdan alsın səni, Bu quraxlıq, Unutdu səni Xaliq? Unutamaz, Məndən al, Yağmur yağmaq üzərə. *** Mənim Urmiyə Gölüm, gözəl gölüm, Nə qədər? Belə gəlmiş, belə gedər, Desələr də inanma, Kötümsər düşüncələr almasın səni, Götürməsin uzaqlara, Qulaq ver, eşidəcəksən səsini,</p>	<p><i>Yağmur Yağmaq Üzərə</i> İrak</p> <p>Eyvah Urmiyə Gölü! Güzel gölüm, Neler oluyor sana, Neden böyle çilelisin, kahırlısın, üzgünsün, Nerede kalıverdi o eski tebəssümün, Neden rengin böyle qaçmış? Nerede o alımlı, gözləri kamaştıran O cazibeli süsün, Neden niçin kuruyorsun? Günden güne, Neden böyle duruyorsun? Melül mahzun, Beyaz kefeni, Örtünüyorsun üstüne. Dalgaların nerde kaldı? Flamingolar mı sana küskün? Sen mi küstün flamingolara? Söyle bize nedir sende bu korkunç hâl? Haddi mi var, ne haddi var? Aramızdan alsın seni, Bu kuraklık, Unutur mu seni Halik? Unutamaz, Benden al, Yağmur yağmak üzere. *** Benim Urmiye gölüm, güzel gölüm, Ne kader?¹⁷ Böyle gelmiş böyle gider, Deseler de inanma, Kötümser düşünceler almasın seni, Götürmesin uzaklara,</p>
---	---

¹⁷ Kader: Alın yazısı, baht.

<p>Yağmur yağmaq üzərə, Qaldırınən başını, göy üzünə baxınan, Bulutlar gözüdür, aha o gördüklərin, İstanbul'un Marmara'dan göndərdiyi, Bakı'nın Xəzər'dən göndərdiyi, Kərkük'ün də qatqısı var, Həsənsuyu'ndan dəğilse, Yetimlərin gözyaşlarınnan, Hər ağrını yatıştıran, Yağmur yağmaq üzərə.</p> <p>***</p> <p>Mənim Urumiyə gölüm, gözəl gölüm, Həp düşümdə gürürəm, Səni uşaqlar ilə, Qıyında və qoynunda, Çılpaq çocuklar ilə, Şarqılar söyləyirsən, Yağmurlara ürəkdən, "Allah bir yağış eylə, Dam duvarı yaş eylə, Paşam burdan keçəndə, Üst başını yaş eylə." Əmin ol çox qalmadı, Yağmur yağmaq üzərə.</p> <p>BAĞDAT 10.8.2023</p>	<p>Kulak ver, duyacaksın sesini, Yağmur yağmaq üzərə, Kaldırır başını gökyüzünə bakıver, Bulutlar gözüdür, işte şu gördüklerin, İstanbul'un Marmara'dan göndərdiyi, Bakü'nün Hazar'dan göndərdiyi, Kerkük'ün de katqısı var, Hasansuyu'ndan dəğilse, Yetimlərin gözyaşından, Her ağrını yatıştıran, Yağmur yağmaq üzərə,</p> <p>***</p> <p>Benim Urmiye gölüm, güzel gölüm, Hep düşümde görüyorum, Seni çocuklar ile, Kıyında ve koynunda, Çıplak çocuklar ile, Şarkılar söylüyorsun, Yağmurlara yürekten, "Allah bir yağış eyle, Dam duvarı yaş eyle, Paşam burdan geçende, Üst başını yaş eyle", Emin ol çok kalmadı, Yağmur yağmaq üzərə.</p> <p>BAĞDAT Mehmet Ömer KAZANCI</p>
---	--

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ

56

Haydar OĞUZ

İtibar GARİB

Süleyman HÜSEYNOV

Heydər OĞUZ

Xəzərim

Xəzər, Urmu iki qardaş, qumu eyni, tozu bir
Rəsmə bax, üz həmin üzdür, sanasan qaş-gözü bir.
Yoğrulub eyni xəmirdən suyu birdir, duzu bir.
Urmu can üstədi, "qardaş" deyər ağlar Xəzərim.
Urmunun dərdi ilə qəlbini dağlar Xəzərim.

Hər kəsin var, təbii, hər günə bir xas geyimi,
Yasa məxsus qara paltar, toya atlas geyimi.
Qara altun deyilən nefti onun yas geyimi,
Bulanıb neftinə sanki qara bağlar Xəzərim.
Urmu can üstədi, "qardaş" deyər ağlar Xəzərim.

Sanki insanlığa açmış ləpələr öz əlini.
Yoxsa imdad diləyir, kimsə biləmmir dilini?
Gecə- gündüz demədən dalğa yuyar sahilini.
Sığmaz öz sahilinə, gör, necə çağlar Xəzərim.
Urmu can üstədi, "qardaş" deyər, ağlar Xəzərim.

Dəli rüzgarla Xəzər Urmuya üflər buludu,
Hər buluddan düşəcək damla onun son umudu.
Bəlkə bir çarə olar qardaşa, âmâlî budur.
Hər zaman bir dəli rüzgarı soraqlar Xəzərim.
Urmu can üstədi, "qardaş" deyər, ağlar Xəzərim.

Gölümün qəlbi yanır odlara, dözmür bu dağa!
Hardasan? Şanlı, igid Türk balası, qalx ayağa!
Qalxaraq, kükrəyərək sinəni gər, çıx qabağa!
Necə ki, kükrəyib ətrafı ayaqlar Xəzərim.
Urmu can üstədi, "qardaş" deyər, ağlar Xəzərim.

QUZEY AZERBAIJAN
2010

Hazarım

Hazar, Urmu iki kardeş, kumu aynı tozu bir,
Resme bak, yüz aynı üzdür, sanırsan kaş-gözü bir.
Yoğruldu aynı hamurdan suyu birdir, tuzu bir,
Urmu can çekişiyor "kardaş" diye ağlar Hazarım,
Urmu'nun derdi ile kalbini dağlar Hazarım.

Herkesin var, tabii, her güne bir has giyimi,
Yasa mahsus kara paltar,¹⁸ düğün atlas giyimi,
Kara altın dediği nefti onun yas giyimi,
Bulanmış neftine sanki kara bağlar Hazarım.
Urmu can çekişiyor, "kardaş" diye ağlar Hazarım.

Sanki insanlığa açmış lepelər¹⁹ öz elini,
Yoxsa imdat diliyor, kimse bilmiyor dilini?
Gece-gündüz demeden dalğa yıkar sahilini.
Sığmaz öz sahilinə, gör, nasıl çağlar Hazarım.
Urmu can çekişiyor, "kardaş" diye ağlar Hazarım.

Deli rüzgarla Hazar Urmu'ya üflər bulutu,
Her buluttan düşecek damla onun son umudu.
Bekli bir çare olur kardeşə, amacı budur.
Her zaman bir deli rüzgarı sorar Hazarım.
Urmu can çekişiyor, kardaş" diye ağlar Hazarım.

Gönlümün kalbi yanar odlara, dayanmaz bu dağa!²⁰
Nerdesin? Şanlı yiğit Türk balası, kalk ayağa!
Kalkarak, kükrəyərək sinəni ger, çık ortaya!
Nasıl ki, kükrəyip etrafa ayaklar Hazarım.
Urmu can çekişiyor, kardaş" diye ağlar Hazarım.

KUZEY AZERBAIJAN
2010

¹⁸ Paltar: Kıyafet.

¹⁹ Lepe: Deniz üzerinde küçük dalgalar

²⁰ Dağ: Dağlamak

Heydər OĞUZ

Nə susubsan, qoca dünya, gözünü aç, bizə bax!
 Ərəb'in halına yandın, nə gözəl, biz də varıq.
 Qəhr edir Türkü Yezid zülmü ərəbdən də betər.
 Eşidilmir səsin, ağzın quruyub, biz mi kâriq?
 Bu qədər duyğusuz olmaq yaramaz, bəsdı, yetər!
 Nə susubsan, qoca dünya, gözünü aç, bizə bax!
 Qana qəltan olunan Urmu'nu gör, Təbriz'ə bax!

Ərəbin haqqı çatır fikrini izhar eləyə,
 Yox bu cür məndə hüquq, dağ basılıbdır dilimə!
 Elimin çəkdiyi âh azca qalır ərşə dəyə,
 Su verilmir, susayıb, təşnəyə dönmüş gölümə!
 Din adından danışıb qan axıdan dinsizə bax!
 Nə susubsan, qoca dünya! Gözünü aç, bizə bax!

Suyu göldən ayırıb çöllüyə döndərdi yağı,
 Yezid'in ağına gəlməzdi bu cür qanlı fikir.
 Quruyur Urmu'nun odlarda yanan dil dodağı
 Göl də dözmürsə müsibətlərə, millət nə çəkir?
 Hardasan? Torpağımın üstə çıxıb qan dize, bax!
 Nə susubsan, qoca dünya, gözünü aç, bizə bax!

Tanrı əlvan yaradıb aləmi, öz təqdiridir,
 Hər yemin öz dadı, hər bir quşun öz nəğməsi var.
 Türkçəmin varlığı suçdursa, kimin təqsiridir?
 Bəli, əlbəttə, bu məntiqdə qüsur nöqtəsi var.
 Haqqa meydan oxuyan məntiqə sığmaz sözə bax!
 Nə susubsan, qoca dünya, gözünü aç, bizə bax!

Eşit artıq bizi, Tehran! Ucalır ərşə bu səs,
 Toplanıb qəsrini viran edəcək qəlbəki kin!
 Qalmayıb sənə bərabərliyə Türklərdə həvəs!
 Dilə qandal mı vururlar? Bu mu İslam? Bu mu
 din?
 Bizə din öyrədən üzsüzdəki sən bir yüzə bax!
 Nə susubsan, qoca dünya, gözünü aç, bizə bax!

QUZEY AZƏRBAYCAN
2010

Haydar OĞUZ

Ne susmuşsun, koca dünya, gözünü aç, bize bak!
 Arap'ın haline yandın, ne güzel, biz de varız.
 Kahreder Türkü Yezit zulmü Arap'tan da betər.
 İşitmişir sesin, ağzın kuruyub, biz mi kârız?²¹
 Bu kader duyğusuz olmaq yakışmaz, artık yeter!
 Ne susmuşsun, koca dünya, gözünü aç, bize bak!
 Kana boğulan Urmu'nu gör, Tebriz'e bak.

Arap'ın hakkı yeter fikrini izhar eyleye,²²
 Yok, bu tür bende hukuk, dağ basılmıştır dilime!
 Elimin çektiği âh azcık kalır arşe²³ değe,
 Su verilmez, susamış, teşneye²⁴ dönmüş gölüme!
 Din adına danışıp kan akıtan dinsize bak!
 Ne susmuşsun, koca dünya! Gözünü aç, bize bak!

Suyu gölden ayırdı çöle çevirdi yağı,²⁵
 Yezit'in aklına gelmedi bu tür kanlı fikir,
 Kuruyor Urmun'un odlarda yanan dil dudağı,
 Göl de dözmez²⁶ bu musibetlere, millet ne çeker?
 Nerdesin? Toprağımın üstüne çıkıp kan dize, bak!
 Ne susmuşsun koca dünya, gözünü aç, bize bak!

Tanrı elvan²⁷ yaratıp alemleri, öz takdiridir,
 Her yemin öz tadı, her bir kuşun öz nağmesi var.
 Türkçemin varlığı suç ise, kimin taksiridir?²⁸
 Beli,²⁹ elbette, bu mantıkta kusur noktası var.
 Hakka meydan okuyan mantığa sığmaz söze bak!
 Ne susmuşsun koca dünya, gözünü aç, bize bak!

İşit artık bizi, Tehran! Yükselir arşa bu ses,
 Toplanıp kasrını viran edecek kalpteki kin!
 Kalmayıp senle beraberliğe Türklere heves!
 Dile kelepçe mi vururlar? Bu mu İslam? Bu mu
 din?
 Bize din öğreten yüzsüzdeki sen bir yüze bak!
 Ne susmuşsun koca dünya, gözünü aç, bize bak!

KUZEY AZERBAIJAN
2010

²¹ Kâr: Kulağı duymayan.

²² izhar eylemek: Açıklamak.

²³ Arş: Gökyüzü.

²⁴ Teşne: Susuz.

²⁵ Yağı: Düşman.

²⁶ Dözmek: Katlanmak.

²⁷ Elvan: Renkli.

²⁸ Taksir: Kusur, suç.

²⁹ Beli: Evet.

<p><i>Etibar QƏRİB</i> Mavi Gözlüm...</p> <p>Mavi gözlüm, bəyaz üzlüm, ağlama, Kürlə Araz harayına yetişər! Turan ellər yumruğunu düyləyər, Xainlərin sarayına od düşər.</p> <p>Sənin halın məmləkətin halıdı, Azca toxta... üzü yaza sarıdı... Dərd şerikin, Savalandı, Ağrıdı, Bozqurd ular... xəta-bəla ötüşər!</p> <p>Can, ey Gölüm, gözyaşların qurusun, Çayın axsın, dərya kefin durulsun! Dörd yanında, böyük Turan qurulsun, O gün ola, bəxtimizə gün düşə!</p> <p>O gün ola Bakı, Təbriz qovuşa, Göylərində Aylı Ulduz sayrışa. Dünya dönə, Türklüyümlə barışa, Xain bizdən uzaq dura, gen düşə!</p> <p>Şair qəlbi məğrur - məğrur döyünər, Mısra-mısra havalanar, öyünər... O gün gələr, gözü-könlü söyünər , Gedər "Mavi Gözlü" süylə görüşər, Urmiya'nın sevincini bölüşər...</p> <p><i>Urmiya Gölü'nün qurudulmasına etiraz edən, Cənublu qardaşlarıma dəstək olmaq ümidiylə ...</i></p> <p>QUZEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Mavi Gözlüm...</p> <p>Mavi gözlüm, beyaz yüzlüm, ağlama, Kür'le Araz harayına³⁰ yetişir! Turan eller yumruğunu düğümlər, Hainlərin sarayına atəş düşər.</p> <p>Senin halin memleketin halidi[r], Azda tokta... yüzü yaza sarıdı[r]... Dert şerikin, Savalandı, Ağrıdı, Bozkurt ulur... Hata bela ötüşür!</p> <p>Can, ey Gölüm, gözyaşların kurusun, Çayın aksın, derya keyfin durulsun! Dört yanında, böyük Turan kurulsun, O gün ola, bahtımıza gün düşə!</p> <p>O gün ola Bakü, Tebriz kavuşsa, Göklerinde ay yıldız sayılsa, Dünya dönse, Türklüğümle barışsa, Hain bizden uzak dursa, kan düşə!</p> <p>Şair kalbi mağrur-mağrur dövünür, Mısra- mısra havalanır övünür... O gün gelir, gözü gönlü sevinir, Gider "Mavi Gözlü" suyla görüşür, Urmiye'nin sevincini bölüşür...</p> <p><i>Urumiye Gölü'nün kurutulmasına itiraz eden, Güneyli kardeşlerime destek olmak ümidiyle...</i></p> <p>KUZEY AZERBAIJAN</p>
--	--

³⁰ Haray: Haykırış, ses.

Cənub Həsəti	Cənup Həsreti
<p>Nə vaxtdır qəlbimdə bir arzu qalıb, Şimalla Cənubu birləşən görüm! Yâd əli araya ayrılıq salıb, O tayı, bu tayı bir Vətən görüm! *</p> <p>Təbrizli gözəlin mənəm qardaşı, Odur ki, qurumur gözümün yaşı, Tarixdir, dastandır hər dağı, daşı, Təbriz'lə Bakını görüşən görüm! *</p> <p>Bu taydan ucalır sevgi nəğməsi, O taydan bir elin həsrətli səsi, Dilimdə elimin arzu, həvəsi, O tayı, bu tayı hər an şən görüm! *</p> <p>Kim deyir Araz'dır bizi ayıran? Onun da qəlbini dağlayır hicran, Sağalar, qan verməz qəlbimdə yaram, Arazı vüsala yetişən görüm! *</p> <p>Bu həsrət kök salıb xeyli dərinədə, Dil açır nəğməmdə, dərdi-sərimdə, Tikanlar bitirib Xudafərində, O yolu tikansız, gül bitən görüm! *</p> <p>Danmaq istəyirlər doğma dilimi, Mənim məsləkimi, mənim dinimi, Elimi ayıran həsrət yelini, Bu yerdən biryolluq ötüşən görüm! *</p> <p>Əyilməz xalqımın əzmi, vüqarı, Soyutmaz yaranı sərt qışın qarı, Süleyman Rüstəm'lə er Şəhriyarı, Qucaqlaşan görüm, öpüşən görüm! <i>Süleyman Hüseynov</i> QUZEY AZƏRBAYCAN- Lenkeran 1982</p>	<p>Ne vaxtittir kalbimde bir arzu kaldı, Kuzeyle Güneyi birləşmiş göreyim! Yâd ele beraber ayrılıq saldı, O tayı, bu tayı³¹ bir Vatan göreyim! *</p> <p>Tebrizli güzelim benim kardaşı, Odur ki, kurumaz gözümün yaşı, Tarihtir, destandır her dağı, taşı, Tebriz'le Bakü'yü görüşən göreyim! *</p> <p>Bu taydan yüksəlir sevgi nəğməsi, O taydan bir elin həsrətli səsi, Dilimde elimin arzu, hevesi, O tayı, bu tayı her an şən göreyim! *</p> <p>Kim diyor Araz'dır bizi ayıran? Onun da kalbini dağladı hicran,³² Sağalar,³³ kan vermez kalbimde yaram, Araz'ı visale³⁴ yetişən göreyim! *</p> <p>Bu həsrət kök saldı həyli derinde, Dil açar nəğməmdə, dərdi- başımda, Dikenler bitmiş Hüdəferin'de,³⁵ O yolu dikensiz, gül bitən göreyim! *</p> <p>Danmaq³⁶ isterlər doğma dilimi, Benim mesləğimi, benim dinimi, Elimi ayıran həsrət yelini, Bu yerden bir yolluq ötüşən göreyim!</p> <p>Eğilməz halkımın əzmi, vüqarı,³⁷ Soğutmaz yaranı sərt qışın qarı, Süleyman Rüstəm'le er Şəhriyarı, Kucaklaşsa görsem, öpüşsə göreyim, KUZEY AZERBAIJAN, LENKERAN</p>

³¹ O tay, bu tay: Güney və Kuzey Azərbaycanın.

³² Hicran: Ayrılıq.

³³ Sağalmak: İyileşmək

³⁴ Visal: Vuslat, ulaşmaq.

³⁵ Həsret köprüsü adı verilən, İki Azərbaycan'ı Araz çayı üzərindən birləştirən köprünün adıdır.

³⁶ Danmaq: İnkâr etmək.

³⁷ Vugar: Vakar, ululuk.

GÜNEY AZERBAYCAN

Hakseven MİYANALI

Sehavet İZZETİ

Âşık CEBREYİL

Âşık FEREC

Samed YEHYEVİ

Rahim İSMAİLİ

Fatime MOHEBBİ

AYRILMAZ

ELMAN

Ali CEBBARİ

Bahtiyar NİZAMİ

Rahim Asadullahi (Kartal)

Haşım FARAHASA

Hayide Buluki (ÖZLEM)

Kulamrıza REZMİ

ELŞEN

İzeti ATEŞBEG

Duman BAHTİYARİ

ELSES

Hüseyin MUHAMMEDZADE

Behram ASADİ

TÜRKEŞ AVŞARLI

Ali Reştber KAYIB

Yakup NİKZAD

Paşa SARHANLI

R. A. KARTAL

Sehend TEBRİZLİ

Şair GÜLENDAM

Mir Hüseyin DİLDAR BİNAB

Mehdi Himmetzade ELDAR MAKU

Rıza DEVLETHAH

Hamid VAHİDİ

Süreyya Bahşi AYLAR

Arzu AYYARKIZI

Kamil KAHRAMANOĞLU

Nergis Hadi Saray (KARADAĞKIZI)

Dizecli ŞEHRİYAR

Abdullah Abbasiyan (ABBASİ)

Şucaeddin ŞAKKAKİ

Haydar BABAYİ

Kerim REYHAN

Tural RESULİ

SAÇLI

Kasım NURBAHŞ

Behruz SADİK

Mehrân Nazari (AFŞAR)

Umut ZENGANLI

Cavad Fezli (YANAR)

Alirıza HİYABANİ

H.A

HAQSEVEN MİYANALI

Bizə tərəf ox atdılar,
Bir iki yox çox atdılar,
Var istədik yox atdılar,
Qara geyim bu atdılar,
Ayaq qabı polatlılar,
Dənizimizi qurutdular.

Bal istədik zəhər verdi,
Onu da bir təhər verdi,
Gülüş soldu qəhər verdi,
Fəsilləri də qatdılar,
Qarı yağışı satdılar,
Dənizimizi qurutdular.

Günəşimiz qara çıxır,
Bu yol görən hara çıxır,
Dan yerindən yara çıxır,
Bizi qumara tutdular,
Bu leylaclar bizi utdular,
Dənizimizi qurutdular.

Başımızı pis qatdılar,
Bizə boş boş söz atdılar,
Çantamızı boşatdılar,
Sirtımıza od çatdılar,
Qıtlıq illər tək qırtıdılar,
Dənizimizi qurutdular.

Quyu qazdıq daşa çıxdı,
Anlamazlar başa çıxdı,
Əllərimiz boşa çıxdı,
Bir yağışsız bulutdular,
Dənizimizi qurutdular,
HAQSEVƏNİ unuttular.

GÜNEY AZERBAJYCAN- Miyana**HAKSEVEN MİYANALI**

Bize taraf ok attılar,
Bir iki yok çok attılar,
Var istedik yok attılar,
Kara giyim bu atlılar,
Ayak kabı polatlılar,
Denizimizi kuruttular.

Bal istedik zehir verdi,
Onu da bir teher³⁸ verdi,
Gülüş soldu geher³⁹ verdi,
Fasılları da karıştırdılar,
Karı, yağışı sattılar,
Denizimizi kuruttular.

Güneşimiz kara çıkar,
Bu yol acaba nereye çıkar,
Tan⁴⁰ yerinden yara çıkar,
Bizi kumara tuttular,
Bu leylaclar⁴¹ bizi üttüler,
Denizimizi kuruttular.

Bizi kötü kattılar,
Bize boş boş söz attılar,
Çantamızı boşalttılar,
Sirtımıza ot çattılar,
Kıtlık yıllar gibi kırttılar,
Denizimizi kuruttular.

Kuyu kazdık taşa çıktı,
Anlamazlar başa çıktı,
Ellerimiz boşa çıktı,
Bir yağmursuz buluttular,
Denizimizi kuruttular,
HAKSEVENİ unuttular.

GÜNEY AZERBAJYCAN- Miyana

³⁸ Teher: tür.

³⁹ Keher: Kahr.

⁴⁰ Tan: Yıldız adı.

⁴¹ Leylaç: Kumarbaz.

<p><i>Saxavət İZZƏTİ</i> Cəlâlım, Câhım Ağla! Bizə gün ağlayan yox! Ay nâləm, ahım ağla! Sızla yanıq Kərəm'im Ağla segâhım ağla!</p> <p>Gözəllik tağı söndü. Şahlıq taxtından endi, Acı nağıla döndü, Cəlalım, câhım ağla!</p> <p>Damla damla əridi, Göysündə duz yeridi, Urmu gölü qurudu, Ağla Allah'im ağla.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN - Eher</p>	<p><i>Şəhəvət İZZƏTİ</i> Cəlâlım, Câhım Ağla! Bize gün ağlayan⁴² yok! Ey nalem,⁴³ ahım ağla! Sızla yanık Kerem'im Ağla segâhım⁴⁴ ağla!</p> <p>Güzəllik tağı söndü,⁴⁵ Şahlıq tahtından indi, Acı masala döndü, Celalim, câhım ağla!</p> <p>Damla damla eridi, Gögsünde tuz izidi, Urmu gölü kurudu, Ağla Allah'im ağla.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN - Eher</p>
---	--

⁴² Gün ağlayan: Dərdini soran.

⁴³ Nâle: İnilti, feruat.

⁴⁴ Segâh: Musikide makam adlarındandır.

⁴⁵ Güzəllik tağı söndü: Güzəllik çöktü.

<p>Âşık Cebreyil Yazıx Mənim Torpağım...</p> <p>Yazıx mənim torpağım, Yazıx olsun yâd eldə, Düşgün düşən halına, Özgə bayraqlar alta, Əsir olan elimə, Yazıx mənim torpağım, Yazıx mənim torpağım,</p> <p>Sən varını verəli, Dostluk birlik yolunda, Dost bəzəkli düşmanlar, Üzünə gülümsəyib, Dalınca xor baxtılar, Sən od yudu olalı, Qurutdular gölünü, Soldurdular gölünü, Yazıx mənim torpağım.</p> <p>Yâd dildə ötər qızın, Anasın salmaz yâda, Oğlun öz başın kəsip, Peşkeş aparır yâda, Yazıx mənim torpağım,</p> <p>Axı sən azadlığa, Minlər qurban verərkən, Şərəfinin uğruna, Özün dostaq yaşadın, Nankörlərin əlində, Qıfıl oldu dilimdə, Su qalmayıb gölümde Kimsə gülmez elimdə. Yazıx mənim torpağım,</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN- Tebriz</p>	<p>Âşık Cebreyil Yazık benim toprağım...</p> <p>Yazık benim toprağım, Yazık olsun yâd elde, Düşgün düşən haline, Özge bayraklar altında, Esir olan elime, Yazık benim toprağım, Yazık benim toprağım.</p> <p>Sen varını vereli, Dostluk birlik yolunda, Dost bezekli⁴⁶ düşmanlar, Yüzünə güldüler, Ardında hor baxtılar, Sen od yurdu olalı, Kuruttular gölünü, Soldurdular gölünü, Yazık benim toprağım.</p> <p>Yâd dilde öter kızın, Anasın salmaz yâda, Oğlun öz başın kesip, Peşkeş götürür yâda, Yazık benim toprağım.</p> <p>Ama sen azatlığa, Binlər kurban verirken, Şərəfinin uğruna, Özün dostak⁴⁷ yaşadın, Nankörlərin elinde, Kilit oldun dilime, Su kalmamış gölümde, Kimse gülmez elimde, Yazık benim toprağım.</p> <p>Âşık Cebreyil</p>
---	---

⁴⁶ Bezek: Süs, güzel.

⁴⁷ Dostak: Tutsak.

<p>Âşık FEREC</p> <p>Bilmirəm nəfəsin kəsilib nədən? Yanıram halıyan ay Urmu Gölü, Qədimlər eşqinə yatma, sən oyan, Bir də dalqalıyan ay Urmu Gölü.</p> <p>Azərbaycanımın zinəti sənsən, Qəhrəman yurdumun niyəti sənsən, Danışam dilimin hörməti sənsən, Dünya celalıyan ay Urmu Gölü.</p> <p>Səttar Xan, Bağır Xan, Kazım Xan yurdu, Düşman qabağında mərdanə duran, Şairlər sinəndə min ocaq qurdu, Bir bax əhvalıyan ay Urmu Gölü.</p> <p>Sən Allah coşgunan, qalma sən susuz, Sahillərin boşdur, parlamır ulduz, Fərec'əm, baxıram yerin tutub duz, Yurdunun ayıyan, ay Urmu Gölü.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Âşık FEREC</p> <p>Bilmem nefesin kesilip neden? Yanıram haline, ay Urmu Gölü, Kadimler aşkına, yatma, sen uyan, Bir de dalgalanasın ay Urmu Gölü.</p> <p>Azərbaycanımın zinet vereni sensin, Kahraman yurdumun niyəti sensin, Danışsam, dilim hürmetim sensin, Dünya celalısın⁴⁸ ay Urmu Gölü.</p> <p>Settar Han, Bağır Han, Kazım Han yurdu, Düşman önünde, merdane duran, Şairler sinende bin ocaq kurdu, Bir bak ehvalına ay Urmu Gölü.</p> <p>Allah aşkına coşasın, kalmayasın sen susuz, Sahillerin boşdur, parlamaz yıldız, Ferec'im, bakarım yerin tutmuş tuz, Yurdumun ayısın, ay Urmu Gölü.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN</p>
---	---

⁴⁸ Celal: Büyüklük.

Səməd Yəhyəvi	Samed Yehyevi
<p>Zâlim götürmür əl hələ çirkin əməlindən, Geçirir hayata şum hilələrindən, Bu səfər zərbə vurur təbiət əliylən, Bu da bir başqa pılan başqa bölüm, Quruyur Urmu Gölüm.</p>	<p>Zâlim götürmez el çirkin amelinden, Geçirir hayata şum hilelerinden, Bu defa darbe vurur tabiat eliylən, Bu da bir başka plan başka bölüm, Kuruyor Urmu Gölüm.</p>
<p>Tanrını hâkim edib kəndini məhkum eləmiri, Deyir qar qarlamırı yağış çiləmiri, Bağlayıb suyunu, duzluğa rəhm eyləmiyiri, Hansi tarixdə olub çevrələrə böylə zülüm, Quruyur Urmu Gölüm.</p>	<p>Tanrını hâkim edip kendini mahkûm etmez, Diyor kar yağmaz, yağış çilemez, Bağlayıp suyunu, tuzluğa rahmetmiyor, Hangi tarihte olup çevrelere böyle zülüm, Kuruyor Urmu Gölüm.</p>
<p>Quruyur mavi dəniz arzumuzun gülləri tək, Can verir doğma vətən daha silaha nə gərək? Söyləmə gözlə (zavalli) bizə aydın gələcək, Söyliyə bilməsəm indi “<i>Ya Azadlıq Ya Ölüm</i>”! Quruyur Urmu Gölüm. GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Kuruyor mavi deniz arzumuzun gülleri tek, Can verir doğma vatan daha silaha ne gerek? Söyleme gözle⁴⁹ (zavalli) bize aydın gelecek, Söyleyemezsem imdi “<i>Ya Azatlık Ya Ölüm</i>”! Kuruyor Urmu Gölüm. GÜNEY AZERBAJCAN</p>

⁴⁹ Gözle: bekle

Rəhim İsmaili

Quruyan bir göl üçün indi əğilmiş belim olsa,
Gələcəktə duza dolmuş yurdum yumulan bir gözüm olsa,

Analar ağzında bir dolu nisgil dilim olsa,
Peykərim pay hərəyə bir dilim olsa,

Boğacaq satqını, savalandan Urmuya bir selim olsa,
Savalan oğluna qismət ərkən ölüm olsa,

Namərdem eğər uğrunda ölərken bir yumuk göz bir əğik belim
olsa,
Mənə xoşdur bu əziyyət bu ölüm göz açıq elbir olan millətim
olsa.

GÜNEY AZƏRBAYCAN**Rahim İsmaili**

Kuruyan bir göl için şimdi eğıilmiş belim olsa,
Gelecekte tuza dolmuş yurdum, yumulan⁵⁰ bir gözüm olsa,

Analar ağzında bir dolu nisgil dilim olsa,
Peykerim⁵¹ herkese bir pay dilim olsa,

Boğacaq satqını, savalandan urmuya bir selim olsa,
Savalanoğluna kismet erken ölüm olsa,

Namertim eyer uğrunda ölürken bir yumuk göz bir eğıik
belim olsa,
Bana hoşdur bu aziyyət bu ölüm göz açıq elbir olan milletim
olsa.

GÜNEY AZERBAJYCAN

⁵⁰ Yumulan: Kapanan

⁵¹ Peyker: Vucut

<p>Fateme MOHEBBİ GAZEL Olmuşam səbr eliyən od ki köz altında yanır, Urmu Gölüm! Suqutumdan inan Allahə ki fəryad calanır, Urmu Gölüm!</p> <p>Necə sən tək həyatın qədrini insanlar axı bilmədilər, Niyə gündən-günə cismində olan can saralır, Urmu Gölüm!</p> <p>Səni tanrı quruma, yanma, vidalaşma dayan bax necə gör, Getməgin durnaların naz baxışından can alır, Urmu Gölüm!</p> <p>Son nəfəsdə su verərlər kəsilen qurbana hər kimsə bilir, Sənin ancaq susuzundan dodaqın parçalanır, Urmu Gölüm!</p> <p>Hansı zalim suyu dostaq eliyip damlaları bəndə çəkib, Gəmilər boş, qucağında quru duz dalğalanır, Urmu Gölüm!</p> <p>Urmumun şirə canından çəkilir sən quruduqca, dənizim, Darıxır Azərıbaycan ki günəş yerdə batır, Urmu Gölüm!</p> <p>Bu qədər nisgilə dözməzlər igid qızlar-oğullar, sənin üçün, Güc biləklərdə damarlarda da geyrət dolanır, Urmu Gölüm!</p> <p>Sən əmin ol ki səni sirab edər goz yaşımız, qanlarımız, Neçə geyrətli Köroğlu ətəgində boy atır, Urmu Gölüm!</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Fatime MOHEBBİ Olmuşum sabredin od ki köz altında yanar, Urmu Gölüm! Sükütumdan inan Allah'a ki feryat calanır⁵² Urmu Gölüm!</p> <p>Nasil senin gibi hayatın kadrini insanlar hiç bilmediler, Niye gündən güne cisminde olan can sararır, Urmu gölüm!</p> <p>Seni tanrı kuruma, yanma, vedalaşma dayan bak nice gör, Gidişin turnaların naz bakışından can alır, Urmu Gölüm!</p> <p>Son nefesde su verirler kesilen kurbana, her kimse bilir, Senin ancak susuzluktan dudağın parçalanır, Urmu Gölüm!</p> <p>Hangi zalim suyu dostak⁵³ edip damlaları bende çekip, Gemiler boş, kucağında kuru tuz dalgalanır, Urmu Gölüm!</p> <p>Urmumun şire⁵⁴ canından çekilir sen kurudukça, denizim, Darılır Azerbaycan ki güneş yerde batar, Urmu Gölüm!</p> <p>Bu kadar nisgile⁵⁵ dayanamazlar yiğit kızlar-oğullar, senin için, Güç bileklerde damarlarda da gayret dolaşır, Urmu Gölüm!</p> <p>Sen emin ol ki seni doyurur gözyaşımız, kanlarımız, Nice gayretli Köroğlu eteğinde boy atar, Urmu Gölüm!</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
---	---

⁵² Calanmak: Dökülerek yayılmak.

⁵³ Dostak: Hapsetmek.

⁵⁴ Şire: Öz, şekeri.

⁵⁵ Nisgil: Hasret, ukde.

<p>AYRILMAZ <i>Urmu Gölü Qurumasın!</i></p> <p>Gəlin tökək gözyaşların, Urmu Gölü qurumasın, Qanın tökək ovbaşların, Urmu Gölü qurumasın.</p> <p>Yerin göyün qarnın sökək, Cəlladların belin bükək, Su gətirək, gölə tökək, Urmu Gölü qurumasın.</p> <p>Xan Araz'dan su diləyək, Su gətirək, ətək ətək, Susuz qalan gölə verək, Urmu Gölü qurumasın.</p> <p>Bu nə tale, bu nə yazı? Bülbüllər unudub yazı, Qurban kəsin AYRILMAZ'ı, Urmu Gölü qurumasın.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN - Ərdəbil 96/10/18</p>	<p>AYRILMAZ <i>Urmu Gölü Kurumasın!</i></p> <p>Gelin dökek gözyaşların, Urmu Gölü kurumasın, Kanın dökek hainlerin, Urmu Gölü kurumasın.</p> <p>Yerin göğün karnın sökek, Cellatların belin bükək, Su getirek, göle dökek, Urmu Gölü kurumasın.</p> <p>Han Araz'tan su dileyek, Su getirek, etek etek, Susuz kalan göle verək, Urmu gölü kurumasın.</p> <p>Bu ne talih, bu ne yazı? Bülbüller unutub yazı? Kurban kesin AYRILMAZ'ı, Urmu Gölü kurumasın.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN - Erdebil</p>
--	---

<p>AYRILMAZ</p> <p>Sinə vurma, zəncir vurma, Urmu Gölü quruyubdu, Dolmaz belə...</p> <p>Gözyaşını mənim kimi, Tökmə belə, ver əl ələ, Qabaxda çox iş var hələ!</p>	<p>Sinə vurma, zəncir vurma, Urmu Gölü kurumuştur, Dolmaz böyle...</p> <p>Gözyaşını benim gibi, Dökme böyle, ver el ele, Önümüzde çok iş var hele!</p>
---	--

<p>Haçanacaq əvəm qalaq? Haçanacaq dua edək? Yağış yağa, bağa-dağa, Urmu Gölün dolmağını, Kim istəyir? Gərək bu gün el bir olsun, Söz bir olsun, Sədlər sınsın, Urmu dolsun.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN- Ərdəbil</p>	<p>Ne zamana dek avam kalalım? Ne zamana dek dua edelim? Yağış yağa, bağa-dağa, Urmu Gölün dolmasını, Kim istiyor? Gerek bu gün el bir olsun, Söz bir olsun, Setler sınsın,⁵⁶ Urmu dolsun.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN- Erdebil</p>
---	---

<p>O.D.ELMAN</p> <p>URMU GÖLÜM</p> <p>Yetişin Urmu gölün çulqadı əfğan yetişin, Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.</p> <p>Quruyub kimlər əlindən bələşib öz duzuna, Bu himaqət uzun illərdi çəkibdir uzuna, Günü göy əsgidədir, kölgə düşüb ulduzuna, Verilibdir deyəsən qətlinə fərman yetişin. Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.</p> <p>Uzun illər boyu bir duzlu gəlinmiş vətənə, Qucağın duzlu açırmiş hamı yoldan yetənə, Kurumuş cəmdəyə döncək, ona duzdur ətənə, Daha yoxdur dözüümü, verməyə saman yetişin. Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.</p> <p>Qocalan bir qarı tək day boğazından hayı yox, Qış olub ömrü bütün, xoş yaşanan heç yayı yox, Quruyubdur gözəsi öz axarından çayı yox, Kəsilən yerdə suyu, olmaya qurban, yetişən. Yetişən olmasa yox dərdinə dərman, yetişin.</p>	<p>O.D. ELMAN</p> <p>URMU GÖLÜM</p> <p>Yetişin Urmu gölün çulğadı⁵⁷ efgan⁵⁸ yetişin, Yetişən olmazsa yok derdine dərman yetişin.</p> <p>Kurumuş kimler elinden beleşip⁵⁹ kendi tuzuna, Bu himakat⁶⁰ uzun yıllardır çekmiştir uzuna, Günü göy eskidedir,⁶¹ gölge düşmüş yıldızına, Verilmiştir sanki katline ferman yetişin. Yetişən olmazsa yok derdine dərman yetişin.</p> <p>Uzun yıllar boyu bir tuzlu gelinmiş vatana Kucağın tuzlu açırmiş her yoldan gelene, Kurumuş cemdeğe⁶² dönecek, ona tuzdur atana, Daha yoktur sabrı, düzen vermeye yetişin. Yetişən olmazsa yok derdine dərman yetişin.</p> <p>Yaşlı bir karı gibi artık boğazından sesi yok, Kış olmuş bütün ömrü, hiç hoş yaşamış yazı yok, Kurumuşdur gözesi⁶³ öz akan çayı yok, Kesilen yerde suyu olmaya kurban, yetişin. Yetişən olmazsa yok derdine dərman, yetişin.</p>
--	---

⁵⁶ Sınmak: Kırılmak.

⁵⁷ Çulğamak: Bürümek.

⁵⁸ Efgan: Figan etmek.

⁵⁹ Beleşmek: Bulaşmak.

⁶⁰ Himakat: Ahmaklık.

⁶¹ Günü göy eskilde olmak. [Azerbaycan Türkçesinde deyim]: Kötü günde olmak.

⁶² Cemdek: Ceset.

⁶³ Göze: Bulak, göz, pınar, çeşme.

Ürəyi çağlamasa tez yetişər öz sonuna,
 Quruyub əyni - başı tam bürünər duz donuna,
 Qara yeldən acılıq yetmədə ondan onuna,
 Olacaq duz yeli bir qorxulu tufan yetişin.
 Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.

Nəfəsi olmasa bizdəndə nəfəs yox olacaq,
 Yelinən paylanacaq duz acımız, çox olacaq,
 Adı duz, doğrusu hər bir ürəyə ox olacaq,
 Quruyan el gözüdür beylə nüməyan yetişin.
 Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.

Özü bir dərdə dönüb, Urmu gölün kim qurudur?
 Yaradıb bir alahı qüssə çölün, kim qurudur?
 Sizi tanrız bu suçu bircə bölün kim qurudur?
 İnanıb saxladığınız əldəki Quran yetişin.
 Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.

Belə bir dərdə haçan, harda gərək ağlamalı?
 Quruyubdur gözümüz, indi ürək ağlamalı,
 Yıxılan yerdə nədən yoxdu dirək, ağlamalı,
 İşimiz tərsə düşübdür hamı heyran yetişin,
 Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.

Nə günahın yeyəsi oldu görən Urm gölüm,
 Yaxasından yapışıb beylə çətinliklə ölüm,
 Arasından yol açıb eyledilər kündə bölüm,
 Yığışın bir yerə aşkar ya da pünhan yetişin.
 Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.

Bu ölüm sındıracaq burda həyat körpüsünü,
 Quracaq yurdumuza gizli məmət körpüsünü,
 Qurudanlar tanıyırlarmı sirat körpüsünü?
 Yanacaqlar, bizi yandırsa da dövrən yetişin.
 Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.

Nə gərək tərsə düşünceylə elin qəlbi yana?
 Harayı çatmaya heç bir yerə səssiz dayana.

Yüreği çağlamasa tez yetişir öz sonuna,
 Kurumuş üst- başı tam bürünür tuz donuna,
 Kara yelden acılıq yetmede ondan onuna,
 Olacaq tuz yeli bir korkunç tufan, yetişin.
 Yetişən olmazsa yox dərdinə dərman yetişin.

Nefesi olmazsa bizden de nefes yox olacaq,
 Yel ile paylanacaq tuz acımız, çox olacaq,
 Adı tuz, doğrusu hər bir yüreğe ok olacaq,
 Kuruyan el gözüdür böyle, nüməyan⁶⁴ yetişin.
 Yetişən olmazsa yox dərdinə dərman yetişin.

Özü bir derde dönmüş Urmu gölünü kim kurutur?
 Yaratmış bir başka keder çölün, kim kurutur?
 Tanrı aşkına bu suçu bir bölün bakalım kim kurutur?
 İnanıp elinizde sakladığınız Kur'an [aşkına] yetişin.
 Yetişən olmazsa yox dərdinə dərman yetişin

Böyle bir derde ne zaman, nerde gerek ağlamalı?
 Kurumuşdur gözümüz, şimdi yürek ağlamalı,
 Yıkılan yerde neden yokdu direk, ağlamalı,
 İşimiz tersine düşmüştür, hamı⁶⁵ hayran yetişin.
 Yetişən olmazsa yox dərdinə dərman yetişin.

Ne Günah sahibi oldu görün Urm gölüm,
 Yakasından yapıştı böye çətinliklə ölüm,
 Arasından yol açıp eyledilər künde⁶⁶ bölüm,
 Toplanın bir yere âşikar ya da pünhan⁶⁷ yetişin.
 Yetişən olmazsa yox dərdinə dərman yetişin.

Bu ölüm kıracaq burda hayat köprüsünü,
 Kuracak yurdumuza gizli məmət köprüsünü,
 Kurutanlar tanıyorlar mı sirat köprüsünü?
 Yanacaklar, bizi yandırsa da devrən yetişin.
 Yetişən olmazsa yox dərdinə dərman yetişin.

Ne gerek ters düşünceylə elin kalbi yana?
 Harayı⁶⁸ çatmaya hiç bir yere sessiz dayana.
 Sınanan gayretimiz var, coşacak gelse cana

⁶⁴ Nüməyan: Görünen.

⁶⁵ Hamı: Herkes.

⁶⁶ Künde: Hamurun bölünmüş şekli.

⁶⁷ Pünhan: Gizli.

⁶⁸ Haray: Haykırış.

<p>Sınanan qeyrətimiz var, coşacaq gəlsə cana, Sözü çox yazmağı dərdidir, deyir "ELMAN" yetişin. Yetişən olmasa yox dərdinə dərman yetişin.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN- Tebriz</p>	<p>Sözü çox yazmaq derttir, deyir "ELMAN" yetişin. Yetişən olmazsa yok derdine dərman yetişin.</p> <p>ELMAN GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

<p>BELƏSİ... O.D.ELMAN</p> <p>Aman Allah bürüyüb Urmu gölün qəm beləsi, Necə qəmdir ucalır göylərə matəm beləsi?</p> <p>Ağ ölümdür deyəsən yel qanadıylan dolanır, Edəcək yurdumuzu doğru cəhənnəm beləsi.</p> <p>Duzunan öldürəcək çox zəmilər bəhr u barın, Niyə rahat oturub bəs axı aləm beləsi?</p> <p>Bu təbiət qızının duzlu əlindən yapışaq, Suyunan sevgi verək könlünə bahəm beləsi.</p> <p>Yetişin, hammı gərək əl - ələ versin bu işə, Yetirək dərdi üçün bir sulu mərhəm beləsi.</p> <p>Quruyur duzlu dəniz, gözləri duzdan tutulur, Görəcək birdə haçan dərdinə məhrəm beləsi?</p> <p>Verilən yerdə nicat ellərə şadlıq gələcək, Olacaq yurdumuzun günləri xürrəm beləsi.</p> <p>Elinin qayğısına kim ki qalır ELMAN olur, Dayanıb açmalıyıq müşgülü möhkəm beləsi.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN- Tebriz</p>	<p>BÖYLESİ... ELMAN</p> <p>Aman Allah bürüyüb Urmu gölün gam böylesi, Nasıl kederdir yükseldi göğə matem böylesi?</p> <p>Ak ölümdür sanki rüzgâr kanatıyla dolaşır, Edecek yurdumuzu cəhennem böylesi.</p> <p>Tuzuyla öldürecek çok tarla ve barın,⁶⁹ Niye rahat oturmuş dünya böylesi?</p> <p>Bu tabiat kızının tuzlu elinden tutalım, Su ile sevgi verelim gönlüne birlikte böylesi.</p> <p>Yetişin, herkes gerek el-ele versin bu işe, Yetirelim derdi için bir sulu merhem böylesi.</p> <p>Kuruyor tuzlu deniz, gözleri tuzdan tutulur, Görececek birde haçan⁷⁰ derdine merhem böylesi?</p> <p>Verilen yerde nicat⁷¹ elleri mutluluk gelecek, Olacak yurdumuzun günleri hürrem⁷² böylesi.</p> <p>Elinin kaygısına kim ki kalır Elman olur, Dayanıp açmalıyız müşkülü möhkem böylesi.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

⁶⁹ Bar: Meyve.

⁷⁰ Haçan: Ne zaman.

⁷¹ Nicat: Kurtuluş.

⁷² Hürrem: Yeşil, canlı.

Ali CEBBARİ
URMU GÖLÜ

Təbriz'də, Urmu'da bu səs ucaldı,
Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.
Məclis onun qətlinə fərman verir.
Millət yenə lal durmaqda bac aldı,
Bu şuari, çox qanan insan verir,
Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.

Düşünənlər təasübsüz yatmadı,
Təkə başın var dövlətə qatmadı,
Yaman gündə yurdunu tək atmadı,
Geyrətlilər yurt yaşasın, qan verir,
Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.

Millət dedi: URMU GÖLÜ susuzdu,
Azərbaycan oyanmasa uduzdu,
Səggiz milyardlıq bomb olan bir duzdu,
Bütün Azərbaycan'a, Türk dünyasına ziyandı,
Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.

Az müddətdə, URMU GÖLÜ quruyar,
Nə tək bura, ülkanı duz bürüyər,
Müsibətlər qapı-qapı yerişər,
Dərdimiz çox azdır, o da yan verir,
Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.

Otuz yerdən gələn çaylar boğulur,
Göl qurusa, duzlar göyə soğrulur,
Day yaşamaq bu ölkədən qoğulur,
Kəvir olur duz külək covlan verir,
Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.

Yazıq, gölün suyu sədlərdə qalıb,
Bilənləri bu söz lap fikirə salıb,
Duz əkinlə nə vaxt bir yerdə olub?

Ali CEBBARİ
URMU GÖLÜ

Təbriz'de Urmu'da bu ses yüceldi,
Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.
Meclis onun katline ferman verir.
Millet yine sesiz durmakta başardı,
Bu şuari çok bilen insan verir,
Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.

Düşünenler taasupsüz yatmadı,
Tekçe başın[ı] var devlete katmadı,
Yaman günde yurdunu tek atmadı,
Gayretliler yurt yaşasın, kan verir,
Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.

Millet dedi: URMU GÖLÜ susuzdu,
Azerbaycan uyanmasa utuldu,⁷³
Sekiz milyar bomba olan bir tuzdu,
Bütün Azerbaycan'a, Türk dünyasına ziyandı,
Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.

Az müddette URMU GÖLÜ kurur,
Ne tek burada, ülkeyi tuz bürür,
Musibetler kapı kapı yürür,
Derdimiz çok azdı, o da yan verir,
Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.

Otuz yerden gelen çaylar boğulur,
Göl kurursa, tuzlar göğe savrulur,
Daha yaşamak bu ülkeden kovulur,
Kevir⁷⁴ olur, tuz külek⁷⁵ cevlan⁷⁶ verir,
Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.

Yazık gölün suyu setlerde kalıp,
Bilenleri bu söz fikre salıp,
Tuz ekini ne zaman bu yerlerde olup?

⁷³ Utulmak: Kaybetmek.

⁷⁴ Kevir: Çöl.

⁷⁵ Külek: Sert yel.

⁷⁶ Cevlan vermek: gezmek, deveren etmek, dolaşmak.

<p>Duz əkinlə hər an sərətan verir, Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.</p> <p>Tək yolu var, bu göl qabaqki ola, Sədlər tez açıla, su gölə dola, Araz'dan çox çəkər su gəlsin yola, Pul hardadı? Vədəni yalan verir, Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.</p> <p>Dünyadan turisti çəkən özünə, Xalqı baxır, kül ələnir gözünə, Çoxu yatıb, heç almayı özünə, Qorxaqlığın o belə nişan verir, Oyan millət URMU GÖLÜ can verir.</p> <p>Böyük başlar heç burada yanmırı, Ya bu eli özünə xalq sanmırı, Ya da duzdan bu xəteri qanmırı, Özgülərə xidmət etsin can verir, Oyan millət URMU GÖLÜ can verir. GÜNEY AZƏRBAYCAN- Kərəc</p>	<p>Tuz ekinle her an seretan⁷⁷ verir, Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.</p> <p>Tek yolu var bu göl önceki [halinde]ola, Setler tez açıla, su göle dola, Araz'dan çok zaman alır su gelsin yola, Para nerde? Vaadini yalan verir, Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.</p> <p>Dünyadan turisti çeken özüne, Halkı bakar, kül elenir gözüne, Çoğu yatıp, çok almıyor özüne, Korkakların o kadar nişan verir,⁷⁸ Uyan millet URMU GÖLÜ can verir.</p> <p>Büyük başlar hiç burada yanmıyor, Ya bu eli özüne halk sanmıyor, Ya da tuzdan bu hatari⁷⁹ kanmıyor, Özgelere hizmet etsin can verir, Uyan millet URMU GÖLÜ can verir. GÜNEY AZERBAJYCAN- Kerec</p>
---	--

⁷⁷ Seretan: Kanse hastalığı.

⁷⁸ Nişan vermek: Göstermek.

⁷⁹ Hatar: tehlike.

<p>Haşım FARAHASA</p> <p>Ağlayın Urmu Gölünə</p> <p>Didərgin salacaq bizi qurusa, Urmu Gölümüz, Rəhmiz gəlsin, ay buludlar, ağlayın Urmu Gölünə,</p> <p>Oyan Azərbaycan eli, göz yaşılan, doldur gölü, Yıx sədləri göndər seli yanıkların Allah'ı var.</p> <p>Yatıbsan fil qulağında uyubsan din çanağında, Umudsuz gün qabağında qalıkların Allah'ı var.</p> <p>Düşmanın niyyəti budi, veteni dirildən sudu, Qoyma çoxalsın bu odi, yazıkların allahı var.</p> <p>Balıqların Allahı var, Yazıkların Allahı var.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN- Urumiye</p>	<p>Haşım FARAHASA</p> <p>Ağlayın Urmu Gölünə</p> <p>Tedirgin salacak bizi kurursa, Urmu Gölümüz, Rahminiz gəlsin, ay bulutlar, ağlayın Urmu Gölünə,</p> <p>Uyan Azərbaycan eli, gözyaşıyla, doldur Gölü, Yık setleri, gönder seli, yanıkların Allah'ı var.</p> <p>Yatmışsın fil kulağında, uyumuşsun din çanağında, Umutsuz gün önünde, unutulmaların Allah'ı var.</p> <p>Düşmanın niyeti budur, vatanı diriltən sudu, Koyma çoğalsın bu odu, yazıkların Allah'ı var.</p> <p>Balıqların Allahı var, Yazıkların Allah'ı var.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN</p>
---	---

Bəxtiyar NİZAMİ	Bahtiyar Nizami
<p>Kərbəla çölu tək susuz qalmısan, İllərdir min kərə öldün dirildin, Kafərlər bağladı suların yolun, Məzlum Hüseyn kimin susuz can verdin.</p>	<p>Kerbela çölü tek susuz kalmışsın, Yıllardır bin kere öldün dirildin, Kâfirler bağladı suların yolun, Mazlum Hüseyin gibi susuz can verdin.</p>
<p>Hani bacın zeynəb sənə ağlasın, Bəlkə də ağlayıb saçını yoldu, Tak başın saq olsun, Azərbaycan'ım! Urmu siyasətin qurbani oldu.</p>	<p>Hani bacın Zeynep sana ağlasın, Belki de ağlayıp saçını yoldu, Tek başın sağ olsun, Azerbaycan'ım! Urmu siyasetin kurbanı oldu.</p>
<p>Qovruldu duzuna, duz dağı oldun, Köçəri quşların yoxtur nişani, gəmilər dalgasız boğıldı səndə, Özünə olmusan duz qəbristanı.</p>	<p>Kavruldu tuzuna, tuz dağı oldun, Göçmen kuşların yoktur nişanı, Gemiler dalgasız boğuldu sende, Kendine olmuşsun tuz kabristanı.</p>
<p>Beş arşın ağ xalat haminin payı, Dünyasin dəyişsə, bürünəcəkdir. İnsanlar öləndə gözdən itirlər, Amma sanın yerin görünəcəkdir. GÜNEY AZERBAJCAN- Təbriz</p>	<p>Beş arşın beyaz halet⁸⁰ herkesin payı, Dünyası değişse, bürünecektir. İnsanlar ölünce gözden yiterler, Amma senin yerin görünəcəktir. GÜNEY AZERBAJCAN- Tebriz</p>

⁸⁰ Halet: kefen

<p>Rahim Asadullahi (QARTAL) AZƏRBAYCAN!</p> <p>Yaralısın ey yaralı, ürəgi qan Azərbaycan, Urmu Gölü ürəğini kıldı şan şan Azərbaycan!</p> <p>Doğma vətən sengerisən, susuzluqdan yanır sinən, Minler iyit, minlər ərən verdin qurban Azəbaycan!</p> <p>İş bilənlər gəndən baxır, yalan yerə şimşək çaxır, Bağrından qan süzür axır, gəzmə dərman Azəbaycan!</p> <p>Harayların çıxmış yalan, qan içində yan çırpınan, Kimdir səni yâda salan? Kimliğin dan, Azərbaycan!</p> <p>Kimə kimdən ağlayıbsan? Öz sinəni dağlayıbsan? Sındırıblar bağlayıbsan, kimlə peyman Azərbaycan?</p> <p>Urmu Gölün dibdən danın, yarasından silin qanın, Yox olacaq, adın sanın, sözümü an, Azərbaycan!</p> <p>Urmu verir qarşında can, sinəsindən coşur qan, Sözlərinə yoxdu baxan, vermə fərman, Azəbaycan!</p> <p>Yaltaqları gülür mənə, çalır qulaq dönə dönə, Yandıracaq canın sənə, hansı insan Azəbaycan?</p> <p>Geyinmişəm qara köynək, çırpınır sinəmdə ürək, Ömür var sızlayır ney tək, odlanıb yan, Azəbaycan!</p> <p>Yanır QARTAL diləyinlə, külə dönmüş çiçəğilə, Parça parça ürəğilə, verirsen can, Azəbaycan!</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN- Tebriz</p>	<p>Rahim Asadullahi (KARTAI) AZERBAYCAN!</p> <p>Yaralısın ey yaralı, yüreği kan Azərbaycan! Urmu Gölü yüreğini kıldı şan şan Azərbaycan!</p> <p>Yerli vatan sengerisen,⁸¹ susuzluktan yandı sinen, Binler yiğit, binler eren verdin kurban Azərbaycan!</p> <p>İş bilenler genden bakar,⁸² yalan yere şimşək çakar, Bağrından kan süzer akar, arama derman Azərbaycan!</p> <p>Harayların⁸³ çıkmış yalan, kan içinde yan çırpınan, Kimdir seni hatırlayan? Kimliğini inkâr et, Azərbaycan!</p> <p>Kime kimden ağlarsın? Kendi sineni dağlarsın? Sındırmışlar⁸⁴ bağlamışsın, kimle peyman⁸⁵ Azərbaycan?</p> <p>Urmu Gölün kökünden inkâr edin, yarasından silin kanın, Yok olacak adın sanın, sözümü an, Azərbaycan!</p> <p>Urmu verir qarşında can, sinesinden coşar kan, Sözlerine yoktur bakan, verme ferman, Azərbaycan!</p> <p>Yaltakları güler bana, çalar kulak dönə dönə, Yandıracak canın sana, hangi insan Azərbaycan?</p> <p>Giyimişim kara köynek⁸⁶, çapınır sinemde yürek, Ömür var sızlıyor ney tek, odlanıp yan, Azərbaycan!</p> <p>Yanar KARTAL dileğilə, külə dönmüş çiçəğilə, Parça parça yüreğilə, verirsin can, Azərbaycan!</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN- Tebriz</p>
--	---

⁸¹ Senger: [Far.] Siper, İstihkâm.

⁸² Genden bekmak: Uzaktan bakmak.

⁸³ Haray: İmdat, Çığlık.

⁸⁴ Sındırmak: Kırmaq.

⁸⁵ Peyman: Ahit.

⁸⁶ Köynek: Gömlek.

<p>Rahim Asadullahi (QARTAL) Şehriyar'ın Heydər Babası'na Nəzirə.</p> <p>Heydər Baba! Urmu Gölü can verir, Sızıldayıb yaraları qan verir, Gözyaşları damcılarda can verir, Duz tepibleər yarasını soyublar, Türk ellərin qara günə qoyublar,</p> <p>Heydər Baba! Urmu Gölün atdılar, Ellərinin başlarını qatdılar, Satqınları mətləbinə çatdılar, Pərdələri tarix özü açacaq, Həqiqəti günəş kimi saçacaq.</p> <p>Heydər Baba! Urmu Gölü qan ağlır, Ürək sızlar, ətəşindən can ağlar, Bu züluma, sultan ağlır, xan ağlır, Quruyacaq sabah bir gün Araz'ı, Ölüsünə qılmalısın namazı.</p> <p>Heydər Baba! Urmu Gölü gam gölü, Haraylayır gam gölü matəm gölü, Ürəklərə vurubdu matəm gölü, Yaralanıb ürəginnən qan verir, Dizin[in] üstə qoyub başın can verir.</p> <p>Heydər Baba! Urmu Gölü xəstədi, Araz, Xəzər, xəstə başın[in] üstədi, Kimlər səni bu xəstəliyə salıbdı? Görüm olsun gözyaşları qızıl qan, Sevənləri qana batsın yan ba yan.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Rahim Asadullahi (KARTAL) Şehriyar'ın Haydar Babası'na Nazire</p> <p>Haydar Baba! Urmu Gölü can verir, Sızlayıp yaraları kan verir, Gözyaşları damlalarda can verir, Tuz bastılar yarasını soymuşlar, Türk ellerin kara günə koymuşlar,</p> <p>Haydar Baba! Urmu Gölün attılar, Ellərinin başlarını kattılar, Satqınların amacına çattılar, Perdeleri tarix özü açacaq, Hakikati günəş gibi saçacak.</p> <p>Haydar Baba! Urmu Gölü kan ağlar, Yürek sızlar, atəşindən can ağlar, Bu zülüme, sultan ağlar han ağlar, Kuruyacaq sabah bir gün Araz'ı, Ölüsünə kılmalısın namazı.</p> <p>Haydar Baba! Urmu Gölü gam gölü, Haraylayır⁸⁷ gam gölü matem gölü, Yüreklərə vurmuş matem gölü, Yaralanmış yüregindən kan verir, Dizi üstünə koymuş başın can verir.</p> <p>Haydar Baba! Urmu Gölü hastaydı, Aras, Hazar, hasta başı üsteydi, Kimler seni bu hastalığa düşürdü? Görüm olsun gözyaşları kızıl kan, Sevenleri kana batsın ya be yan.⁸⁸</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN</p>
---	---

⁸⁷ Haray: Seslenmek.

⁸⁸ Yan be yan: Yan yana.

<p>Hayidə Buluki (ÖZLƏM)</p> <p>Duzlağın içrə batan qanlı dənizdən nə deyim? Ya gəlinlik donu qan, qəmli bənizdən nə deyim?</p> <p>Şoran olmuş dənizin boşluğuna çarə nədir? O yalan boş boşuna, vədələrizdən nə deyim?</p> <p>Arsız üzler sulrı gür gür axır faydası yox, Sahilin qoynuna yatmış gənimizdən nə deyim?</p> <p>Başımız tapdalanıb bəs ayaq altında qalıb Başıza qarqış açıb şil əlinizdən nə deyim?</p> <p>Dənizin quşları küsgün, yaxarırlar bu gölə Ax! Ovunmur qucağı, boş gölümüzdən nə deyim?</p> <p>Tez bitər ömrü yaman gün, bizə aydın gələcək, Üstüza kölgəsin açmış, əcəlizdən nə deyim?</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>	<p>Hayide Buluki (ÖZLEM)</p> <p>Tuzluğun içine batan, kanlı denizden ne diyeyim? Ya gelinlik eteği kan, gamlı benizden ne diyeyim?</p> <p>Şoran⁸⁹ olmuş denizin boşluğuna çare nedir? O yalan boş boşuna, vadelerinizden ne deyim?</p> <p>Arsız yüzler sular gür gür akar faydası yok, Sahilin koynuna yatmış gemimizden ne deyim?</p> <p>Başımız tapdalanıp⁹⁰ bes ayakaltında kalıp. Başınıza kargış⁹¹ açıp şil⁹² elinizden ne deyim?</p> <p>Denizin kuşları küsgün, yakarırlar⁹³ bu göle Ah! Avunmaz kucağı, boş gölümüzden ne deyim?</p> <p>Tez biter ömrü yaman gün, bize aydın gelecek, Üstünüze gölgesin açmış, ecelinizden ne deyim?</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
---	--

<p>Hayidə Buluki (ÖZLƏM)</p> <p>Azərbaycan giləsini, Siz Allah nişan tutmayın. Dərd artırıb, hərdən də bir, Yalan yerə ovutmayın.</p> <p>Qırx milyonun, göz yaşıda, Urmuma can bağışlayar, Buludlar yox, tanrı gözü, Rəhmi gələr, yağışlayar.</p> <p>Tanrım sənın yaratdığın, Bəşər yara bağlayanmaz, Urmu Gölün səndən savay,</p>	<p>Hayide Buluki (ÖZLEM)</p> <p>Azərbaycan gilesini,⁹⁴ Siz Allaha nişan tutmayın. Dert arttırıp, her dem de bir, Yalan yere avutmayın.</p> <p>Kırx milyonun, gözyaşları, Urmuma can bağışlar, Bulutlar yok, tanrı gözü, Rahmi gelir, yağışlarına.</p> <p>Tanrım senin yarattığın, Beşer⁹⁵ yara bağlayamaz, Urmu gölün senden başka,</p>
---	--

⁸⁹ Şoran: Tuz yığnağı

⁹⁰ Tapdalanmak: Dövülmək

⁹¹ Kargış: Bed dua

⁹² Şil: Topal

⁹³ Yakarmak: Yalmarmak

⁹⁴ Gile: Göz bebeyi

⁹⁵ Beşer: İnsan

<p>Kimşə dərdin sağlayanmaz.</p> <p>Ağarır qanlı yarası, Üstün alıb ağ duzları, Tanrıdan da küsgün olub Göyündəki ulduzları.</p> <p>Yatıb ÖZLƏM duzlağına, Gəlinliyi qana batmış, Ağ kəfən əyninə geyib, Duz içində susuz yatmış</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Kimse derdin sağlayamaz.</p> <p>Ağarır kanlı yarası, Üstün alıp ağ tuzları, Tanrıdan da küser olup, Gökyüzündeki yıldızları.</p> <p>Yatmış ÖZLEM tuzluğuna, Gelinliyi kana batmış, Ağ kefen üstüne giyip, Tuz içinde susuz kalmış</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN</p>
---	---

<p>Qulamrıza RƏZMİ</p> <p>Su növhəsin duz ilə yazmayın dodaqlarıma, Zəhirlı yelləri əsdirməyın ocaqlarıma.</p> <p>Mənim külüm göyə sovrulsa qorxuram yağa od, Duzun yeyib, qabını sındıran qonaqlarıma.</p> <p>Aşanda dağ dərəni görməyə yazıq ananı, Rəva deyil vurasız bəndlər uşaqlarıma.</p> <p>İzin verin dəliqanlım Araz məni görsün, Öpüş-öpüş döşəsin həsrətın yanaqlarıma.</p> <p>Su üstə baş yarılar, qol düşər, ələm yıxılar, Mən istəməm buları yazdıram varaqlarıma.</p> <p>Qatar-qatar filamıngo küsüb gedib məndən, Liman-liman gəmi indi düşüb ayaqlarıma.</p> <p>Hələ gözümdə yaşım azca var, vəli qorxun, O gün ki kölgə sala qaşlarım qabaqlarıma.</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN- Tebriz</p>	<p>Kulamrıza REZMİ</p> <p>Su növhəsin⁹⁶ tuz ilə yazmayın dudaklarıma, Zəhirlı yelləri estirməyın ocaklarıma.</p> <p>Benim külüm göğə sovrulsa korkarım yağa od, Tuzun yiyip, kabını kıran konuklarıma.</p> <p>Aşanda dağ dərəyi görməyə yazıq ananı, Reva değıl vurasınız bent evlatlarıma.</p> <p>İzin verin delikanlım Araz beni görsün, Öpüp-öpüp döşəsin həsrətın yanaklarıma.</p> <p>Su üstüne baş yarılar, kol düşər, 'ələm⁹⁷ yıkılır, Ben istemem bunları yazdırayım varaklarıma.</p> <p>Katar katar flamingo küsmüş gitmiş benden, Liman liman gəmi şimdi düşmüş ayaklarıma.</p> <p>Hele gözümde azıcık yaş var, ama korkun, O gün ki kaşlarım gölge sala kabaklarına.⁹⁸</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN- Tebriz</p>
---	---

⁹⁶ Nöhe: Ağıt.

⁹⁷ 'Älem: Bayrak.

⁹⁸ Kaş kabak salmak: Sinnirlenmek.

<p>A.ELŞƏN Ayaq Səslərin</p> <p>Yağışa bənzədi ayaq səslərin, Qulağım nələri nələr yanırmış? Nə gədər suludur bugün gözlərim, Yağışda düşdüüyü yeri tanırmış.</p> <p>Kuru budaq kimi sınır ümidlər, Tikandan-tikana qonur ümidlər, Gözyaşı axdıqca yanır ümidlər, Burda alovlarda suyla yanırmış.</p> <p>Bu sevda bu qəlbə sığanmaz dedim, Temuz günəşində yanıb əridim, Səni sevə sevə sevəbilmədim, Vaxt olur heqiqət özün danırmış.</p> <p>Yağış həsrətini çəkən yağışlar, Palçık divarlara çökən naxışlar, Gözünü bahara tiken baxışlar, Nədən göylər kimi bulutlanırmış?</p> <p>İnləyin lalələr susuz ürəyim, Eklənən bir şəhər susuz ürəyim, Urmu gölü qədər susuz ürəyim, Bahar leysanından bəlkə qanırmış.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN 1401/08/23</p>	<p>ELŞEN Ayak Seslerin</p> <p>Yağışa benzedi ayak seslerin, Kulağım neleri neler yanırmış? Ne kadar suludur bugün gözlərim, Yağmurda düştüğü yeri tanırmış.</p> <p>Kuru budag kimi kırılır umutlar, Dikenden-dikene konur umutlar, Gözyaşı aktıkça yanır umutlar, Burda alevler de suyla yanırmış.</p> <p>Bu sevda bu kalbe sığamaz dedim, Temmuz güneşinde yanıp eridim, Seni seve seve sevebilmedim, Vakit olur hakikat özün danırmış.⁹⁹</p> <p>Yağış hasretini çeken yağışlar, Balçık duvarlara çöken nakışlar, Gözünü bahara diken bakışlar, Neden gökler gibi bulutlanırmış?</p> <p>İnləyin laleler susuz yüreğim, Eklənən bir şehir susuz yüreğim, Urmu gölü kadar susuz yüreğim, Bahar leysanından¹⁰⁰ belki kanırmış.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	---

⁹⁹ Danmak: İnkâr etmek.

¹⁰⁰ Bahar leysanından: ilkbaharın yağmurlu ayı nisan ayı

<p>ELŞƏN URMU DƏNİZİ</p> <p>Aldı səfər çantasını, Düşdü yola, getdi dəniz. Pozdu vəfa qaydasını, Ufuqlərdə itdi dəniz.</p> <p>Dalğa-dalğa sanki sınıb, Adalara bayquş qonub, Ağrıları qalaqlanıb, Dərdə dalıb dərdli dəniz.</p> <p>Giley dolu, bağı yara, Ürəyimi asdı dara, Qanad açdı samalara, Quşlar kimi ötdü dəniz.</p> <p>Sıralanıb qatar-qatar, Köçdü o nazlı durnalar, Ürəyində fırtınalar, Dudağı sakitdi dəniz.</p> <p>Nədən küsdü, nə deyim ki, Sevgisini dərmədim ki, Gedişini görmədim ki, Gözyaşımnda bitdi dəniz.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>ELŞEN URMU DENİZİ</p> <p>Aldı sefer çantasını, Düştü yola, gitti deniz. Bozdu vefa kaidesini, Ufuklarda yitti deniz.</p> <p>Dalga-dalga sanki sınıp,¹⁰¹ Adalara baukuş konup, Ağrıları kalaklanıp,¹⁰² Derde dalıp dertli deniz.</p> <p>Giley dolu,¹⁰³ bağı yara, Yüreğimi astı dara, Kanat açtı semalara,¹⁰⁴ Kuşlar gibi öttü deniz.</p> <p>Sıralanıp katar-katar, Köçtü o nazlı turnalar, Yüreğinde fırtınalar, Dudağı sakitti¹⁰⁵ deniz.</p> <p>Neden küstü, ne diyeyim ki, Sevgisini dermedim ki, Gidişini görmedim ki, Gözyaşımnda bitti deniz.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

¹⁰¹ Sınmak: Kırılmak

¹⁰² Kalaklanmak: Üst üste toplanmak.

¹⁰³ Giley dolu: Şikâyet dolu.

¹⁰⁴ Sema: Gök.

¹⁰⁵ Sakit: Sessiz.

<p>İzzəti ATƏŞBƏG Hasretli Əkiz! URMU</p> <p>Baxginan! susuzdi Urmu dəryasi, Su yerine axır gəlmir pası, Çatmasuz dadıma dutar sizi yası, Həsərlə baxıram, ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr, dilim bağlanır.</p> <p>Urmu deryasidi paslanan gəmi, Sinəsində dünyalarcaq var gəmi, Sahilində nə çəmən var nə zəmi, Həsərlə baxıram, ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr, dilim bağlanır.</p> <p>Ölüm tozu qalxır Urmu Gölü'ndən, Dirilik gedipdi Urmu çölündən, Necat verən yoxdu onu ölümdən, Həsərlə baxıram, ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr, dilim bağlanır.</p> <p>Susuzdan can verir Urmu dəryasi, Solubdu susuzdan yaşıl səhrasi, Zay olub bağlarda nari heyvası, Həsərlə baxıram, ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr, dilim bağlanır.</p> <p>Quruyub sularım çölə dönmüşəm, Közərib közlərim külə dönmişəm, Oyanan şemiidim indi sonmuşəm, Həsərlə baxıram, ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr, dilim bağlanır.</p> <p>Quruyub çərçəmən saralıb çölü, Görünmir çölündə laləsi gülü,</p>	<p>İzzəti ATEŞBEG Hasretli Resim! URMU</p> <p>Bakasın! Susuzdur Urmu deryasi, Su yerine akar gelmez pası, Çatmazsanız dadıma¹⁰⁶ tutar sizi yası, Hasretle bakarım, yürek dağlanır, Gözlerim ağlar, dilim bağlanır.</p> <p>Urmu deryasıydı paslanan gəmi, Sinesinde dünyalarca var gamı, Sahilinde ne çimen var ne zemi,¹⁰⁷ Hasretle bakarım, yürek dağlanır, Gözlerim ağlar, dilim bağlanır.</p> <p>Ölüm tozu kalkar Urmu Gölü'nden, Dirilik gitmiş Urmu çölünden, Necat veren¹⁰⁸ yoktur onu ölümünden, Hasretle bakarım, yürek dağlanır, Gözlerim ağlıyor, dilim bağlanır.</p> <p>Susuzluktan can verir Urmu deryası, Solmuş susuzluktan yeşil sahrası, Zay olup¹⁰⁹ bağlarda narı ayvası, Hasretle bakarım yürek dağlanır, Gözlerim ağlıyor, dilim bağlanır.</p> <p>Kurumuş sularım çöle dönmüşüm, Kızarıp közlərim külə dönüşmüşüm, Oyanan şem idim¹¹⁰ şimdi sonmuşüm, Hasretle bakarım, yürek dağlanır, Gözlərim ağlar, dilim bağlanır.</p> <p>Kurumuş çemeni sararıp çölü, Görünmez çölünde laləsi gülü,</p>
---	--

¹⁰⁶ Çatmasız dadına: imdadına yetişmesiniz

¹⁰⁷ Zemi: Tarla.

¹⁰⁸ Necat veren: kurtara

¹⁰⁹ Zay olup: Çürümüş

¹¹⁰ Şem: Mum

<p>Durmasuz ayaqa Urum da ölür, Həsərlə baxıram ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr dilim bağlanır.</p> <p>Urmu'nu kim saldı İZEET bugünə? Durun çarə qılun siz bu düğünə, Elim, siz qoymiyün düşmən sevinə, Həsərlə baxıram, ürək dağlanır, Gözlərim ağliyr, dilim bağlanır.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN- Təbriz</p>	<p>Kalkmazsanız ayağa Urum da ölür, Hasretlə bakarım, yürek dağlanır, Gözlerim ağlar, dilim bağlanır.</p> <p>Urmu'yu kim saldı İZZET bugüne? Durun çare kılın siz bu düğümə, İlim, siz koymayın düşman sevine, Hasretlə bakarım, yürek dağlanır, Gözlerim ağlar, dilim bağlanır.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN- Tebriz</p>
---	---

<p>İzzəti ATƏŞBƏG URMU GÖLÜNƏ!</p> <p>De kim sömürdü qanını, De kimlər aldı canını, Bilsinlər dərd qananın, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Hani səndə gəmilər, Hani yaşıl zəmilər, Özgə dərdin nə bilir? Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Quruyan gözyaşlarına, Baxan yox qan yaşına, De ne geldi başına? Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Bağladılar axarun, Kör edillər baxarun, Bilən bilsin çıxarun, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Qurban quru dudaqa, Yatma bir dur ayaqa, Ellər kimin qonaqa, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Söylə dərdin el bilsin,</p>	<p>İzzəti ATEŞBEG URMU GÖLÜNƏ!</p> <p>Söyle kim sömürdü kanını, Söyle kimler aldı canın, Bilsinler dert kanaanın, Söyle dərdin ay canım.</p> <p>Hani sende gemilər, Hani yeşil zemilər,¹¹¹ Özge dərdin ne bilir? Söyle dərdin ay canım.</p> <p>Kuruyan gözyaşlarına, Bakan yok kan yaşına, Söyle ne geldi başına? Söyle dərdin ay canım.</p> <p>Bağladılar akarın, Kör ettiler bakanın, Bilen bilsin çıkarın, Söyle dərdin ay canım.</p> <p>Kurban kuru dudağa, Yatma bir dur ayağa, Eller gibi konağa, Söyle dərdin ay canım.</p> <p>Söyle dərdin il bilsin,</p>
--	--

¹¹¹ Zemi: Tarla.

<p>Bu qərə gün yeyilsin, Dərdinə çare qılsın, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Urmu qurusa İZZƏT, Elim çəkər çox zillət, Olar avara millət, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN- Təbriz</p>	<p>Bu kara gün yenilsin, Dərdinə çare kılınsın, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>Urmu kurusa İZZET, Elim çeker çok zillet, Olur avare millet, Söylə dərdin ay canım.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN- Tebriz</p>
--	--

<p>Duman BAXTIYARI</p> <p>Bu mənim son səsim olsun, eşidin gün batdı, Dənizin dərdi dağ oldu, çoxunu ağlatdı, Durnalar dönmədi, dağlar qurudu çöl qaldı, Çoxu lal dərdini dandı, çoxu ancaq yatdı.</p> <p>Oyanın! Kal yuxudan, bəsdə dəniz can verdi, Qara kölgə dənizin qətlinə fərman verdi, Dodağı parçalanıb gözləri tovdan düşdü, O qədər qaldı susuz həcərəsi qan verdi.</p> <p>Əsgər bir ağ yaradan söz açacaqsız bir gün, Şumlayıb öz içinizdə uçacaqsız bir gün, Yaranız göynəyərək duz bürüyən varlıqdan, Baş açıq çıplaq ayaqla qaçacaqsız bir gün.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>	<p>Duman Bahtiyari</p> <p>Bu benim son sesim olsun, işitin gün battı, Denizin derdi dağ oldu, çoğunu ağlattı, Turnalar dönmedi, dağlar kurudu çöl kaldı, Çoğu lal¹¹² dərdini inkâr etti, çoğu ancak yattı.</p> <p>Oyanın! Kal¹¹³ uykudan, yeter deniz can verdi, Kara gölge dənizin katiline ferman verdi, Dudağı parçalandı gözleri tovdan düşdü,¹¹⁴ O kadar kaldı, susuz gırtlığı kan verdi.</p> <p>Eski bir ak yaradan söz açacaksınız bir gün, Şumlayıp¹¹⁵ öz içinizde yıkılacaksınız bir gün, Yaranız göyneyerek¹¹⁶ tuz bürüyən varlıktan, Baş açık çıplak ayakla kaçacaksınız bir gün.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

¹¹² Lal: Dilsiz.

¹¹³ Kal: Yetişmemiş.

¹¹⁴ Tovdan düşmək: Hareketdən düşmək.

¹¹⁵ Şumlamak: Çökmək.

¹¹⁶ Göynemek: Sızlamak, acımaq, yanmaq.

Duman BƏXTİYARI

Duzlu yol, ağ gəmi, sürgün ayaqlar,
Sahildən sahilə çökülən dizim,
Gözyaşı qara yel ölüm mahnısı,
Yuxuma gəlmişdin ana Təbriz'im.

Yuxuma gəlmişdin aylı bir gecə,
Başında savalan, gözündə Araz,
Dərdli sinən üstə ay işığında,
Yanıb kül olurdu bir sədəfli saz.

Yuxuma gəlmişdin əllərində su,
Gözlərin yağdı ağ yaramıza,
Qara bir kölgənin dəmir əlləri,
Çekirdi o gecə dağ yaramıza.

Bilirəm səsimə səs verənim yox,
Demirəm ağımda sözüm quruyub,
Ölüm ayələri yağır üstümə,
Dodağım quruyub gözüm quruyub.

Əbədi bir yuxu çulğayıb məni,
Yuxumda bir gəmi duzlağa batıb,
Daha can üstəyəm heyim kəsilib,
Qırx milyon gəmiçi içimdə yatıb

GÜNEY AZERBAJCAN**Duman Behtiyarı**

Tuzlu yol, beyaz gəmi, sürgün ayaklar,
Sahilden sahile çökmüş dizim,
Gözyaşı qara yel ölüm mahnısı,¹¹⁷
Rüyama gəlmişdin ana Tebriz'im.

Rüyama gəlmişdin aylı bir gece,
Başında Savalan, gözündə Araz.
Dertli sinen üstte ay işığında,
Yanıp kül olurdu bir sedefli saz.

Rüyama gəlmişdin ellerinde su,
Gözlerin yağdı ak yaramıza,
Kara bir gölgenin demir elleri,
Çekildi o gece dağ yaramıza.

Bilmiyorum sesime ses verənim yox,
Demedim ağımda sözüm kuruyup,
Ölüm ayetleri yağar üstümə,
Dudağım kuruyup gözüm kuruyup.

Ebedi bir uyku çulğadı¹¹⁸ beni,
Rüyamda bir gəmi tuzlağa batıp,
Daha can üsteyim, heyim¹¹⁹ kesilib,
Kırk milyon gemici içimde yatıp.

GÜNEY AZERBAJCAN

¹¹⁷ Mahnı: Şarkı.

¹¹⁸ Çulğamak: Bürümek.

¹¹⁹ Hey: Nefes, ses

<p>ELSƏS</p> <p>Azərbaycan bir baş sənə yalvarır, İltimas eləyir quruma gölüm, Sənin canın çıxır vətən can verir, Hələ dünya vardır çürümə gölüm.</p> <p>Sen nisgil olubsan Türk ürəklərə, Bax o ürəklərdə bir diləklərə, Sındırma özünü sən gərəklərə, Vətəni qoyma zor duruma gölüm.</p> <p>Qurusan duz tozu vətəni bular, Analar, bacılar saçların yolar, Millet dağıları, didərgin olar, Milləti sağ sola sürümə gölüm.</p> <p>Çörəğimin dadı-duzu səndədi, Türk elinin ağlar gözü səndədi, Yaşamının yuzdə-yuzu səndədi Ax sən yaraşıqsan Uruma gölüm.</p> <p>Axacaqdı sənə gələn çay bir gün, Hayımıza dünya verər hay bir gün, Səni verən verib bizə pay bir gün, Gəl Təbriz'i duzla bürümə gölüm.</p> <p>"EİSƏS" in gözləri qalsa da ağlar, Görmüşük dəryani dalgalar çağlar, Bəsdir talan olan gedən o dağlar, Bari sən əcələ yürümə gölüm.</p> <p>Sənə qurban olum quruma gölüm, Ax sən yaraşıqsan uruma gölüm, Sənə qurban olum quruma gölüm, Vətənimə duza bürümə gölüm.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>ELSES</p> <p>Azərbaycan bir baş sana yalvarıyor, İltimas ediyor kuruma gölüm, Senin canın çıkar vatan can verir, Hala dünya vardır çürümə gölüm.</p> <p>Sen nisgil¹²⁰ olmuşsun Türk yüreklere, Bak o yüreklerde bir dileklere, Sındırma kendini sen gereklere, Vatanı koyma zor duruma gölüm.</p> <p>Kurursan tuz tozu vatanı buluştur, Analar, bacılar saçların yolar, Millet dağılır, tedirgin olur, Milleti sağ sola sürümə gölüm.</p> <p>Ekmeğimin tadı tuzu sendedi[r]. Türk elinin ağlar gözü sendedi[r]. Yaşamının yüzde yüzü sendedi[r]. Ah sen yarışıksan Uruma gölüm.</p> <p>Akacaktı sana gelen çay bir gün, Sesimize dünya verir ses bir gün, Seni veren vermiş bize pay bir gün, Gel Tebriz'i tuzla bürümə gölüm.</p> <p>"EİSES" in gözləri kalsa da ağlar, Görmüşüz deniz dalgalar çağlar, Yeter talan olan giden o dağlar, Bari san ölüme yürümə gölüm.</p> <p>Sana Kurban olayım, kuruma gölüm. Ah sen yarışırsın Urum'a gölüm, Sana Kurban olum kuruma gölüm, Vatanımı tuza bürümə gölüm.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	--

¹²⁰ Nigsil: Keder

<p>Hüsein Məhəmmədşadə URMU GÖLÜ... Üreyimlə baxıram uzaqdaki yaxınlara, İsteyirəm üzəm düzlü dənizdə, Sənlə dalğa vuram bulutlarda.</p> <p>Bulutları çirpindirəm. Haykırsınlar bulutlar, Səllər axsın səni doldursun...</p> <p>Göylərdə qara yellər əsir, Bulutları paraladı, Çırpınıp ağlayanmadı bulutlar... Səllər axmadı, səni doldurmağa.</p> <p>Ürəyimdə bulutlar dalqalanır, Kırpiklərim çirpindir, Gözlərimdə yaş oynayır Sel kimi aşır daşır...</p> <p>Bu gözyaşlarımı axdırıp çay edəcəyəm, Genə doluracağam səni... Suyunan duzu qavuşduracağam, Səninlə yaşayacağam, Yaşlı bulutlarınan....</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Hüseyin MUHAMMEDZADE URMU GÖLÜ... Yüregimlə bakıyorum uzaktaki yakınlar, İsterim yüzeyim tuzlu denizde, Senle dalğa vurayım bulutlarda.</p> <p>Bulutları çirpindirayım. Haykırsınlar bulutlar, Səllər aksın səni doldursun...</p> <p>Göklerde kara yellər eser, Bulutları paraladı,¹²¹ Çırpınıp ağlayamadı bulutlar... Səllər axmadı, səni doldurmaya.</p> <p>Yüregimdə bulutlar dalqalanıyor, Kırpiklərim çirpindiriyor, Gözlərimdə yaş oynuyor, Sel gibi akıp taşar...</p> <p>Bu gözyaşlarımı akıtıp çay edeceğim, Yine dolduracağım səni... Suyula tuzu kavuşturacağım Səninlə yaşayacağım Yaşlı bulutlarınla...</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
---	--

¹²¹ Paralamak: Parçalamak.

Bəhram ƏSƏDİ
Burda Bir Göl Boğulur

Burda bir göl boğulur,
Sanki bir faciə burda doğulur,
Burda bir əsrin yâdigarı,
Asta-asta aramızdan yox olur,
Burda bir göl boğulur.

Burda bir çeşmə susur,
Küzəsi boş qayıdır sürməli qız,
Bir ananın balası tazə gəlin,
Getdi dəryayə, nədən gəlmədi bəs?
Aman Allah bu nə səs!
Qalxın ellər ona imdadə gəlin.

Ana hər bir yana addım ki qoyur,
Balasın səsləyərək canə doyur,
Bala can üstədi ah!
Anası xəstədi aah!

Ata getmiş xəyala,
Röyalarda çehizin hazır edir naz gəlinin,
Yoluna fərş döşəyir,
Boğulubdur həqiqətdə balam!
Bu necə hadisədir?
Sulu bir göl boğular?

Burda bir göl boğulur,
Sanki bir faciə burda doğulur,
Hanı o duzlu gəlin?
Ay uşaqlar ha gəlin:
“Çömçə gəlin nə istər?
Allahtan yağış istər,
Göydən yağış gəlincə,
Birəcə qaşığı su istər”

*Burda bir göl boğulur,
Sanki bir faciə burda doğulur,
Köçür eldən dahı bu tazə gəlin,
Ömrü duz dağı olsun bu elin.*

GÜNEY AZƏRBAYCAN- URUMİYE

Behram ASADİ
Burda Bir Göl Boğuluyor

Burda bir göl boğulur,
Sanki bir faciə burda doğulur,
Burda bir əsrin yadigârı,
Yavaş-yavaş aramızdan yok olur,
Burda bir göl boğulur.

Burda bir çeşmə susar,
Küzəsi¹²² boş dönüyor sürməli kız,
Bir ananın balası, taze gelin,
Gitti deryaya, peki neden gelmedi?
Aman Allah bu ne ses!
Kalkın eller ona imdade gelin.

Ana her bir yana adım ki koyar,
Balasın sesleyerek cana doyur,
Bala can çekişmekte ah!
Anası hastadı ah!

Ata gitmiş hayale,
Rüyalarda çeyizin hazır eder naz gelinin,
Yoluna halı döşüyor,
Boğulmuştur hakikatte balam!
Bu nasıl hadisedir?
Sulu bir göl boğulur mu?

Burda bir göl boğuluyor,
Sanki bir faciə burda doğuyor,
Hani o tuzlu gelin?
Ey çocuklar! Ha gelin:
Çömçe gelin ne ister?
Allah'tan yağış ister,
Gökten yağış gelince,
Birce kaşık su ister”

*Burda bir göl boğuluyor,
Sanki bir faciə burda doğulur,
Göçür elden dihi bu taze gelin,
Ömrü tuz dağı olsun bu elin.*

URUMİYE

<p>TÜRKEŞ AVŞARLI Qurudu Çayların, Qurudu Gölün... Qəfəslər çürüdü, qoca aslanım, Giflət yuxusundan oyan Təbriz'im, Sinəsi yaralı ey şux tərhanım, Gəmlər dəryasında cuman Təbriz'im.</p> <p>Aslanlar oylağı Söykən dizinə, Rəhm eylə xalqının ağlar gözünə, Qədəm bas Babək'in gedən izinə, Qanlı bayraqla et üsyan Təbriz'im.</p> <p>İllər ötdü, gördük Fars'ın işini, Çəkdilər dostağa, dara kişini, Çıxart ağzındaki qoxuq dişini, İnfeksiya etdi, canın Təbriz'im.</p> <p>Qurudu çayların, qurudu gölün, Tarixin silinir bağlanıb dilin, Vətənsiz yaşayır vətəndə elin, Başqa tarix yazır Farslar, Təbriz'im.</p> <p>Araz qan ağlayır, topraq qarğıyor, Azadlıq bayrağı yerdə bağırır, Ankara, Baki səni çağırır, Yoluna göz tikib Turan, Təbriz'im.</p> <p>Ağlıye elin, ağlayır oban, Qaranlıqlar keçib, aydın sabahlan, Yürü azadlığa biraz tamahlan, Türkeşəm "Yoluna qurban Təbriz'im.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN "تورکش آوشارلی" قوشاچایلی"</p>	<p>TÜRKEŞ AVŞARLI Kurudu Çayların, Kurudu Gölün... Kafesler çürüdü, koca aslanım, Gaflet uykusundan uyan Tebriz'im! Sinesi yaralı ey şuh tərhanım, Gamlar deryasında cuman¹²³ Tebriz'im!</p> <p>Aslanlar oylağı söylen dizine, Rahmet halkıma, ağlar gözüne, Kıdam bas Babek'in giden izine, Kanlı bayrakla et isyan, Tebriz'im.</p> <p>Yıllar öttü, gördük Fars'ın işini, Çektiler dustağa, dara kişini, Çıkart ağzındaki kokan dişini, İnfeksiya etti, canın Tebriz'im.</p> <p>Kurudu çayların, kurudu gölün, Tarihin siliniyor, bağlanmış dilin, Vatansız yaşıyor, vatanda elin, Başka tarih yazıyor Farslar, Tebriz'im</p> <p>Araz kan ağlıyor, toprak karğıyor, Azatlık bayrağı yerde bağırıyor, Ankara, Baki, seni çağırıyor, Yoluna göz dikmiş Turan, Tebriz'im.</p> <p>Ağlayır elin, ağlayır oban, Karanlar geçmiş, aydın sabahlan, Yürü azatlığa biraz tamahlan, Türkeş'im, yoluna kurban Tebriz'im.</p> <p>TÜRKEŞ Avşarlı Koşaçaylı</p>
--	---

¹²³ Cuman: Batan.

<p>Əli Rəştber QAYIB İstəyirəm bulud kimi ağlayam, Bəlkə sənin köçmüş suyun qayıda. Dalğlana, şepələne suların, Bəxtin kimi hər yatanı ayıda.</p> <p>Bu yerlerin onuruydu ünvanın, Dərmanıydı dərd içində yananın. Nə olar ki bir də qarı ananın, Sızıltısın qara liman soyuda!</p> <p>Kaş dönəydi haq Allah'ın qərarı, Çəkiləydi təbiətin qəhəri, Kaş dönəydi flamingo qatarı, Toy olaydı yetim qızın toyu da.</p> <p>Axı niyə dağ-dərələr çapılmaz? Yeni yollar, yeni çaylar yapılmır? Nə gələnin, nə gedənin tapılmaz, Tək qalırsan qışı, yazı, yayı da.</p> <p>Bulud! Səni yaradanın adına, Mərd ol, yetiş bu solğunun dadına, Yağış çilə alovuna oduna, Özün yatır ürəyində hayı da. 2013 GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Ali Reştber KAYIB İsterim bulut gibi ağlayım, Belki senin göçmüş¹²⁴ suyun kayıda.¹²⁵ Dalğanla, şepelene¹²⁶ suların, Bahtın gibi her yatanı uyandır.</p> <p>Bu yerlerin onuruydu ünvanın, Dərmanıydı dert içinde yananın. Ne olur ki bir de karı ananın, Sızıltısın kara liman soğuta!</p> <p>Keşke dönseydi, hak Allah'ın kararı, Çekilseydi tabiatın kahrı, Keşke dönseydi flamingo katarı, Toy¹²⁷ olaydı yetim kızın toyu da.</p> <p>Neden dağ dereler çapılmaz? Yeni yollar, yeni çaylar yapılmaz? Ne gelenin, ne gidenin bulunmaz, Tek kalırsın kışı, yazı, yayı da.</p> <p>Bulut! Seni yaratanın adına, Mert ol, yetiş bu solğunun imdadına, Yağış çile ateşine oduna, Özün yatır yüreğinde hayı da. GÜNEY AZERBAJYCAN</p>
---	---

¹²⁴ Köçmüş: Gitmiş.

¹²⁵ Kayıtmak: Dönmek.

¹²⁶ Şepelenmek: Dalgalanmak.

¹²⁷ Toy: Düğün.

<p>Əli Rəştber QAYIB Sən özün bir yetim şeirsən ki, Gözün qurumayan kədər yaşısən, Axı mən nə yazım sənin yasında? Sən nə tırajedi varsa başısən.</p> <p>Sən dost günahını çəkən fədayi, Düşmən ayağına sınmaz çarpayı... Odur ki qismətin dilənçi payı, Axır yuvasızsan nə daş daşısən.</p> <p>Sən yadın başına qoyulan al tac, Sən özündən olan, özgəyə möhtac... Sən əli ətəyi dolu, qarnı ac, Sən əli boşların əli boşusan.</p> <p>Bitəcək tezlikcə bu dərd, bu ələm, Sona çatacaq bu acı dönəm. Tələsmə! Səbr elə! yuxu görmüşəm, Yenə dalğalanıb, yenə daşısən. 2022 GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Ali Reştber KAYIB Sen kendin bir yetim şiiirsən ki, Gözün kurumayan kader yaşısın, Ben ne yazabilirim senin yaşında? Sen ne trajedi varsa başısın.</p> <p>Sen dost günahını üstlenen fədayi,¹²⁸ Düşman ayağına sınmaz çarpayı... Ondandır kismətin dilenci payı, Sonunda yuvasızsan taş taşırınsın.</p> <p>Sen yabancının başına koyulan al taç, Sen özünden olan özgeye¹²⁹ muhtaç... Sen eli etəği dolu, karnı aç, Sen eli boşların eli boşusun.</p> <p>Bitecek çabukça bu dert, bu elem,¹³⁰ Sona çatacak bu acı dönem. Üzülme! Sabır eyle! Rüya görmüşüm, Yine dalğalanıp yine taşacaksın. GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

¹²⁸ Fədayi: Canını meramı için ortaya koyan.

¹²⁹ Özge: Yâd, başkası.

¹³⁰ Elem: Dert

<p>Əli Rəştər Qayıb Nə bələdir? Kərbəladır deyəsən, Bu göl nə var yollarımı bağlayır. Boş tükanlar, boş keçidlər, boş yollar, Bu düzəndə dərd ocağın çağlayır.</p> <p>Hanı sənə baxdığımız sahillər? Hanı? Hanı adam dolu mənzillər? Köllərə ilişib qalan məndillər, Qələmimi, şeirimi dağlayır.</p> <p>Yatıq damlar, boş səkkilər hayxırır, Bu görkəmdən min bir kədər fısqırır. Köhnə təkər duz içində qışqırır, Sevincinin mətəmində ağlayır.</p> <p>Bu göldəydik biz həmişə boş günlər, Payız günlər, bahar günlər, qış günlər. Artıq burda sənli olan, xoş günlər, Xatirələr ürəyimdə yuxlayır.</p>	<p>Ali Rəştər KAYIB Ne beladır? Kerbaladır sanırsan, Bu göl bütün yollarımı bağlıyor. Boş dükkânlar, boş keçitler, boş yollar, Bu düzende dert ocağın çağlıyor.</p> <p>Hani senle baktığımız sahillər? Hani? Hani insan dolu menziller? Köllere¹³¹ ilişip kalan mendiller, Kalemimi, şeirimi dağlıyor,</p> <p>Yatık damlar, boş sekiler¹³² haykırıyor, Bu görkemden bin bir keder fısqırıyor. Eski lastik tuz içinde bağılıyor, Sevincinin mateminde ağlıyor.</p> <p>Bu göldeydik biz her zaman boş günler, Payız¹³³ günler, bahar günler, kış günler, Artık burda senli olan, güzel günler, Hatıralar yüreğimde uyuyor.</p>
--	---

¹³¹ Köl: Bitki, bitki yumağı.

¹³² Seki: Oturak.

¹³³ Payız: Son bahar

Yaqub NİKZAD	Yakup NİKZAD
URMU'nun duzu qat qat töküldü gözlərinə, Hesab kitabsız, ağır dağ çəkildi gözlərinə,	URMU'nun tuzu kat kat döküldü gözlerine, Hesab kitapsız, ağır dağ çəkildi gözlerine.
Xoruz banında, əzan çəksə də biraz dinləyin, Atəş-atəş qara çisgin çöküldü gözlərinə,	Horoz banında, ¹³⁴ ezan çəkse de biraz dinləyin, Ateş-ateş qara çisgin çöküldü gözlerine.
Araz bu tayda qoyub, keçdi dem payızlığını, Gazəl-gazəl "qoşa yarpaq" tikildi gözlərinə.	Araz bu tayda ¹³⁵ koyup, geçti dem payızlığını, Gazel- gazel "koşa yarpaq" dikildi gözlerine.
Yağışla düşdü didərgin bütün alın yazısı, Bahar hevesli gülüşlər büküldü gözlərinə.	Yağışla düşdü didərgin, ¹³⁶ bütün alın yazısı, Bahar hevesli gülüşlər, büküldü gözlerine.
Gözəlliyn söz eşidmir, şükür qaranlıqda, Danılmayan yeni bir dan söküldü gözlərinə.	Güzelliğin söz işitmez, şükür karanlıkta, Danılmayan ¹³⁷ yeni bir tan, ¹³⁸ söküldü gözlerine.
İnanmayan daşa dönsün! Girovdadır ürəyin, O gün ki göylü ac arzu əkildi gözlərinə.	İnanmayan taşa dönsün! Girovdadır ¹³⁹ yüregin, O gün ki gönlü aç arzu ekildi gözlerine.
GÜNEY AZƏRBAYCAN	GÜNEY AZERBAJCAN

¹³⁴ Banlamak: Ötmək.

¹³⁵ Tay: Taraf.

¹³⁶ Didərgin: Perişan

¹³⁷ Danmak: inkâr etmək.

¹³⁸ Tan yıldızı.

¹³⁹ Girov: [Far.] bağlı,

Paşa SARXANLI	Paşa SARHANLI
<p>Əlvan Saçlı Urmu Gölüm! Aaaax! Gözəlim, Bilsəydim əyər bir gün, Tərkdən ölkəmi gedəcəyini, Göz açıp üzünə baxmaz olardım.</p>	<p>Elvan Saçlı Urmu Gölüm! Aaaah! Güzelim, Bilseydim eğer bir gün, Terk edip ülkemi gideceğini, Göz açıp yüzüne bakmaz olurdum.</p>
<p>Şaşıdır ruhumu, caydıracağını, Sevgimi qandırır, ayrılacağını, Bağrıma od vurub, yandıracağını, Bilsəydim əyər, Halqanı barmağa taxmaz olardım</p>	<p>Şaşıdır ruhumu caydıracağını, Sevgimi kandırır, ayrılacağını, Bağrıma od vurub yandıracağını, Bilseydim eğer, Halkanı parmağıma takmaz olurdum.</p>
<p>Anımsamaz mısın heç? ətəyində yay günləri; Sarmaşib- dolaşib sevişənləri, İyləşib- qoxlaşib öpüşənləri, Sevincdən çatlayıb, gülüşənləri? Bilsəydim əyər; Unudub qəlbimi gedəcəyini, Su olub, qəlbinə axmaz olardım</p>	<p>Anımsamaz mısın hiç? Eteğində yaz günləri; Sarmaşib dolaşan sevişənləri, İyleşib¹⁴⁰ koklaşib öpüşənləri, Sevinçten çatlayıb gülüşənləri? Bilseydim eğer; Unutup kalbimi gideceğini, Su olup, kalbine akmaz olurdum.</p>
<p>Aaaax! Asta- asta gedən dilbər, Məni bərbad edən dilbər, Gedən dilbər, gedən dilbər, Dur hələ bir sözüm var, Ayrılığa çözüm var, dur hələ bir dayan gülüm, Əlvan saçlı Urmu Gölüm! Sən getmə, qoy özüm gedim, Uçub, göylərə baş çəkdim Tanrılarla tokalaşım, Mələkləri qoşun edim, Ulduzları qurşun edim Buludları çaxnaşdırım, Gürleyərək, şimşək çaxım, Qarışaraq leysanlara, Sinən üstə sözüm gəlir.</p>	<p>Aaaah! Asta asta¹⁴¹ giden dilber, Beni berbat eden dilber, Giden dilber, giden dilber, Dur hele bir sözüm var, Ayrılığa çözüm var, Dur hele bir dayan gülüm, Elvan saçlı Urmu Gölüm! Sen gitme koy özüm giderim, Uçup, göklərə baş çekerim, Tanrılarla tokalaşayım, Melekleri qoşun¹⁴² edeyim, Yıldızları kurşun edeyim, Bulutları çaknaştırayım,¹⁴³ Gürleyerek şimşək çakayım, Karışarak leysanlara,¹⁴⁴ Sine¹⁴⁵ üste sözüm geleyim.</p>

¹⁴⁰ İylemek: Koklamak.

¹⁴¹ Asta: Yavaş.

¹⁴² Koşun: Asker.

¹⁴³ Çaknaştırmak: Kivildim çıkarmak için çakıştırmak.

¹⁴⁴ Leysan: Nisan yağmuru.

¹⁴⁵ Sine: Göğüs.

<p>Aaaax gözəlim, Əlvən saçlı Urmu Gölüm! Sən getmə qoy, özüm gedim.</p> <p>AZƏRBAYCAN 18.08.2011</p>	<p>Aaah güzelim! Elvan saçlı Urmu Gölüm! Sen gitme izin ver özüm giderim.</p>
---	---

<p>R.A. QARTAL <i>Edam eləyir!</i></p> <p>Urmu'nun Dəryaçəsi day ömrün axşam eyləyir, Dövlət-e Azərbaycanı zillətlə edam eləyir.</p> <p>Tülkülər dutmuş yerin, qan içrə məzlum ağlayır, Toy tutub şum tülkülər baxdıqca bayram eyləyir.</p> <p>Neyləyim Allah sənində səbrinə mat qalmışam, Öldürüb, Yasin oxur, gör kim kimi xam eyləyir?</p> <p>Fitnələr əcaz edir, Şeytan beşerden ders alır, Öldürüb qardaşımı, yasımda aram eyləyir.</p> <p>İş belə getsə Azərbaycan fəna olmaqdadır, Söz açıb əlləmələr ədad u ərqam eyləyir.</p> <p>Urmunun Dəryaçəsi xof u xətdəndən can verir, Zalimi çəkmiş qılınc zülmün sərəncam eyləyir.</p> <p>Min bəla, min dərdi dövlət soframızda toplayıb, Hansı kanun bu huquqi həqqə fərcam eyləyir?</p> <p>Urmiyə, Təbriz u zəncan, Ərdəbil can üstədir, Qan içində millətin əyyami əyyam eyləyir.</p> <p>Biz hələ heç körpələr fikrində yoxdur bir huquq, Bu Hüseyin öldürməği gör hansı İslam eyləyir?</p> <p>Çox yaman bir əsrdə QARTAL gəlibsən dəhrə sən, Urmu'nu min dörtyüz ildən sonra kim Şam eyləyir?</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>R.A. KARTAL <i>İdam ediyor!</i></p> <p>Urmu'nun Gölü artık ömrünü akşam ediyor, Devlet-i Azərbaycan'ı zilletle idam ediyor.</p> <p>Tilkiler tutmuş yerin, kan içinde mazlum ağlıyor, Toy tutmuş, şom tilkiler baktıkça bayram ediyor.</p> <p>Ne edeyim Allahım, senin sabrına şaşıp kalmışım, Oldürüp, Yasin okur, gör kim kimi aldatıyor?</p> <p>Fitneler görünür, Şeytan beşerden¹⁴⁶ ders alır, Öldürmüş kardeşimi, yasımda beni avutur.</p> <p>İş böyle giderse Azerbaycan fena olmaktadır, Söz açıp mollalar adetler ve rakamlar veriyor.</p> <p>Urmu'nun Gölü tehlikeli durumda can veriyor, Zalim zulüm kılıcını çekmiş, emirler veriyor.</p> <p>Binler bela, binler derdi devlet soframıza toplamış. Hangi kanun bu hakka, hukuka emir veriyor?</p> <p>Urmıye, Tebriz ve Zencan, Erdebil can üstündedir, Kan içinde milletin günlerini gün ediyor.</p> <p>Biz daha hiç körpeler fikrinde yoktur bir hakkımız, Bu [Hz.] Hüseyin öldürmeği gör hangi İslam ediyor?</p> <p>Çok yaman bir asırda "KARTAL" gelmişsin dünyaya sen, Urmu'nun bin dört yüz yıldan sonra kim Şam ediyor?</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	--

<p>Sehend TEBRİZLİ</p> <p><i>Urmiyə Gölünə...</i></p> <p>Bir damla yaş yerdən göyə süzüldü, Haradan gəldi? Nə mən bildim nə də sən. Yolu üstünə çoxlu ürək üzüldü, Hamı bildi, nə mən bildim, nə də sən.</p> <p>Anlamı yox, ona yolun özünü, Süzə süzə çəkir göyün nazını, Göy əyninnən yerdən qonan tozunu, Eylə sildi, nə mən bildim, nə də sən.</p> <p>Duza döndü, ancaq elə çatmadı, Bulut oldu, axar selə çatmadı, Göy ağladı, göydən gölə çatmadı, Bağrı dəldi, nə mən bildim, nə də sən.</p> <p>O zamannan ağa döndü bənizi, Gülmür daha göy bənizli gül üzü, Bir damla yaş qurutduqça dənizi, Dedi güldü, nə mən bildim, nə də sən.</p> <p>Ağ bir kəfən elimizi bürüdü, Arzuları duz içində çürüdü, Damla damla göyə getdi qurudu, Dəniz öldü, nə mən bildim nə də sən.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Sehend TEBRİZLİ</p> <p><i>Urmiye Gölünə...</i></p> <p>Bir damla yaş yerden göğə süzüldü, Nerden geldi? Ne ben bildim, ne de sen. Yol üstüne çoklu yürek üzüldü, Herkes bildi, ne ben bildim, ne de sen.</p> <p>Anlamı yok, ona yolun özünü, Süze süze çeker göğün nazını, Gök eğninden¹⁴⁷ yerden konan tozunu, Öyle sildi, ne ben bildim, ne de sen.</p> <p>Tuza döndü ancak ile çatmadı, Bulut oldu, akar sele çatmadı, Gök ağladı, gökten göle çatmadı, Bağrı deldi, ne ben bildim, ne de sen.</p> <p>O zamandan ağa döndü benzi, Gülmez daha gök benizli gül yüzü, Bir damla yaş kuruttukça denizi, Dedi güldü, ne ben bildim, ne de sen.</p> <p>Ağ bir kefen elimizi bürüdü, Arzuları tuz içinde çürüdü, Damla damla göğə gitti kurudu, Deniz öldü, ne ben bildim, ne de sen.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
---	---

<p>Şair GÜLENDAM Haray!!! Haray Azərbaycanım, Təbriz, URMU, Zəncanım. Ərdəbil, Sarabım, Qoşaçayım, Binabım, Tehran, Qəzvin, Miyana, Kərəc'dən Həmədan'a, Tufarganım, Mərəndim, Ey Quşçum, Məlik kəndi'm, Xoy, Salmas, Makım mənim, Astarada kim mənim, Çaldıranım, Sulduzum, Gayrətli oğul, qızım, Tikan Təpə, Marağa, Gəlin duraq ayağa, Ucalsın bizim haray, Susuz dənizim haray, Urmu, Təbriz'im haray. Haray bütün İranım, Türkünə qurban canım, Harayıma səs verin, URMU GÖLÜ can üstə, Susmayın, nəfəs verin, Bukan, Soyuk Bulaq'ın, Açın yığın səddini, Qoy hər kəs bu arada, Bilsin öz həddini, Şəhər Çayı, Baranduz, Nazlı, Gədarlı, Sulduz, Qoy yıxa sərhəddini, Tatoy ilə Cığatay, Bağışlasın hayatı, Budur Urmu Gölü'nün, Nəfəs yolu, Nəcati. Budur son sözüm, haray!! URMU, Təbriz'im haray!! Urumu Gölü qurusa, Yox bizdə dözümlər, haray!! 2023 GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Şair GÜLENDAM Hey!!! Hey Azərbaycanım, Tebriz, Urmu, Zəncan'ım, Erdebil, Sarab'ım, Koşaçay'ım, Binab'ım, Tahran, Kazvin, Miyana, Kerec'dən Hemedan'a, Tufargan'ım, Merend'im, Ey Kuşçu'm, Melik Kendi'm, Hoy, Salmas, Makı'm benim, Astara'da kim benim, Çaldıran'ım Sulduz'um, Gayrətli oğlu, kızım, Tikan Tepe, Marağa, Gelin duralım ayağa, Yücelsin bizim haray, Susuz denizim haray, Urmu Tebriz'im haray. Haray bütün İranım, Türkünə qurban canım, Harayıma ses verən, Urmu Gölü can üstə, Susmayın, nefes verin, Bukan, Sovuk Bulağ'ım, Açın, yıkın setləri, İzin ver herkes bu arada, Bilsin öz həddini, Şehir Çayı, Baranduz, Nazlı, Gedarlı, Sulduz, İzin ver yıkılsın setlerini, Tatoy ile Cığatay, Bağışlasın hayatı, Budur Urmu Gölü'nün, Nefes yolu, necati,¹⁴⁸ Budur son sözüm haray!! Urmu Tebriz'im haray!! Urmu Gölü kurursa, Yok bizde dözümlər¹⁴⁹ haray!! GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	---

¹⁴⁸ Necat: Kurtuluş.

¹⁴⁹ Dözümlər: Tahammül.

<p>Mir Hüseyn Deldar Binab</p> <p>Yuxular yaxamdan əl çəkən dəyil, Hər gecə yuxumdan, yuxular doğur, Yuxumda dəniz var, qız var, payız var, Yuxumda kölgələr, kölgəmi boğur.</p> <p>Göylərdə bir qartal, dara çəkilir, Yuxu mu? Gərçək mi? Bilə bilmirəm. Gözlərim esirdir, dilim didergin, Ölmək istəyirəm ölə bilmirəm.</p> <p>Odda ocaq yox, ocaqda od yox, Çıraqlar sönükdü, qapılar bağlı, Küçələr tozludur, su səpən yoxdur, Yara qurşun dəyib, ürəklər dağlı.</p> <p>Urmu adlı bir qız, can üstündədir, Köksündə yaralar dərin dərinidir, Göz tikib göylərə, Tanrını arar, Söyləyir gəl ata, qızını dindir.</p> <p>Gəl bu gözlərimi apar dolandır, Gözlərimdə bir qız bahar axtarır, Saçların darayıb yellərə verir, Hamı yar axtarır, o dar axtarır.</p> <p>Payızdan çəkinmir, borandan qoxmur, Ana Tümrüs yağır, baxışlarından, Dənizin başını alıb qoynuna, Canına can qatır, gözyaşlarından.</p> <p>2023 GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Mir Hüseyn Deldar Binab</p> <p>Uykular yakamdan el çekmiyor, Her gece rüyamdan, rüyalar doğar, Uykumda Deniz var, kız var, Payız¹⁵⁰ var, Uykumda gölgeler, gölgemi boğar.</p> <p>Göklerde bir kartal, dara çekilir, Rüya mı? Gerçek mi? Bilemem. Gözlerim esirdir, dilim didergin,¹⁵¹ Ölmek isterim, Ölemiyorum.</p> <p>Ateşte ocak yok, ocakta ateş, Çırağlar¹⁵² sönüktür, kapılar bağlı, Küçeler¹⁵³ tozludur, su serpen yoktur, Yâre kurşun değmiş, yürekler dağlar.</p> <p>Urmu adlı bir kız, can üstündedir, Göğsünde yaralar derin derindir, Göz dikmiş göklere, Tanrını arar, Söyler gel ata, kızını dindir.¹⁵⁴</p> <p>Gel bu gözlerimi apar¹⁵⁵ dolandır. Gözlerimde bir kız bahar arar, Saçların tarayıp yellere verir, Herkes yar arar, o dar arar.</p> <p>Payızdan çəkinmez, borandan korkmaz, Ana Tümrüs yağır, baxışlarından, Denizin başını alıp koynuna, Canına can katar, gözyaşlarından.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
---	--

¹⁵⁰ Payız: Sonbahar.

¹⁵¹ Didergin: Perişan, tedirgin.

¹⁵² Çırağ: Lamba.

¹⁵³ Küçe: Sokak

¹⁵⁴ Dindirmek: Konuşturmak.

¹⁵⁵ Aparamak: Götürmek.

**Mehdi Himmetzadə (ELDAR MAKU)
URMU GÖLÜ CAN VERİR!**

Ay Urmu Gölünü susuz qoyanlar!
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.
Suya həsrət qalan bu qara topraq,
Gələcək uğruna imtahan verir,
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Hələ at oynadın meydan sizindi,
Tanrı yaratdığı hər yan sizindi,
Dağ sizin, bağ sizin, orman szindi,
Urmu Gölü nəfəs almır can verir,
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Kimə bel bağlasın bu ellər,
Hamı heyretdədi, hamı qalmış mat,
Topraq susuzluqdan olupdu çat çat,
Gələn barmak silkeər, yol nişan verir,
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Kimlər arsız arsız girdi araya,
Kimlər duz basdı, köhnə yaraya,
Qoymadız dosları gəlsin haraya,
Bu batan gəmiyə kim fərman verir?
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Dosluq gözlüğünü vurubsuz gözə,
Uzaqdan baxırsız, yâd kimi bizə,
Dərdimiz köhnədi, yaramız təzə,
Kim kimə gör nələr verir armağan,
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Sizin vədələr boşa çıxdılar,
Qazdığınız quyular daşa çıxdılar,
Ellər yumuruq olub qoşa çıxdılar,
El gücü insana həyəcan verir,
Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Bir gün na-haq esən yellər yatacaq,
Haq sevər xalqımız haqqa çatacaq,

**Mehdi Himmetzade (ELDAR MAKU)
URMU GÖLÜ CAN VERİYOR!**

Ey Urmu Gölünü susuz koyanlar!
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.
Suya hasret kalan bu kara toprak,
Gelecek uğruna imtahan verir,
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Daha at oynadın meydan sizindi[r],
Allahın yarattığı her yer sizindi[r],
Dağ sizin, bağ sizin, orman sizindi[r],
Urmu Gölü nefes almıyor can verir,
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Kime bel bağlasın bu eller,
Herkes hayrettedir, herkes kalmış mat,¹⁵⁶
Toprak susuzluktan olmuştur çat çat,
Gelen parmak salları, yol nişan verir,
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Kimler arsız arsız girdi araya,
Kimler tuz bastı, köhne yaraya,
Koymadınız dostları gelsin haraya,¹⁵⁷
Bu batan gemiye kim ferman verir?
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Dostluk gözlüğünü vurdunuz göze,
Uzaktan bakarsınız, yâd gibi bize,
Dərdimiz eskidi, yaramız təzə,
Kim kime gör nələr verir armağan,
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Sizin vaatler boşa çıktılar,
Kazdığınız kuyular taşa çıktılar,
Eller yumruk olup boşa çıktılar,
El gücü insana heyecan verir,
Sizin yüzünüzdən Urmu Gölü can verir.

Bir gün haksız esen yellər duracaq,
Hak sever halkımız hakka çatacak,

¹⁵⁶ Mat: Hareketsiz kalmak.

¹⁵⁷ Haraya: Nereye.

<p>Bu dənizin duzu tutacaq, İndi dünyamızı söz təkan verir, Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.</p> <p>Ürəkdən bağlıyız Urmu Gölünə, Tarixə kök salan Türkün elinə, ELDAR dərdi yazsın sazlar telinə, Kökümüz bizlərə şöhrət şan verir, Sizin üzünüzdən Urmu Gölü can verir.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Bu denizin tuzu tutacak, Şimdi dünyamızı söz tekan¹⁵⁸ verir, Sizin yüzünüzden Urmu Gölü can verir.</p> <p>Yürekten bağlıyız Urmu Gölünə, Tarihe kök salan Türkün elinə, ELDAR derdi yazsın sazlar telinə, Kökümüz bizlere şöhrət şan verir, Sizin yüzünüzden Urmu Gölü can verir.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	--

<p>Rıza DEVLETXAH <i>URUMU Dənizi</i></p> <p>Əlləri qurusun su kəsənlərin, Quş kimi kəsdilər diri dənizi, Payın[ı] sel aparsın, pay bölənlərin, Doldu duz, torpağa dənizin gözü, Qurudu çöl oldu, URMU Dənizi.</p> <p>Denən bu ağılı kim verdi bizə? Yarıb dağı daşı, tökdük dənizə, Tələsdik yol açılın, URMU Təbriz'ə, Sinsitdi dənizi, bu körpü sözü, Qurudu çöl oldu, URMU Dənizi.</p> <p>Düşünmədən, susuz gölün çarasın, Püflüyüb, söndürdük URMU çırağın, Yarıb, bağlamadıq elin yarasın, Dərmanı çatmadı, qırıldı dizi, Qurudu çöl oldu, URMU Dənizi.</p> <p>Bir xalqın arzusu gözündə qaldı, Bağ-bağça, savrıldı, güllər saraldı, Durnalar yurdunu, saşsağan aldı, İtdi adalardan aslanlar izi, Qurudu çöl oldu, URMU Dənizi.</p> <p>Oxuyub tarixdən bir dərs almadıq,</p>	<p>Rıza Devlethah <i>URMU Denizi</i></p> <p>Elleri kurusun su kesenlerin, Kuş gibi kestiler diri denizi, Payını sel aparsın, pay bölen, Doldu tuz, toprağa denizin gözü, Kurudu çöl oldu, URMU Denizi.</p> <p>Söyle bu akli kim verdi bize? Yarmış dağı, taşı dökdük benize, Acele ettik yol açılın, Urumu, Tebriz'e, Sinsitti¹⁵⁹ denizi, bu körpü sözü, Kurudu çöl oldu, URMU Denizi.</p> <p>Düşünmeden susuz gölün çaresin, Üfleyip söndürdük URMU çırağın,¹⁶⁰ Yarıp bağlamadık elin yarasın[ı], Dermanı çatmadı, kırıldı diniz, Kurudu çöl oldu, URMU Denizi.</p> <p>Bir halkın arzusu gözünde kaldı, Bağ bahçe savruldu, güller sarardı, Turnalar yurdunu, saksagan aldı. Yitti adalarda aslanlar izi, Kurudu çöl oldu, URMU Denizi.</p> <p>Okuyup tarihten bir ders almadık,</p>
--	--

¹⁵⁸ Tekan vermek:[Far.] Silkelemek.

¹⁵⁹ Sinsitti: Eziyet etti.

¹⁶⁰ Çırak: Lamba.

<p>Bilgi sahiblərin önə salmadıq, Bugünnən sabaha fikir qılmadıq, Dal-dalı qayıtdı, bu fikir bizi, Qurudu çöl oldu, URMU Dənizi. 2023 GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Bilgi sahiplerin önə salmadık, Bu gündən sabaha fikir kılmadıq, Art arda geriletti bu fikir bizi, Kurudu çöl oldu, URMU Denizi. GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

Həmid VƏHİDİ**Qurusa Urmu Gölü...**

Çox çətindir, bağı solmuşlara barsız yaşamaq,
Necə ki vəslə dadanmışlara yarsız yaşamaq,

O qədər ki baharı gözləyərək qış gördük,
Adət oldu bizə biz, illərdi baharsız yaşamaq,

Dağların başına kül oldu, necə mən inanım?
Yaramaz zirvələrə heç vədəyi qarsız yaşamaq.

Damlanın geyrəti də olmadı bizdə nə deyim?
Biçilib əynimizə sanki buxarsız yaşamaq.

Quyular açdılar ağzın göyə, göy qırcandı,
Dalmışam heyrətə mümkündür damarsız yaşamaq?

Yağışın qaldı adı sadəcə sözlüklərdə,
Göy qızırqandı, nədir beylə çıxarsız yaşamaq?

Quruyar varlığımız gər qurusa Urmu Gölü,
Onda gəl gör necədir Urmuda varsız yaşamaq.

GÜNEY AZƏRBAYCAN**Hemid VAHİDİ****Kurursa Urmu Gölü...**

Çok çətindir, bağı solmuşlara barsız¹⁶¹ yaşamak,
Nasıl ki visla¹⁶² alışmışlar, yarsız yaşamak.

O kadar ki baharı gözleyerek kış gördük,
Adet oldu bize biz, yıllardır bahtsız yaşamak.

Dağların başına kül oldu, nasıl ben inanayım?
Yaramaz zirvelere hiç vadeyi karsız yaşamak.

Damlanın gayreti de olmadı bizde, ne söyleyim?
Biçilip üzerimize sanki bahtsız yaşamak.

Kuyular açtılar ağzın göğe, gök nazlandı,
Daldım hayrete, mümkün mü damarsız yaşamak?

Yağışın kaldı adı sadece sözlüklerde,
Gök kızdı, nedir böyle çıkarsız yaşamak?

Kurur varlığımız, eğer kurursa Urmu Gölü,
O zaman gel gör nicedir Urmu'da varlıksız yaşamak.

GÜNEY AZERBAIJAN

¹⁶¹ Barsız: Meyvesiz.

¹⁶² Visal: Birleşmek.

Süreyya Bəxşi AYLAR	<i>Süreyya Bahşi AYLAR</i>
<p>Urmu Gölüm! Nələr oldu bilmirəm, Günlər aylar il də səni unutdu, Utanmıram, heç əriyib ölmürəm, Yazan qələm, əl də səni unutdu.</p>	<p>Urmu Gölü nələr oldu bilmiyorum, Günler, aylar yıl da seni unuttu. Utanmadan, hiç eriyip ölmem, Yazan kalem, el de seni unuttu.</p>
<p>Nə payız, nə də bir qışda, baharda, Nə yağışta çıxar oldu nə qarda, Görə- görə səni dərdə azarda, Axan çaylar, sel də səni unutdu.</p>	<p>Ne Payız,¹⁶³ ne kışta, baharda, Ne yağışta çıkar oldu ne karda, Göre göre seni dertte azarda, Akan çaylar sel de seni unuttu.</p>
<p>Sanki şirin rəya idin, yuxydun, Ürəklərdən çıxan bir vay- axidin. əzəl günnən sanki burda yoxidin, Qırx beş milyon el də səni unutdu.</p>	<p>Sanki şirin rüya idin, uykuydun. Yüreklerden çıkan bir vay ah idin, Ezel gündən sanki burda yok idin, Kırk beş milyon el de seni unuttu.</p>
<p>Urmu Gölü utanıram nə yazım? Qucağında aç qəbrimi qoy qazım, Gələcəyə miras qalsın bu yazım, Qorxaq ağız, dil də səni unutdu.</p>	<p>Urmu Gölü utandım ne yazayım? Kucağında aç kabrimi kazayım, Geleceğe miras kalsın bu yazım, Korkak ağız, dil de seni unuttu.</p>
GÜNEY AZƏRBAYCAN	GÜNEY AZERBAJCAN

¹⁶³ Payız: Sonbahar.

Arzu Əyyarqızı.
DUZLU GÖLÜM!

Nədir dərdin quruyursan?
Şan-şöhrətli, duzlu gölüm?
Dəlik-deşik olan bağrın,
Susuzluqdan çəkir zülüm.

Töküm sənə gözyaşımı,
Damla-damla doldurum mu?
Mavi gözlü Xəzər'imdən,
Boynuna qol saldırım mı?

Azaldıqça suyun sənin,
Duzundan bax, aləm yanır.
Bu dərdinin səbəbini,
Dörd bir yanın vallah qanır.

Dəstə -dəstə quşlar gəlib,
Susuz görsə axı neylər?
Sənin belə qurumağın,
Aşımızı duzsuz eylər!

Tək Allaha qalib çarən,
Rəbbim sənə kömək olsun.
ARZU istər əvvəlki tək,
Hər tərəfin suyla dolsun.
GÜNEY AZƏRBAYCAN

Arzu Ayyarkızı
TUZLU GÖLÜM!

Nedir dərdin kuruyorsun?
Şanlı-şöhrətli, tuzlu gölüm?
Dəlik-deşik olan bağrın,
Susuzluktan çeker zülüm.

Döküm sənə gözyaşımı,
Damla-damla doldurayım mı?
Mavi gözlü Hazar'imdən,
Boynuna kol salayım mı?

Azaldıqça suyun senin,
Tuzundan bak, âlem yanıyor.
Bu dərdinin səbəbini,
Dört bir yanın vallahi kaniyor.

Demet demet kuşlar gelip,
Susuz görse ahı neylər?
Senin böyle kurumanın,
Aşımızı tuzsuz eylər!

Tek Allah'a kalmış çâren,
Rəbbim sənə kömək¹⁶⁴ olsun.
Arzu ister evvelki gibi,
Her tarafın suyla dolsun.
GÜNEY AZERBAJCAN

<p>Kamil QAHRAMANOĞLU <i>Edamdı bu URMU...</i></p> <p>Sənsiz sarı qarqışlı darıxmamdı bu URMU! Təbriz, Gəcil ağzında subh edmdı bu URMU.</p> <p>Çoxdan ətəş qalanları ağlaşmada burda, Çərşəmbəsi yaslı, qara bayramdı bu URMU.</p> <p>Qarnımda iki Musulu doğranmış Ərəb var, Bağrım başı Bağdadlıcalı, Şam'dı bu URMU.</p> <p>Vallah dəlicə ayədi, Tovratda və İncil, Əynində kəfən "Hücətül-İslam"dı bu URMU.</p> <p>Of duzdu yaram, gəl yaramı bağla yaranlar, Dərdim bugün ortamdısa, axşamdı bu URMU.</p> <p>Ölsəm də suyu qəbrimin üstündə gül oxşar, Yəni anamın əlləri laylamdı, bu URMU.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Kamil KAHRAMANOĞLU <i>İdamdır bu URMU...</i></p> <p>Sensiz, sarı kar kışla darılmamdır bu, URMU! Tebriz, Gəcil ağzında¹⁶⁵ sabah idamdı bu URMU.</p> <p>Çoktan beri susuz kalanlar burada ağlaşmadalar, Çarşambası yaslı, kara bayramdı bu URMU.</p> <p>Karnımda iki Musul doğranmış Arap var, Bağrım başı, Bağdatlıcalı, Şam'dı bu URMU.</p> <p>Vallahi delice ayeti, Tevrat'ta ve İncil[de], Üzerinde kefen "Hüçettül-İslam"dı bu URMU.</p> <p>Of tuzlu yaram, gel yaramı bağla yaranlar, Derdim bugün içimdeyse, akşamdı bu URMU.</p> <p>Ölsem de suyu kabrimin üstünde gül okşar,¹⁶⁶ Yani anamın elleri ninnimdi, bu URMU.</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN</p>
--	--

¹⁶⁵ Gəcil Ağzı: Tebriz merkezinde bir semtin adı.

¹⁶⁶ Okşamak: Benzemek.

<p>Nərgiz Hadi (SARAY QARADAĞQIZI) Yaralı Urmu</p> <p>Mələyir daşların, ciğər dağlayır, Azərbaycan gözü, maralı Urmu. Ürəyi toprağın, duzdan ağlayır, Yaralı yaralı, yaralı Urmu.</p> <p>Bir vaxt durnaların, qatar qatardı, Ürəgin gəmi, alıb atardı, Mavi baxışları kimlər apardı? Quşların düşübdü aralı Urmu.</p> <p>Haraylansın səsim, tapıla dərman, Axın gözyaşları, axır durmadan, Geyib duz kəfəni, susuz verir can, Ürəyi vətənen paralı Urmu.</p> <p>Ildırımlar şaxar, buludun yağar, Duzlu yaralardan, bulağın axar, Dalğaların oynar, durnalar baxar, Düşməzsən elimdən aralı Urmu, Yaralı yaralı, yaralı Urmu. 1402/5/17 GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Nergiz Hadi (SARAY KARADAĞKIZI) Yaralı Urmu</p> <p>Meleyir¹⁶⁷ taşlarım, ciğər dağlıyor, Azerbaycan gözü, maralı Urmu. Yüreği toprağın, tuzdan ağlıyor, Yaralı yaralı, yaralı Urmu.</p> <p>Bir vakit turnaların katar katardı, Yüreğın gamı alıp atardı, Mavi baxışları kimler apardı?¹⁶⁸ Kuşların düşmüştür aralı Urmu.</p> <p>Haraylansın sesim, tapılsın¹⁶⁹ dərman, Akan gözyaşları, akar durmadan, Giymiş tuz kefeni, susuz verir can, Yüreği vatandan paralı Urmu.</p> <p>Yıldırımlar çakar, bulutun yağar, Tuzlu yaralardan, bulağın¹⁷⁰ akar, Dalgaların oynar, turnalar bakar, Düşmezsın elimden aralı Urmu, Yaralı yaralı, yaralı Urmu. GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	---

¹⁶⁷ Melemek: Koyun gibi melemek.

¹⁶⁸ Apardı: Götürdü.

¹⁶⁹ Tapılsın: Bulunsun.

¹⁷⁰ Bulak: Çeşme.

<p>Gölümüz Yaşama Göz Bağlayır!</p> <p>Ürəgim dərd içrə partlayır, Gözlərim mavi gölə ağlayır.</p> <p>Görünmür kimsə bu dərdə yana, Urmu da yalnız bir göl sızlayır.</p> <p>Gedibdir göyündən onun ulduzları, Gölümə daha göy də ağlamır,</p> <p>Çəkmiş dara sədlər elin gölün, Satqınlar qətlinə belin bağlayır.</p> <p>Bilmirəm neynim? Şəhər susmuş, Bu dərdə anam sinə dağlayır.</p> <p>Vermişdi mənə sazı sulu göl indi, İndi də hər gecə məni danlayır.</p> <p>Bürüyüb gölü ölüm kölgəsi, Gölümüz yaşama gözün bağlayır.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Gölümüz Yaşama Göz Bağlıyor!</p> <p>Yüreğim dert içre patlıyor, Gözlerim mavi göle ağlıyor.</p> <p>Görünmüyor kimse bu derde yana, Urmu da yalnız bir göl sızlıyor.</p> <p>Gitmişler göğünden onun yıldızları, Gölüme daha gök de ağlamıyor.</p> <p>Çekmiş dara setler, elin gölün, Satkınlar katline belin bağlıyor.</p> <p>Bilmem ne edeyim? Şehir susmuş, Bu derde anam sine dağlıyor.</p> <p>Vermişti bana sazı, sulu göl şimdi, Şimdi de her gece beni danlıyor.¹⁷¹</p> <p>Bürümüş gölü ölüm gölgesi, Gölümüz yaşama gözün bağlıyor.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN</p>
--	--

¹⁷¹ Danlamak: Azarlamak.

Dizəcli ŞƏHRİYAR	Dizecli ŞEHRİYAR
<p>Urmu Gölün qurudanlar, Durnaların unudanlar, Duzdağların duruldanlar, Bilməyənlər bilsin bunu, Göl keçirir yaman günü.</p>	<p>Urmu Gölün kurutanlar, Turnaların unutanlar, Tuz dağların durultanlar, Bilmeyenlər bilsin bunu, Göl keçirir yaman günü.</p>
<p>Necə qıydız, utanmadız? Arsızlıqdan yatanmadız, Qurutdunuz tutanmadız, Unudubsuz nədən onu? Göl keçirir yaman günü,</p>	<p>Nasıl kıydınız utanmadınız? Arsızlıktan yatamadınız, Kuruttunuz, tutamadınız, Unutmuşsunuz neden onu? Göl keçirir yaman günü.</p>
<p>Məqsədizə çatanmazsınız, Gözünüz çıxar yatanmazsınız, Azər eldən atanmazsınız, Nədən olduz ona günü? Göl keçirir yaman günü.</p>	<p>Maksadınıza ulaşamazsınız, Gözünüz çıxar, yatamazsınız, Azer ilin atamazsınız, Neden oldunuz ona düşman? Göl keçirir yaman günü.</p>
<p>Yenə bir gün aşıb daşar, Dalğa vurur qaynar coşar, Durnalar orda oynaşar, Sudan giyər duzlu donu, Göl keçirir yaman günü.</p>	<p>Yine bir gün aşır taşacak, Dalga[sı] vurur, kaynar coşar, Turnalar orda oynaşır, Sudan giyer tuzlu donu, Göl keçirir yaman günü.</p>
<p>Azərbaycan unutmayıb, Atıb yâdlara qatmayıb, Arsız değıl, yatmayıb, Bu istəyin yoxdu sonu, Göl keçirir yaman günü.</p>	<p>Azərbaycan unutmamış, Atıp yad ellere katmamış, Arsız değıl, yatmamış, Bu isteğın yoktur sonu, Göl keçirir yaman günü.</p>
<p>Gözyaşları axar gölə, Qoymaz söne qoymaz öle, Öle bu gölü, dönə çölə, Uçan qazlar gələr qonu, Göl keçirir yaman günü.</p>	<p>Gözyaşları akar göle, Koymaz sönsün, koymaz öle, Ölürse bu göl, dönerse çöle, Uçan kazlar, gelir konu[r], Göl keçirir yaman günü.</p>
<p>Çaylar genə əl bir olar, Gölə axar coşqun sular, Urmu Gölü genə dolar, Təkcə budur onun yolu, Göl keçirir yaman günü.</p>	<p>Çaylar yine el bir olur, Gölə akar coşkun sular, Urmu Gölü yine dolar, Tekçe budur onun yolu, Göl keçirir yaman günü.</p>
GÜNEY AZƏRBAYCAN	GÜNEY AZERBAJYCAN

Abdullah Abbasiyan (ABBASI)
Urmu Döner Gülistane Ay Dostlar

Urmu'nun dərini bildirən olsa,
Çayları Uruma endirən olsa,
Məhəbbətlə Urmu'nu dindirən olsa,
Urmu dönər gülüstanə ay dostlar.

Hər yanı Urmiyə çağlasa əgər,
Ürəkdən bir yanıp ağlasaq əgər,
Nanəcib bağrını dağlasaq əgər,
Urmu dönər gülüstanə ay dostlar.

Bülbülü bağçadan gəlin qovmuyaq,
Urmu gözün biz də ağlar qoymuyaq,
Duzlu sudan biz içdikçə doymuyaq,
Urmu dönər gülüstanə ay dostlar.

Şərayanlar dönüb Urmu'ya axsa,
Ürəklər şad olub dəryayə baxsa,
Çimənlər çiçəklər ətrini yaxsa,
Urmu dönər gülüstanə ay dostlar.

Tufan olub, ağçaları yıxmasaq,
Seller kimi dam duvara çıxmasaq,
Ayrı gözlə biz bu gölə baxmasaq,
Urmu dönər gülüstanə ay dostlar.

Şərəfi geyrəti atan olmasa,
Namısı vicdanı satan olmasa,
Aranı "ABBASI" qatan olmasa,
Urmu dönər gülüstanə ay dostlar.

GÜNEY AZƏRBAYCAN

Abdullah Abbasiyan (ABBASI)
Urmu Döner Gülistana Ey Dostlar.

Urmu'nun dərini bildiren olsa,
Çayları Urum'a indiren olsa,
Muhabbetlə Urmu'nu konuşturan olsa,
Urmu döner gülistana ey dostlar.

Her yanı Urmiyə çağlasa eğer,
Yürekten bir yanıp ağlasak eğer,
Nanəcip bağrını yandırsak eğer,
Urmu döner gülistana ey dostlar.

Bülbül bahçeden gelin kovmayalım,
Urmu gözünü biz de ağlar koymayalım,
Tuzlu sudan biz içtikçə doymayalım,
Urmu döner gülistana ey dostlar.

Su akımları dönüp Urmu'ya axsa,
Yürekler şad olup, dəryaya baxsa,
Çimenler, çiçəklər ıtrını yaxsa,
Urmu döner gülistana ey dostlar.

Tufan olup ağçaları yıkmazsak,
Seller gibi dam duvara çıkmazsak,
Ayrı gözlə biz bu gölə bakmazsak,
Urmu döner gülistana ey dostlar.

Şərəfli gayretli atan olmasa,
Namus vicdanı satan olmasa,
Aranı "ABBASI" karıştıran olmasa,
Urmu döner gülistana ey dostlar.

GÜNEY AZERBAJCAN

Şucaəddin ŞAKAKİ**Urmu Gölü**

Urmunun dadı duzu, Urmu Gölü'nün duzudu,
Tarıdan qalan bizə, susuz bir göl ilən sözüdü.

Hani o xatirələr? Hardadı durna sürüsü?
Söndürən göl ətəşin, bu ölkənin ulduzudu.

Yandırır xatirəsi, xəstə qalıbdır gölümüz,
Gölümün mənzərəsi, qarlı dağınan buzudu.

Adı Zənbil Dağıdı, ətəklərində gül çiçək,
Çobaniyan yayılan, bir sürü ceyran quzudu.

Çırpınan yel çağırır, rəhm elə Tanrı Gölüm'ə,
Çığırın aşığılarım, yer göyə bu göl ruzudu.

Çal aşiq, vay havası, oxu lay lay gölümə,
Məni yandıran yaxan, susuz gölüynən közüdü.

Kəsilibdir ümidim, kâr olup kör kişilər,
Yəhşi aşiq sözüdü, bütün yalanlar düzdü.

Bəndənin hər hali dünyadə sebepsiz olmaz,
Pis olanda əhvali yəqin səbəb də özüdü.

GÜNEY AZƏRBAYCAN

شاعر شجاع الدين شقائي

Şucaattin ŞAKAKİ**Urmu Gölü**

Urmu'nun tadı tuzu, Urmu Gölü'nün tuzudur,
Tarıdan kalan bize, susuz göl ilən sözüdür.

Hanı o hatıralar? Nerede turna sürüsü?
Söndürən göl susuzluğun, bu ülkenin yıldızıdır.

Yandırır hatırası, hasta kalmıştır gölümüz,
Gölümün manzarası, karlı dağ ile buzudur.

Adı Zenbil Dağı, eteklerinde gül çiçek,
Çobaniyle yayılan, bir sürü ceylan kuzudur.

Çırpınan yel çağırır, rehm edesin Tanrı Gölüm'e,
Çığırın âşıklarım, yer göğe bu göl ruzudur.¹⁷²

Çal âşiq, vay havası, oku ninni gölüme,
Beni yandıran yakan, susuz göl ilən közüdür.

Kesilmiştir ümidim, kâr olmuş kör kişiler,
Yahşi âşiq sözüdür, bütün yalanlar düzdür.

Bendenin her hali dünyada sebepsiz olamaz,
Pis olduğunda ahvali, kesin sebep de özüdür.

GÜNEY AZERBAIJAN

¹⁷² Ruzu: Rızk.

<p>Heydər BABAYİ URMU GÖLÜ</p> <p>Asta asta inanıram ki yoxsan, Urmuda sənnən bir qara iz qalır, Gəmilərdən, gəmiçidən, quşlardan, Yasa batmış şepələrdən duz qalır.</p> <p>Əlim, üzüm, gözüm ağlar xəcalət, Sensiz tamam daşlar dağlar xəcalət, Üregimde yanan dağlar xəcalət, Olmasanda izlerinde göz qalır.</p> <p>Nə bulaq bizlendi ne bulud ne su, Əlimiz boş qalır ürəklər dolu, Gözümüz yaşdısı yaşımız quru, Üregin oduna kimlər köz qalır?</p> <p>Işıq gəlmir bu qaranlıq cadadan, Qurtarmırıq müsibətdən qadadan, El yorulub yalvarmaqdan duadan, Krvan köçüb odundan bir köz qalır.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Haydar BABAYİ URMU GÖLÜ</p> <p>Asta asta¹⁷³ inanırım ki yoxsun, Urmuda senden bir qara iz kalır, Gemilerden, gemiciden, kuşlardan, Yasa batmış şepelerden¹⁷⁴ tuz kalır.</p> <p>Elim, yüzüm, gözüm ağlar utanır, Sensiz tamam taşlar dağlar utanır, Yüreğimde yanan dağlar utanır, Olmasan da izlerinde göz kalır.</p> <p>Ne nehir bizimleydi ne bulut ne su, Elimiz boş kalır yürekler dolu, Gözümüz yaşlısa da yaşımız kuru, Yüreğin ateşine kimler köz kalır?</p> <p>Işık gelmez bu karanlık caddeden, Kurtaramıyoruz musibetten gadadan,¹⁷⁵ El yorulup yalvarmaktan duadan, Kervan göçüp odundan bir köz kalır.</p> <p>GÜNEY AZERBAJYCAN</p>
---	--

¹⁷³ Asta asta: Yavaş yavaş

¹⁷⁴ Şepe: Deniz dalgalarının üzerindeki köpükler.

¹⁷⁵ Gada: Dert, hastalık.

<p>Ağlayın çaylar ki Urmu Gölü ağlamasın, Ağlayın Buludlar, Ağlayın dərələr, Ağlayın təpələr, Ağlayın daşlar, Ağlayın iyidlər, Ağlayın analar, Ağlayın balalar, Ağlayın qocalar, Ağlayın insanlar, Ağlayın ki göz yaşlarınız selə dönsün, Ağlayın ki Urmu Gölü qurumasın, Yaşayacaqdır Urmu Gölü, o yalnız dəyil, Biz varux ta o da yaşasın, Gözyaşlarımızla suvarıb, dolduracağıq onu.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Ağlayın çaylar ki Urmu Gölü ağlamasın, Ağlayın bulutlar, Ağlayın dereler, Ağlayın tepeler, Ağlayın taşlar, Ağlayın yığıtler, Ağlayın analar, Ağlayın balalar, Ağlayın yaşlılar, Ağlayın insanlar, Ağlayın ki gözyaşlarınız sele dönsün, Ağlayın ki Urmu Gölü kurumasın, Yaşayacaktır Urmu Gölü, o yalnız değıl, Biz varız, o da yaşasın, Gözyaşlarımızla su verip, doduracağız onu.</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN</p>
--	---

Tural RƏSULİ	Tural RESULİ
<p>Göl quruyub, Yezd'in çölü sulandı, Türk balası düşmana arxalandı, Duz qovzanıb Türk başına dolandı, El dərdində el gözü yaşlanmadı, Yaxşı üzük taxmağa qaşlanmadı.</p> <p>Sən mənim könlümdə vətən, mən səndəyəm, Söz verirsəm tək sözümə bəndəyəm, Göz yaşım sel olmayır şərməndəyəm, Duz yağıb, talandı yurdum eybi yox, Çoxları yoldan dolandı eybi yox. Könlümüz odlandı, yandı eybi yox.</p> <p>El yatıb Urmu Gölü dönmüş çölə, Gözlürük duzlar sayı insan ölə, Rəhmimiz gəlmir bizim dilsiz gölə, Göl yeri, gözlər sulandı eybi yox, Çoxları yoldan dolandı eybi yox. Könlümüz odlandı, yandı eybi yox.</p>	<p>Göl kuruyub, Yezd'in¹⁷⁶ çölü sulandı, Türk balası düşmana arkalandı, Tuz kalkıp, Türk başına serpildi, El derdine el gözü yaşlanmadı, Yahşi yüzük takmaya kaşlanmadı.</p> <p>Sen benim gönlümdə vatan, ben sendeyim, Söz verirsem tek sözüme bendeyim, Gözyaşım sel olmuyor, senden utanıyorum, Tuz olup talandı¹⁷⁷ yurdum önemi yok, Çok insanlar yoldan döndü, önemi yok, Gönlümüz odlandı, yandı, önemi yok.</p> <p>El yatmış, Urmu Gölü dönmüş çöle, Bekleriz tuzlar sayısı insan ölsün, Rehmetmiyoruz bizim dilsiz göle. Göl yeri, gözler sulandı önemi yok, Çok insanlar yoldan döndü, önemi yok, Gönlümüz odlandı, yandı, önemi yok.</p>
GÜNEY AZƏRBAYCAN	GÜNEY AZERBAJYCAN

¹⁷⁶ Yezd: İran ortasında çöl ve kuraklık iklimi olan bir şehirin adı.

¹⁷⁷ Talanmak: Yağmalanmak.

<p>SAÇLI</p> <p>Anladı ögey əlində vətən, URMU'unun yanağı solandan beri, Söz duzu göynədir, dilində vətən, Yazım hara getdi ləli gövhəri?</p> <p>URMU'nun anası yox yola sala, Dolanıb başına dərđini ala, Kimə açar fələyi anasız bala? Sinəsi gamı ilə dolan dəftəri</p> <p>Alıb dünyamızı suyun gussəsi, Alnı çayınında "yoxdur kimsəsi, Çağırır qafiyəm, boğulur səsi, Qaranlıq gecənin hani səhəri?</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>SAÇLI</p> <p>Anladı üvey elində vatan, URMU'nun yanağı solduğundan beri, Söz tuzu göynedir,¹⁷⁸ dilində vatan, Yazayım nere gitti l'al cevheri?</p> <p>URUMU'nun anası yok yola sala, Dolanıp başına, dərđini ala, Kime açar feleği anasız bala?¹⁷⁹ Sinesi gam ile dolan defteri.</p> <p>Alıp dünyamızı suyun gussesesi,¹⁸⁰ Alnı çayında yoktur kimsesi, Çağırır kafiyem, boğulur sesi, Karanlık gecenin hani seheri?</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
---	--

¹⁷⁸ Göynemek: Yanıklı acımaq.

¹⁷⁹ Bala: Yavru

¹⁸⁰ Gusse: Keder.

Qasım NURBƏXS

Kim qızarmış mil çəkip, bir dəniz ala gözə?
 Bir damcı su tapanmır, ağ durna sala gözə!
 Boğazın yara dəlidir, qurağında daş millər,
 Bu dəniz cana gəlir, dərini cala gözə.

Ana çaylar hörgüsü, ilan kimin körpüsü,
 Germecin duz sürgüsü, qalıp nə hala gözə!
 Urmu durna uçma, çatdağa göz qıçıtma,
 Bu denizi qurutma, duzlağı yala gözə!

Quraqdan qaçan durna, oylağı yanan durna,
 Günəşə uçan durna, ləpə sal yara gözə
 Duz gözümə dolacaq, çəmən-çəmən solacaq
 Sevgim bitməz qalacaq, bir dəniz ala gözə!

Didik-didik bu yara, sızacaq dərdə nə çara!
 Ürəgim para-para, daşam daşqala gözə!
 Sınıq gəmi durağı, ölən durna ayağı
 Qum atdan Lələk dağı, aygərmic çalma gözə!

Sehend'i tüstü basdı, Eynalı üzün asdı,
 Baht aynamız ne kasdı, ay batır ayla gözə!
 Harada Gezəlli duyğun? Şuranla şerin uyğun,
 Vay qara yel, bu soyğun, gör nə çən dala gözə!

GÜNEY AZƏRBAYCAN**Kasım NURBAHŞ**

Kim kızarmış mil çəkip, bir deniz ala gözə?
 Bir damla su bulamıyor, ak turna sala gözə!
 Boğazın yara deler, kurağında taş miller,
 Bu deniz cana gelir, dərini cala¹⁸¹ gözə!

Ana çaylar örgüsü, yılan gibi köprüsü,
 Germecin tuz sürgüsü, kalıp ne hale gözə!
 Urmu turna uçma, çatlağa göz gıçıtma,¹⁸²
 Bu denizi kurutma, tuzlağı yala gözə!

Kuraktan kaçan turna, oylağı yanan durna,
 Güneşe uçan turna, lape sal yara gözə,
 Tuz gözümə dolacak, çimen-çimen solacak
 Sevgim bitmez kalacak, bir deniz ala gözə!

Didik-didik bu yara, sızak derde ne çara!
 Yüreyim parça-parça, taşam taşkale gözə!
 Kırık gemi durağı, ölen turnaayağı,
 Kum altından Lelek Dağı, aygərmic çalma
 gözə!

Sahend'i¹⁸³ düman bastı, Eynalı¹⁸⁴ yüzün astı,
 Baht aynamız ne kasdı, ay batır ayla gözə!
 Harada Gazelli duyğun? Şuranla şiiirin uyğun,
 Vay kara yel, bu soygun, gör ne çen dala gözə!

GÜNEY AZERBAYCAN

¹⁸¹ Calamak: dağıtmak, serpiştirmek.

¹⁸² Gıçıtmaq: göz kırpmak

¹⁸³ Sehend: Güney Azərbaycan'ın yüksek dağlarından biridir.

¹⁸⁴ Eynalı: Tebriz kenarında bir dağın adı.

<p>Behruz SƏDİQ Hey Kapitan!</p> <p>Gənimə gənə daraşmış, Gözüm dənizində fırtına, Gəldim artıq cana. Ağrım köpek balığı, Sözlər, Qudurğan dalqalar qoynunda qalaraq tək, Əllərim titrek, Ürəyimdə oynağan bir yelpənək, O sonu görünməz, Sahile doğru Çalır üreyimi Bir ağrı uğru. GÜNEY AZƏRBAYCAN 1402/05/04</p>	<p>Behruz SADİK Hey Kaptan!</p> <p>Gemime kene daraşmış,¹⁸⁵ Gözüm denizinde fırtına, Geldim artık cana. Ağrım köpek balığı, Sözlər, Kudurgan dalgalar koynunda kalarak tek, Ellerim titrek, Yüreğimde oynayan bir yelpenek,¹⁸⁶ O sonu görünmez, Sahile doğru Çalar yüreyimi Bir ağrı uğru. GÜNEY AZERBAJCAN</p>
--	--

<p>Mehrân Nəzəri (AFŞAR)</p> <p>Urmu gölü dərdin yedin! Gözyaşından duz göyərrib, Gələcəyi aydın dedin, Gələn gündən köz göyərrib.</p> <p>Nə ağlayıb, nə oxşayaq, Yox olmuşuq, ayaq-ayaq, İndi nəyi alağ sorağ? Poladdan bərk üz göyərrib.</p> <p>Hamı günahsızdı amma! Yağışı, buludu danma, Eşidən hər sözlə yanma, Yalan-yalan söz göyərrib.</p> <p>Qara günü hayat bildik, Hər günü həsrətlə böldük,</p>	<p>Mehrân Nazari (AFŞAR)</p> <p>Urmu gölü derdin yedin! Gözyaşından tuz göverip,¹⁸⁷ Geleceyi aydın dedin, Gelen günden köz gövərrib.</p> <p>Ne ağlayıp, ne okşayak,¹⁸⁸ Yok olmuşuz, ayak-ayak, Şimdi neyi alak soralım? Polatdan berk¹⁸⁹ yüz göverip.</p> <p>Herkes günahsızdı amma! Yağışı, bulutu danma,¹⁹⁰ İşittiğin her sözle yanma, Yalan-yalan söz göverip.</p> <p>Kara günü hayat bildik, Her günü hasretle böldük,</p>
---	---

¹⁸⁵ Daraşmış: Doluşmuş

¹⁸⁶ Yelpenek: Perde.

¹⁸⁷ Gövermek: Yeşermek.

¹⁸⁸ Okşamak: Ağıt söylemek.

¹⁸⁹ Polatdan berk: Çelikteç daha sert.

¹⁹⁰ Danmak: İnkâr etmek.

Yıxılana durub güldük, Bizlərdə kör göz göyərüb.	Yıkılana durup güldük, Bizlerde kör göz göverip.
GÜNEY AZƏRBAYCAN	GÜNEY AZERBAYCAN

<p>Umud ZƏNGANLI URMU GÖLÜ</p> <p>Urmunun Gölüyəm, susuz qalmışam, Şor-zar olmuşam, duz boğar məni, Əsir çöllərimdə alovlu yellər, Qalxır duz qarışıq, toz boğur məni.</p> <p>Açın su yolların, can verin mənə, Çaylar, şahdamardan qan verin mənə, Bir dəm nəfəs çəkim, an verin mənə, Ürəkdə sözüm var, söz boğur məni.</p> <p>Gözüm yollardadır, qulağım səsdə, Səslüyir səsimə, səs yox bir kəsdə, Azərbaycan! Özün gəl son nəfəsdə, Susuzdan yanırım, söz boğur məni.</p> <p>Özgedən yardıma, umud üzmüşəm, Ölmək istəmirəm, odur dözmüşəm, Yaşam üçün, gözdən qan yaş süzmüşəm, Su yox köl altında köz boğur məni.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN اومودز نگانلی</p>	<p>Umut ZENGANLI URMU GÖLÜ</p> <p>Urmunun Gölüyem, susuz kalmışım, Tuzluğa dönmüşüm, tuz boğur beni, Esir çöllərimde, alevli yellər, Kalkar tuz karışık, tuz boğur beni.</p> <p>Açın su yolların, can verin bana, Çaylar, şahdamardan kan verin bana, Bir dem nefes çekeyim, an verin bana, Yürekte sözüm var, söz boğur beni.</p> <p>Gözüm yollardadır, kulağım seste, Sesliyor sesime, ses yok bir keste, Azerbaycan! Özün gel son nefeste, Susuzluktan yanarım, söz boğur beni,</p> <p>Özgeden yardıma, umut yüzmüşüm, Ölmek istemiyorum, ondan dözmüşüm,¹⁹¹ Yaşam için gözden kan yaş süzmüşüm, Su yok köl altında, köz boğur bebi.</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
---	---

¹⁹¹ Dözmək: Beklemek.

<p><i>Cavad Fəzli (YANAR)</i> URMU GÖLÜ Ağ donunu geydi günü qaraldı, Dərdə düşdü, Urmu Gölü saraldı, Gün bə gün dənizin suyu azaldı, Urmu gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Yalandan dedilər bizə qardaşlıq, Yaman gündə kömək, sizə yoldaşlıq, Gözəl Urmu, şor dənizə yaraşlıq, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Bax gör necə quruyubdur gölümüz, Əl-ətəş çağırır, yanır çölümüz, Əzəl günnən düz dəyildi yolumuz, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Otuz il boyunca körpü vurdular, Bir dağ qazıb dənizi doldurdular, Şor dənizin şahdamarın qırdılar, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Tehran bizə yalan vədə verirdi, Kanisiv'dən su dənizə gəlirdi, Hardadı o xain? İhya edirdi, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Əlgarəz, qurudu bizim şor dəniz, Nə Urumiyə iş gördü, nə dəki Təbriz, Günahkarıx bu işdə hər birimiz, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Bizə qalan indi bir tək Araz'dı, Yanar da bu dərdi tarixə yazdı, Belə bir xəyanət tarixdə azdı, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p><i>Cavad Fezli (YANAR)</i> URMU GÖLÜ Ağ donunu giydi, günü karardı, Derde düşdü, Urmu Gölü sarardı, Gün be gün¹⁹² dənizin suyu azaldı, Urmu Gölü bağışlamaz bizləri.</p> <p>Yalandan dedilər bize kardeşiz, Yaman günde kömək,¹⁹³ size yoldaşız, Güzel Urmu, şor¹⁹⁴ denize yaraşır. Urmu Gölü bağışlamaz bizleri.</p> <p>Bak gör nice kurumuştur gölümüz, El-ateş¹⁹⁵ çağırıyor, yanır çölümüz, Ezel günden düz değildi yolumuz, Urmu Gölü bağışlamaz bizleri.</p> <p>Otuz yıl boyunca körpü yaptılar, Biz dağı kazıp denizi doldurdular, Şor denizin şahdamarın kırdılar, Urmu Gölü bağışlamaz bizleri.</p> <p>Tahran bize yalan vaatler veriyordu, Kanisiv'den su denize geliyordu, Nerde o hain?¹⁹⁶ İhya ediyordu? Urmu Gölü bağışlamaz bizleri.</p> <p>Elgarez,¹⁹⁷ kurudu bizim şor deniz, Ne Urumiye iş gördü, ne deki Tebriz, Günahkârız bu işte her birimiz, Urmu Gölü bağışlamaz bizleri.</p> <p>Bize kalan indi bir tek Araz'dır, Yanar da bu derdi tarihe yazdır, Böyle bir hıyanet¹⁹⁸ tarihte azdır, Urmu Gölü bağışlamaz bizleri.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	---

¹⁹² Güne be gün: Günden güne.

¹⁹³ Kömək: Yardım.

¹⁹⁴ Şor [far. Şür]: Tuzlu.

¹⁹⁵ El-ateş: [Ar.]: Susuzluktan yanmaq.

¹⁹⁶ İran eski çevre bakanları İsa Kelanteri ve Masume İbtikar.

¹⁹⁷ Elgarez [Ar.]: Sonuç olarak, sonuçta.

¹⁹⁸ Hıyanət: Kutsal sayılan şeylərə el uzatma, kötülük etme veya karşı davranma; hıyanətlik, hainlik.

<p>Alırıza XİYABANİ Urmu Gölə Gözyaşı</p> <p>Urmu göl! Dərd-i dilin, ah çəkib unvan elədi, Henkəkə kəndi qurumuş gözləri geryân elədi.</p> <p>Nə rəva telli duvağın duz ola? Söylə suçum, Canlı, göygöz gəlini, zülm əli bicân elədi.</p> <p>Çəkilib sinəmə dağlar dağa dağları dayaq, Bilişən bu cefani mene veryan elədi.</p> <p>Mən tetis yadigari Urmu'ya mən göz bəbəyi, Dalğali bir gölü kim bər-ü biyaban elədi?</p> <p>Nə bilim harda baranduz, tatau, nazlı gadar? Gözlərim yolda galıb bağrımı duz qan elədi.</p> <p>Susuz, ətşan, dodağım eyni şoranlıq quruyub, Evim alt-üst eləyin, xalqı pərişan elədi.</p> <p>Urmu göl! Gör Xiyavanlı gözü ağırlı sən üçün, Ureyi sızlayırı ney təkî əfğan elədi.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>	<p>Alırıza HİYABANİ Urmu Göle Gözyaşı</p> <p>Urmu göl! derd-i dilin, âh çəkib unvan eyledi, Henkeke¹⁹⁹ köyü kurumuş gözleri giryân²⁰⁰ eyledi.</p> <p>Ne reva telli duvağın tuz ola? Söylə suçum, Canlı, göygöz²⁰¹ gelini, zülüm eli bi-can eyledi.</p> <p>Çəkilib sineme dağlar, dağa dağları dayak,²⁰² Bilişən bu cefani mene veryan elədi.</p> <p>Ben tetis yadigârı Urmu'ya ben göz bebeği, Dalğalı bir gölü kim ber-ü biyaban eyledi?</p> <p>Ne bileyim harda Baranduz²⁰³, Tatau²⁰⁴, Nazlı Gadar²⁰⁵? Gözlərim yolda kalmış bağrımı tuz kan eyledi.</p> <p>Susuz, etşan²⁰⁶, dodağım aynı şoranlıq kuruyup, Evim alt-üst eyleyen, halkı pərişan eyledi.</p> <p>Urmu göl! Gör Hiyabanlı gözü ağlar sen için, Yüreği sızlıyor ney gibi efgan eyledi.</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
---	---

¹⁹⁹ Henkeke: Köy adı.

²⁰⁰ Giryân: Ağlar

²⁰¹ Göygöz: Mavi göz

²⁰² Dayak: dayanacaq

²⁰³ Baranduz: Yer adlarından.

²⁰⁴ Tatu: Yer adlarından.

²⁰⁵ Gadar: Yar adlarından.

²⁰⁶ Atşan: Susuz.

<p>H.A. Vətən endir, vətən boydur, vətən daş, Topraq ürək, göz giləsi, qara daş! Vətən göydür, vətən yerdir, vətəndaş, Çaylar damar, axan sular, qan qardaş!</p> <p>Vətən sən sən vətən mənəm, vətən biz, URMU Gölü, Ərk qaladı, ay dəniz, Uçan durna, sınıq gəmi, qalan iz, Yara dərin, duz içində, can Təbriz.</p> <p>İSTANBUL</p>	<p>H.A. Vatan endir, vatan boydur, vatan taş, Toprak yürek, göz gilesi,²⁰⁷ kara taş, Vatan göktür, vatan yerdir, vatandaş, Çaylar damar, akan sular, kan kardaş!</p> <p>Vatan sensin, vatan benim vatan biz, URMU Gölü, Erk kalesi,²⁰⁸ ay deniz, Uçan turna, kırık gemi, kalan iz, Yara derin, tuz içinde, can Tebriz.</p> <p>İSTANBUL</p>
---	---

<p>H. A. Sabrim bitdi Urmu Gölü, Mən çatlayım, ya sən çatla? Can yığıldı boğazıma, Mən ağlayım, ya sən ağla?</p> <p>Çox zamandır yaxılıriq, Susuzluqdan boğuluruq, Bu dosların əl ayağın, Mən bağlayım, ya sən bağla?</p> <p>Məzlumları öldürürlər, Zalimləri güldürürlər, Belə zalim quduzları, Mən dağlayım, ya sən dağla?</p> <p>Çox insanlar atılırlar, Qul olubən satılırlar, Belə acı bir bazardan, Mən atlayım, ya sən atla?</p> <p>Dərdə dərman bulunmayır, Qisasımız alınmayır, Son sözümdür, səbrim daşım, Men çatlayım, ya sən çatla?</p> <p>İSTANBUL</p>	<p>H. A. Sabrim bitti Urmu Gölü, Ben çatlayım, ya sen çatla? Can yığıldı boğazıma, Ben ağlayım, ya sen ağla?</p> <p>Çok zamandır yakılırız, Susuzluktan boğuluruz, Bu dostların el ayağın, Ben bağlayım, ya sen bağla?</p> <p>Mazlumlari öldürürler, Zalimleri güldürürler, Böyle zalim kuduzları, Ben dağlayım, ya sen dağla?</p> <p>Çok insanlar atılırlar, Kul oluban²⁰⁹ satılırlar, Böyle acı bir pazardan, Ben atlayım, ya sen atla?</p> <p>Derde derman bulunmuyor, Kisasımız alınmıyor, Son sözümdür, sabrim taşım, Ben çatlayım ya sen çatla?</p> <p>İSTANBUL</p>
--	--

²⁰⁷ Gile: Göz bebeği

²⁰⁸ Erk Kalesi: Tebriz'de ilhanlılar zamanında inşa edilen bir kale.

²⁰⁹ Arkaik söz "oluban" zaman zarfı günümüz Türkiye Türkçede "olarak" anlamındadır. Azerbaycan Türkçesinde kullanımı devam etmektedir.

<p>H.A. Vay Gizli Gizli</p> <p>Azərbaycan cəməəti səsiz dayanmaz, Tərk etmez toprağın asla viran qoymaz, Bundan artıq sebr eyleyib durmaz, yubanmz, Âləmlərə səs saldılar, hay gizli gizli, Hay gizli gizli! Quruddular dəryamızı vay gizli gizli, Vay gizli gizli!</p> <p>Şəhidi var Kərbübəla'nın yetmiş iki, Dərdə düşsün səd vıranın yetmiş iki, Şəhid etdi Urmu Gölün məzlum olanın, Yarası pay olsun bizə yara vıranın, Âləmlərə səs saldılar hay gizli gizli, Hay gizli gizli! Quruddular dəryamızı, Vay gizli gizli, Vay gizli gizli!</p> <p>İSTANBUL</p>	<p>H. A.</p> <p>Azerbaycan milleti sessiz duramaz, Terk etmez toprağın asla viran koymaz, Bundan artıq sabredip durmaz, yubanmz,²¹⁰ Âlemlere ses saldılar, hay gizli gizli, Hay gizli gizli! Kuruttular deryamızı vay gizli gizli, Vay gizli gizli!</p> <p>Şahidi var Kerbela'nın yetmiş iki, Derde düşsün set vuranın yetmiş iki, Şahit etti Urmu Gölün mazlum olanın, Yarası pay olsun bize yara vuranın, Âlemlere ses saldılar hay gizli gizli, Hay gizli gizli! Kuruttular deryamızı, Vay gizli gizli, Vay gizli gizli!</p> <p>İSTANBUL</p>
--	--

<p>Səhər Xiyavi Urmu Gölünə İthaf</p> <p>Sərəndə mavi göylərə köksüzü, Yuvanda üzünü sularızda ay Atanda özünü qucağıniza Çılğınca, dəlicə coşan çeşmə çay</p> <p>Qağayı uçanda sularin üstə düşəndə şəkili ayna suyuza dalanda şairlər dərin fikrə baxib uc- bucaqsız, eniz- boyuza</p> <p>Ləpələr çığınca gəlib sahilə bir öpüş götürüb tez tələsəndə səhərlər axşamlar sinəniz üstə</p>	<p>Seher Hiyavi Urmu Gölünə İtfaf</p> <p>Serdiğində mavi göklərə göysünüzü, Yuduğunda yüzünü sularında ay, Attığında özünü kucağıniza, Çılğınca, delice coşan çeşmə çay.</p> <p>Kuğu uçduğunda suların üstünde, Düştüğünde şekli ayna yüzünüze, Dolduğunda şairler derin fikre, Bakıp ucu bucaksız, enine boyuna.</p> <p>Lepeler çıkınca gelip sahile, Bir öpüş götürüp tez telesende,²¹¹ Sabahtan akşama sinemiz üstünde,</p>
--	---

²¹⁰ Yunabmak: Gecikmek.

²¹¹ Telesmek: Acele etmek

<p>sərin meh nazlama kimi əsəndə</p> <p>Günəş darayanda qizil saçını sulariz qizillar rəngi çalanda sizdə yuyunmuş günəşin qizi göydə ki günəşdən bac- tac alanda</p> <p>Sinəzdə gəzəndə gəmidə ellər əl çalib oxuyub şənlik edəndə sahıldə gəzəndə gənc adaxlılar əl -ələ, gol -gola qumda gedəndə</p> <p>Uşaqlar yığanda balıq qulağı sevinclə ətrafa su çıləyəndə rəng bə rəng uçurub min hava şari gülüşlə atalar şar piləyəndə</p> <p>Uçurub səməyə çərpələngləri uzağa çəkələndə baxışları düşəndə üzüzə azad quşların uçarkən duyğulu xoş naxışları</p> <p>Axşam qurbətində gecə yarisi adamlar yığışib evə gedəndə baxib ulduzların sarışmasına özünü lapbadan tək hiss edəndə</p> <p>Yad edin burda da dəniz var idi duzlağa batib dir xatirələri sağalmaz yara tək ürəyimizdə qalib dir göynəyən, közərən yeri</p>	<p>Serin meh nazlama gibi estiğinde.</p> <p>Güneş taradığında kızıl saçını, Suların kızillar rengi çaldığında, Sizde yuyunmuş güneşin kızı, Gökteki güneşten bac-taç aldığında.</p> <p>Sinende gezdiğinde gemide iller, El çalıp okuyup şenlik edildiğinde, Sahillerde gezdiğinde genç adaklılar, El ele, kolkola kumda gittiğinde.</p> <p>Uşaklar yığıldığında balık kulağı, Sevinçle etrafa su çilediğinde, Renga reng uçurup bin havayı fişek, Gülüşüp atalar şar pileyinde.</p> <p>Uçurup semaye çarpelengleri, Uzağa çekildiğinde bakışları, Düştüğünde yüzünüze azad kuşların, Uçarken duyğulu hoş naxışları.</p> <p>Akşam kurbetinde gece yarısı, Adamlar yığışıp eve gittiğinde, Bakıp ulduzların sarışmasına, Özünüzü lepeler tek hissettiğinizde,</p> <p>Yâd edin, burda da deniz var idi. Tuzsağa batmıştır hatıraları, Sağalmaz yara tek yüreğimizde, Kalmıştır göyneyen közeren yeri.</p>
--	--

<p>şeirini oxuyuram düşürsən könlümə bir az "az", bir az naz bir az biz, bir az təbriz bir az el gölü durağı bir az saat qabağı bir az eynali bir az bu günlərin qal-maqalı Ah... elimin şirin dilli qizi necə dir təbrizin gəcələri? urmu gölünün şor qarasi basir mi təbrizi?! yuxularında neçə qağayi duzlağa basdirilir?!</p>	<p>Şiirini okuyorum, Düşürsen gönlüme, Biraz "az", bir az naz, Biraz biz, biraz Tebriz, Biraz Elgölü durağı, Biraz Saat Meydanı önü, Biraz Eynalı, Biraz bu günlerin kal-makal. Ah... ilimin şirin dilli kızı, Nicedir Tebriz'in geceleri? Urmu Gölünün tuz karası basır mı Tebriz'i? Uykularında kaç abiyi tuzluğa bastırır?</p>
---	---

<p>neçə gəmi duzda boğulur?!</p> <p>gözlərinin yaşıl işiqini mayak göndər gözəl gözlüm itməsin avara quşlar axi dərd hayandan gələrsə bizi tuşlar axi bura göz işlədikcə duz qarı yağib göz qamaşır quşlar çaşır! axx...çaşmışam mən də san ki başimi itirmişəm başsızlar bazarında düşmüşəm arsızlıq azarına baş qorumaq, "məniyyəətə" dediyin "sarı əmniyyəətə" yaman dusuzlamışam məni urmunun irmi-bir nümrelı duzlağında basdirin!!</p>	<p>Kaç gəmi tuzda boğulur?</p> <p>Gözlərinin yeşil işığıni göndər güzel gözlüm, Kaybolmasın avare kuşlar, Dert her taraftan gelirse bizi tuşlar, Burada göz işlədikçə tuz karı yağmış, Göz kamışır, Kuşlar şaşır!</p> <p>Ah... Şaştım ben de sanki, Başımı yitirdim başsızlar pazarında, Düşmüşüm arsızlık azarına, Baş korumak, "benlik" Dediğin "sarı emniyyete" Yaman tuzsuzlamışım, Beni Urmu'nun yirmi bir nümreli tuzluğunda bastırın!</p>
--	--

URUMİYE GÖLÜ

125

NAZIRELER VE BAYATILAR

**Dede Katib'in
URMU GÖLÜ MƏNZUMƏSİ
Haydar Baba Manzumesine Nazire**

Urmu gölü! əvvəl Allah ad olsun,
Göylümüzdə dayim Allah yâd olsun,
Azərbaycan millətimiz şad olsun,
Xoş düşünək, xoş çalışaq, xoş bilək,
Birbirlə xoş danışaq, xoş gülək.

Urmu Gölü! Çox hikmətlər var səndə,
Çox qüdrətli, çox sən'ətkâr var səndə,
El taparsax çox sərvətlər var səndə,
Yaradan bir nemət vermiş bizlərə,
Tikan batsınbizə xain gözlərə,

Urmu Gölü! Baharların, yazların,
Göllərində ördək, suna, qazların,
Türkü aşıkların, Türkü sazların,
Çalıp oxusunlar, dağılsın gəmlər,
Aramızdan gedsin, kədər sitəmlər.

Urmu Gölü! Mən bağılıyam ellərə,
Azərbaycan'a həm Türkü dillərə,
Neysan yağmurunda, axan sellərə,
Yağmur vursun, paslarımız silinsin,
Çirkinlik, gözəllik o vaxt bilinsin.

Urmu Gölü! Geçənlərdən danışaq,
Geyrət camın, içənlərdən danışaq,
Düz əyrini seçənlərdən danışaq,
Ayrılığı qovaq gedsin aradan,
Soyumuza yardım etsin yaradan.

Urmu Gölü! Dalğaların qalxanda,
Şimşək vurub, ıldırımlar çaxanda,
Coşqun çaylar, şarıldayıb axanda,
Şirin sular gelib, sən də dolarsan!
Qurumazsan, dünya boyu qalarsan!

**Dede Katib'in
URUMU GÖLÜ MANZUMESİ**

Urmu Gölü! Evvel Allah ad olsun,
Gönlümüzde daim Allah yâd olsun,
Azərbaycan millətimiz şad olsun,
Hoş düşünelim, hoş çalışalım, hoş bilelim,
Birbiriniz ile hoş danışalım hoş gülelim.

Urmu Gölü! Çok hikmetler var sende,
Çok kudretli çok sanatkâr var sende,
El taparsak²¹² çok servetler var sende,
Yaradan bir nimet vermiş bizlere,
Diken batsın bize hain gözlere,

Urmu Gölü! Baharların yazların,
Göllerinde ördek, suna, kazların,
Türkü âşıkların, Türkü sazların,
Çalıp okusunlar, dağılsın gamlar,
Aramızdan gitsin, keder sitemler.

Urmu Gölü! Ben bağılım ellere,
Azərbaycan'a hem Türkü dillere,
Nisan yağmurunda, akan sellere,
Yağmur vursun paslarımız silinsin,
Çirkinlik, güzellik o vakit bilinsin.

Urmu Gölü! Geçenlerden danışalım,
Gayret badesin içenlerden danışalım,
Düz eğrini seçenlerden danışalım,
Ayrılığı kovalım gitsin aradan,
Soyumuza yardım etsin yaradan.

Urmu Gölü! Dalğaların kalkanda,
Şimşək vurub, yıldırımlar çakanda,
Coşkun çaylar şarıldayıp akanda,
Şirin sular gelip sende dolarsın!
Kurumazsın dünya boyu kalırsın!

²¹² Tapmak: bulmak.

<p>Urmu Gölü! Baldan şirin duzun var, Payız, qışda, ördəklərin, qazın var. Dalğalarda gözəl nəğmə sazın var, Çal sazını axir simə dayansın, Çəmənlərin yaşıl dona boyansın.</p> <p>Urmu Gölü! Dalğaların şarıldar, İldırım çaxar, göylər xar xar xarıldar, Gecə vaxtı ulduzların parıldar, Bizim də bir ulduzumuz ucalsın, Doslar gülüb, düşmanlar da qocalsın.</p> <p>Urmu Gölü! Qurumasın sellərin, Sarsılmasın dörd yanında ellerin, Nəfəsinnən əsən sərin yellərin, O yellərdən gəlir vəhdət qoxusu, Həm vəhdət həm məhəbbət qoxusu.</p> <p>Urmu Gölü! Ördəklərin parıldar, Qonar suya, qanat çalar, pırıldar, Ovçu vurur, yaralanıb, sızıldar, Sızıltıdan biz də yediz sədəmə, Rəhmət olsun o rəhmətlik dədəmə.</p> <p>Urmu Gölü! Necə xanlar savmusan, Necə şahlar, Süleymanlar savmusan, Qocalmışın, çox dövrənlər savmusan, Qocalıqdan bir az bizə sən danış, Uzax durma, bizim elə gəl danış.</p> <p>Urmu Gölü! Şəfəqlərin sönməsin, Zaman çərxi zərərinə dönməsin, Özgə quşu sularına qonmasın, Ellər gəlsin, dönüb gedsin dal ba dal, Sən heyifsən, getmə getmə hələ qal.</p> <p>Urmu Gölü! Dörd bir yanın tanıram, Hal diliylə nə dediğin qanıram, Bilməm nədən od almışam, yanırım,</p>	<p>Urmu Gölü! Baldan şirin tuzun var, Payız, qışta, ördəklərin, kazın var, Dalğalarda gözəl nəğmə, sazın var, Çal sazını ahir sime²¹³ dayansın, Çimənlərin yaşıl dona boyansın.</p> <p>Urmu Gölü! Dalğaların şarıldar,²¹⁴ Yıldırım çakar göklər har har harıldar. Gece vakti yıldızların parıldar, Bizim de bir yıldızımız yücəlsin, Dostlar gülüb, düşmanlar da kocalsın.²¹⁵</p> <p>Urmu Gölü! Kurumasın sellerin, Sarsılmasın dörd yanında illərin, Nəfəsindən esən serin yellərin, O yellərdən gəlir vəhdət²¹⁶ kokusu, Həm vəhdət həm muhabbət kokusu.</p> <p>Urmu Gölü! Ördəklərin parıldar, Konar suya, kanat çalar, pırıldar, Avcı vurur, yaralayır, sızılar, Sızıltıdan biz de yedik sedəmə,²¹⁷ Rahmet olsun o rahmetlik dedəmə.</p> <p>Urmu Gölü! Nice hanlar savmuşsun,²¹⁸ Nice şahlar, Süleymanlar savmuşsun, Kocalmışsın, çox devrənlər savmuşsun, Kocalıqdan bir az bize sen danış, Uzak durma, bizim ele gəl danış.</p> <p>Urmu Gölü! Şafakların sönməsin, Zaman çarkı zərərinə dönməsin, Özgə quşu sularına konmasın, Ellər gəlsin, dönüb gitsin pey der pey, Sən yazıksın, gitme gitme daha kal.</p> <p>Urmu Gölü! Dörd bir yanın tanıram, Hal dili ile ne dediğin kanırım, Bilməm neden od almışım, yanarım,</p>
--	--

²¹³ Sim: Tel.

²¹⁴ Şarıldamak: Su sesi, suyun akma sesi.

²¹⁵ Kocalmaq: Yaşlanmaq.

²¹⁶ Vəhdət: Birlik.

²¹⁷ Sedəmə: [Far.] Yara.

²¹⁸ Savmaq: Baştan keçirmək.

<p>Sən bir su səp bu atəşə qoy sənə, Heyif olsun, zəman dönüb tərsinə.</p> <p>Urmu Gölü! Gürültülü səsin var, Dostu güldürməğə çox həvəsin var, Elə şəfa verən xoş nəfəsin var, O nəfəsdən göndər gəlsin bizlərə, Urmu'dan Salmas'a Xoy'dan Təbrizə.</p> <p>Urmu Gölü! Duzlu dadın var sənin, Xatirələrdə hər vaxt yadın var sənin, Tarixlərdə bəlli adın var sənin, Sənin adın iftihadır bizlərə, Tikan batsın, yurda xain gözlərə.</p> <p>Urmu Gölü! Yatmamısan, oyaxsan, Boya götürməzsən, özün boyaqsan, Azərbaycan tarixinə dayaxsan, Sən dayaq ol, Allah sənin dayağın, Dünya boyu büdrəməsin ayağın.</p> <p>Urmu Gölü! Bilməm neçə yaşın var, Qocalıbsan, tük ağarmış başın var, Göyərçin Qalada Kazım Daşın var, Gəlin görün o daşlarda mənzərə, Baxın tarixlərdə yazın dəftərə.</p> <p>İsti düşək yayxanardıq suyunda, Dayazında, dərinində, boyunda, Ortaqidik elin bayram toyunda, O toylarda biz oxuyub gülərdik, Gam kədəri köylümüzdən silərdik.</p> <p>Urmu Gölü! Güvənirəm elimə, Azərbaycan Türkçəsində diklimə, Bir də cavanlığım gəlsə əlimə, Xoş danışib, xoş gülərəm, oynaram, Qazan kimi qaynaq vurub qaynaram.</p> <p>Urmu Gölü! Quruyubdur sellərin,</p>	<p>Sen bir su serp bu ateşe koy sənə, Yazık olsun, zaman dönmüş tersinə.</p> <p>Urmu Gölü! Gürültülü sesin var, Dostu güldürmeğe çok hevesin var, Ele şifa veren hoş nefesin var, O nefesten gönder gelsin bizlere, Urmu'dan Salmas'a, Hoy'dan Tebriz'e.</p> <p>Urmu Gölü! Tuzlu tadın var senin, Hatıralarda her vakit yadın var senin, Tarihlerde belli adın var senin, Senin adın iftihadı bizlere, Diken batsın yurda hain [bakan] gözlere.</p> <p>Urmu Gölü! Yatmamışsın uyanıksın, Boya götürmezsin, özün boyarsın,²¹⁹ Azerbaycan tarihine dayanaksın, Sen dayanak ol Allah senin dayanağın, Dünya boyu büdremesin²²⁰ ayağın.</p> <p>Urmu Gölü! Bilmem kaç yaşın var, Kocalmışsın, tüy ağarmış başın var, Güvercin Kale'de²²¹ Kazım Taşı'n²²² var, Gelin görün o taşlarda manzara, Bakın tarihlere, yazın deftere.</p> <p>Sıcak olduğunda yıkanırdık suyunda, Dayaz²²³ suyunda, derininde, boyunda, Ortak idik ilin bayram toyunda, O toylarda biz okuyup güledik, Gam kederi gönlümüzden silerdik.</p> <p>Urmu Gölü! Güvenirim ilime, Azerbaycan Türkçesine, dilime, Bir de cıvanlığım gelse elime, Hoş danışıp hoş gülerim oynarım, Kazan gibi kaynak vurup kaynarım.</p> <p>Urmu Gölü! Kurumuştur sellerin,</p>
--	---

²¹⁹ Özü boyamak: Değişmezsini değiştirirsin.

²²⁰ Büdremek: Kayarak düşmek.

²²¹ Güvercin Kale: Urmiye yakınlarında bir kale.

²²² Kazım Taşı: Urmiye Gölünde bir taş.

²²³ Dayaz: Seyrek su, derin olmayan su.

<p>Quruluqda gücdə qalıb ellərin, Yağmur yağar genə dolar göllərin, Kuru çaylar, bir gün genə sulanar, Sellər coşub, şaqkıldayıb bulanar.</p> <p>Urmu Gölü! Yurdun yuvası sənsən, Dalğalı könüllər govgası sənsən, Qışda köçmən kuşların məvası sənsən, O quşlardan hərdən pay ver ellərə, Qoy səslənsin adın düşsün dillərə.</p> <p>Urmu Gölü! Günəş nuru saçanda, Bildirçinlər pırıldayıb uçanda, Qurd sürüdən qoyun alıb qaçanda, Köpəklərin qışgırdı çobanlar, Qışgırdı dalisinca cavanlar.</p> <p>Urmu Gölü! Şirin duzlu suyun var, Çox dərinəsən, bir boy verməz boyun var, Məvc edəndə bayramın var toyun var, Bu toylarda bizdən də bir yâd elə, Azərbaycan millətini şad elə.</p> <p>Urmu Gölü! Üzün ağdı, ağ olsun, Dörd bir yanın bostan, bağca, bağ olsun, Səni sevən Azərbaycan sağ olsun, Hərdən də bir səlam söylə bizlərə, Qurban olum bizə baxan gözlərə.</p> <p>Urmu Gölü, ovçılardan ovlağı, Gözəlləri, quyuları, batlağı, Çəmənləri kəl gamışın otlığı, Kəllər yeyib, durub savaşırdılar, Bir birinin üstünə ağnaşırdılar.</p> <p>Urmu Gölü! Sən Urmu'nun gülüsən, Sən Urmu yox, Azərbaycan gülüsən, Bülbülüsən, çiçəğisən, gülüsən, O güllərdən bir dəstə ver iyleyək, Baxaq görək gələcəği neyniyək.</p> <p>Urmu Gölü! Yurdumuzu sevirik,</p>	<p>Kurulukta güçte kalmış illərin, Yağmur yağar, yinə dolar göllərin, Kuru çaylar bir gün yinə sulanır, Seller coşub, şakkıldayıb bulanır.</p> <p>Urmu Gölü! Yurdun yuvası sensin, Dalğalı gönüllər kavgası sensin, Qışta göçmən kuşların yeri sensin, O kuşlardan bəzən pay ver illərə, Koy səslənsin, adın düşsün dillərə.</p> <p>Urmu Gölü! Günəş nurun saçanda, Bildircinlər pırlayıb uçanda, Kurt sürüdən qoyun alıb qaçanda, Köpəklərin koştururdu çobanlar, Koştururdu ardından civanlar.</p> <p>Urmu Gölü! Şirin tuzlu suyun var, Çok derinsin, bir boy vermez boyun var, Dalgalandığında bayramın var toyun var, Bu toylarda bizdən de bir yâd eyle, Azərbaycan milletini şad eyle.</p> <p>Urmu Gölü! Yüzün ağdı[r], ağ olsun, Dört bir yanın bostan, bahçe, bağ olsun, Seni seven Azərbaycan sağ olsun, Bəzən de bir səlam söyle bizlərə, Kurban olayım bize bakan gözlərə.</p> <p>Urmu Gölü, avcılardan avlağı, Güzəlləri, kuyuları, batlağı,²²⁴ Çimenləri kəl mandanın otlığı, Keller yiyip, durub savaşırdılar, Bir birinin üstünə ağnaşırlar.²²⁵</p> <p>Urmu Gölü! Sən Urmu'nun gülüsün, Sən Urmu yok, Azərbaycan gülüsün, Bülbülüsün, çiçəğisin, gülüsün, O güllərdən bir deste ver koklayalım, Bakalım görelim gelecek ne olacak.</p> <p>Urmu Gölü! Yurdumuzu severiz,</p>
---	--

²²⁴ Batlağ: Batak

²²⁵ Ağnaşmaq: Hayvanların savaşa tutulmaları.

<p>Türk, Fars, Ərəb, Kürd'ümüzü sevirik, Bir, iki, üç, dördümüzü sevirik, Yurdumuzun sefasından de bizə, Elimizi vefasından de bizə.</p> <p>Urmu Gölü! Akşam günün batanda, Işıq gedib, qaranlıqlar çatandai, Uldzlar bir birinə göz atanda, Ay ışığı düşər suyun üzünə, Görən həvəslənir özü özünə,</p> <p>Urmu Gölü! Çox dövranlar görmüsən, Çoxlu xanlar, yaşadıbsan yormusan, Çoxlu qəhrəmanlar əldən vermişən, Yurdumuzun qulluqçusu genə var, Azərbaycan qoruqçusu genə var.</p> <p>Urmu Gölü! Duzun duzlağı sənsən, Əski tarixlərin qaynağı sənsən, Savaşqan kəllərin oynağı sənsən, Sel yıxanmaz o kəllərin birini, Biri gedsə, beşi tutar birini.</p> <p>Urmu Gölü! On bir dana çayın var, Payız, qışın, baharın var, yayın var, Azərbaycan ölkəsində payın var, Dünya boyu Allah payın kəsməsin, Yaman yeli millətiyən əsməsin.</p> <p>Urmu Gölü! Geçən günə gün yetməz, Şövkətin tarixdən silinib getməz, Adlım iyitlərin adları itməz, Hər zaman diridir uca adları, Başa kölgə salar qol qanadları.</p> <p>Urmu Gölü! Sönmez, qaynar qazanlar, Üstün şairlərin âşık, ozanlar, Söz xəncərin vurub düşmən pozanlar, İrfan aləmində bir örnəkdilər, Göydə tərən, suda bir ördəkdilər.</p> <p>Urmu Gölü! Dörd yanında bağların,</p>	<p>Türk, Fars, Arap, Kürt'ümüzü severiz, Bir iki, üç, dördümüzü severiz, Yurdumuzun sefasından de bize, İlimizin vefasından de bize.</p> <p>Urmu Gölü! Akşam güneşin batanda, Işık gidip, karanlıklar çatanda, Yıldızlar bir birinə göz atanda, Ay ışığı düşər suyun yüzünə, Gören heveslənir kendi kendine,</p> <p>Urmu Gölü! Çok devranlar görmüşsün, Çoklu hanlar, yaşatmışsın, yormuşsun, Çoklu kahramanlar elden vermişsin, Yurdumuzun bekçileri yine var, Azerbaycan korukçusu²²⁶ yine var.</p> <p>Urmu Gölü! Tuzun tuzlağı sensin, Eski tarihlerin kaynağı sensin, Savaşan kellerin oynağı sensin, Sel yıkamaz o kellerin birini, Biri gitse, beşi tutar birini.</p> <p>Urmu Gölü! On bir tane çayın var, Payız,²²⁷ kışın, baharın var, yazın var, Azerbaycan ülkesinde payın var, Dünya boyu Allah payın kesmesin, Yaman yeli milletine esmesin.</p> <p>Urmu Gölü! Geçen güne gün yetmez, Şevketin tarihinden silinip gitmez, Adlım yiğitlerin adları yitmez, Her zaman diridir yüce adları, Başa gölge salar kol kanatları.</p> <p>Urmu Gölü! Sönmez kaynar kazanlar, Üstün şairlerin, âşık, ozanlar, Söz hançerin vurup, düşman bozanlar, İrfan âleminde bir örnektiler, Gökte tarlan, suda bir ördektiler.</p> <p>Urmu Gölü! Dört bir yanında bağların,</p>
--	--

²²⁶ Korukçu: Koruyucusu

²²⁷ Payız: Son bahar.

<p>Geniş, düzgənlərin uca dağların, Sevimlidir sən in isti çağların, Bu çağlarda yayxınmağa gələrlər, Çimib çıxıb, xoş danışib gülərlər.</p> <p>Urmu Gölü! Çoxdu güc oğlanların, Çevrəndə beslenib qəhrəmanların, Təbriz'də Bağır Xan, Səttar Xanların, Tarix gizlədənməz rəşadətərlərin, Yurd sevər ulusun məhəbbətlərin.</p> <p>Urmu Gölü! Ağ Günbezin qalası, Dövrəsində bitən çiçək lalesi, Düşmənlərə gəlsin düşsün beləsi, Belələrdən uzaq olaq hamımız, Məhəbbətlə dolu olsun camımız.</p> <p>Urmu Gölü! Dalğaların şepələr, Şepələrin sularını səpələr, Dörd yanında yüz on bir Kültəpə, Kültəpələr hər biri bir dəfinə, Bir yol tapaq dəfinələr diyənə,</p> <p>Urmu Gölü! Yatmış bəxtin oyansın, Çəmənlərin yaşıl çiçək boyansın, Suyun qalxıb qədim həddə dayansın, Bəlkə biz də bir xoş gülək nazlanaq, Duman gedə qışdan çıxmaq yazlanaq.</p> <p>Urmu Gölü! Sən ölkəyə təməl daş, Qalqaçı düzü ilə ili baba baş, Gətirib satardı Quşçu Dadaş, O rəhmətlik dadaş xoş danışardı, Hərden ona buna o sataşardı.</p> <p>Urmu Gölü! Qorxma olmasan yalqız, Bir qolun Urmudur, bir olun Təbriz,</p>	<p>Geniş, düz yerlərin yüce dağların, Sevimlidir sən in sıcak çağların, Bu çağlarda yıkanmaya gəlirlər, Çimip çıxıb, hoş danışib gülerlər.</p> <p>Urmu Gölü! Çoktur güç[lü] oğlanların, Çevrende beslenip kahramanların, Tebriz'de Bağır Han, Settar Hanların, Tarih gizletemez reşadetlərin,²²⁸ Yurt sever ulusun muhabbetlərin.</p> <p>Urmu Gölü! Ağ Günbet'in kalesi, Çevresinde biten çiçək lalesi, Düşmanlara gəlsin düşsün beləsi, Belələrdən uzak olalım hepimiz, Muhabbet dolu olsun kadehimiz.</p> <p>Urmu Gölü! Dalğaların şepələr,²²⁹ Şepələrin, sularını serpeler, Dört yanında yüz on bir Kültepe, Kültəpeler her biri bir define, Bir yol bulak defineler diyene.</p> <p>Urmu Gölü! Yatmış bahtın uyansın, Çimenlərin yeşil çiçək boyansın, Suyun kalksın kadim hadde dayansın, Belki biz de bir hoş gülelim, nazlanalım, Duman gitsin, kıştan çikalım, yazlanalım.</p> <p>Urmu Gölü! Sen ülkeye temel taş, Kalkaçı Düzü²³⁰ ile İlbaba baş,²³¹ Getirmiş satardı Kuşçu Dadaş,²³² O rahmetlik dadaş²³³ hoş danışardı, Bazen ona buna o sataşardı.</p> <p>Urmu Gölü! Korkma olmazsın yalnız, Bir kolun Urmudur, bir kolun Tebriz,</p>
--	--

²²⁸ Reşadet: Metlik, yiğitlik, koçaklık.

²²⁹ Şepe: Deniz dalgalarının üzerinde köpükler.

²³⁰ Yer adlarından.

²³¹ Yer adlarından.

²³² Kişi adlarından.

²³³ Dadaş: Kardeş.

<p>Qoşaçay, Sulduz, Güney elimiz, Bu ellerin bütün sənə dayaqdır, Azərbaycan yatmayıbdır oyaqdır!</p> <p>Urmu Gölü! Kazım Xan'ın varidi, Ənzəl mahalın iftixariydi, Türkü qalıq, Farsi yadigar iydi, Zaman döndü, Kazım Xan da qalmadı, Heç bir kəsin istədiyi olmadı.</p> <p>Urmu Gölü! Gələn gedər, qalanmaz, Allah saxlayanı kimsə salanmaz, Yalan sözdü dünya yalan olanmaz, Yalan bizik ad qoyuruq dünyaya, Baş tapmırıq doğru baxaq aynaya.</p> <p>Urmu Gölü! Mən bir Qulunculuyam, Urmu çevrəsində Qulunculuyam, Ənzəl Mahalliyam, Qulunculuyam, İftihar edirəm Azərbaycan'a, Mən qul yazılmışam Azərbaycan'a.</p> <p>Urmu Gölü! Səlam olsun ellərə, Azeri türküsun diyən dillərə, Yerə gəlməz həqqə bağlı bellərə, Sağ olsunlar bizə səlam verənlər, Doğruluğu doğru gözdə görənlər.</p> <p>Urmu Gölü! Qulunclunun karnası, Yaxmalıydı mərxananın qınası, Düzüm düzüm göydən keçən durnası, Biz diyərdik durnalara hay verin, Kör keçəli bir birinnən ayırın.</p> <p>Urmu Gölü! Çox danışdıq yorulduq, Gâh bulanıq gâh dum duru durulduq, Qocalıq şaxtası vurdu sürüldük, Qocalıq bir dərdür, yoxdur dərmanı, Qocalıq dəyərdən salar insanı.</p> <p>Urmu Gölü! Ay günəşin batmasın,</p>	<p>Koşaçay,²³⁴ Sulduz,²³⁵ Güney ilimiz, Bu illerin bütün sana dayanaktır, Azərbaycan yatmamışdır, uyaktır!</p> <p>Urmu Gölü! Kazım Han'ın var idi, Enzel²³⁶ mahalının iftixariydi, Türkü kalıcı, Farsi yadigârıydı. Zaman döndü, Kazım Han da kalmadı, Hiçbir kimsenin istədiyi olmadı.</p> <p>Urmu Gölü! Gelen, gider, kalamaz. Allah koruyanı kimse salamaz, Yalan sözdü[r], dünya yalan olamaz, Yalan biziz, ad koyarız dünyaya, Anlayamıyoruz, doğru bakalım aynaya.</p> <p>Urmu Gölü! Ben bir Kulunculuyum,²³⁷ Urmu çevresinde Kulunculuyum, Enzel mahalliyim, Kulunculuyum, İftihar ederim Azərbaycan'a, Ben kul yazılmışım Azərbaycan'a.</p> <p>Urmu Gölü! Selam olsun illere, Azeri türküsunü söyleyen dillere, Yere gelmez, hakka bağlı bellere, Sağ olsunlar bize selam verenler, Doğruluğu doğru gözde görenler.</p> <p>Urmu Gölü! Kulunclunun karnası, Yakmalıydı Merhana'nın kınası, Düzüm düzüm, gökten geçen turnası, Biz söyledik turnalara hay verin, Kör, keçeli bir birinden ayırın.</p> <p>Urmu Gölü! Çok danıştık yorulduk, Kâh bulandık, kâh dup duru durulduk, Yaşlılık soğuğu vurdu sürüldük, Yaşlılık bir derttir, yoktur dermanı, Yaşlılık değerden salar insanı.</p> <p>Urmu Gölü! Ay güneşin batmasın,</p>
---	--

²³⁴ Koşaçay: Batı Azərbaycan eyaletinde şehir adı.

²³⁵ Sulduz: Batı Azərbaycan eyaletinde şehir adı.

²³⁶ Enzel: Urmu yakınlarında bölge adı.

²³⁷ Kuluncu: Urmiye'ye yakın şehirdir.

<p>Yar yoldaşın, elin səni atmasın, Zaman bizim başımızı qatmasın, Qoy bizim də bir ayınsın başımız, Xayınların başındadır daşımız.</p> <p>Urmu Gölü! Nemət idi cavanlıq, Bir dəyərlı sərvət idi cavanlıq, Bir qiymətli fürsətidi cavanlıq, Heyif uçdu əldən getdi quş kimi, Ya bir xiyal kimi, ya da düş kimi.</p> <p>Urmu Gölü! Geçən günə gün yetməz, Gəndə toxumdan ağ lələ bitməz, Qədim rəhmətliklər daha qayıtmaz, Bu gün dövran bizimkidi oynayaq, Xayınları ölkəmizə qoymayaq.</p> <p>Urmu Gölü! Batlaqların quruyub, Gam dumanı ölkəmizi bürüyüb, Birlik, vəhdət aramızda çürüyüb, Bir gün gələ açlarımız tox ola, Aramızda birlik vəhdət çox ola.</p> <p>Urmu Gölü! Türkoğlu Türkük biz, Yurdumuzun qoruqçusu Türkük biz, Başmaq olmamışıq hər vaxt borkük biz, Tarix boyu ucalmışıq ucayıq, Düşmənlər sanmasın düşgün qocayıq.</p> <p>Urmu Gölü! Türk dilinin dadı var, Təbrizlinin tarixlərdə adı var, Urmu çox gözəldi hər zadı var, Şairleri baş ucaldır millətə, Beh beh! iyitlərdə namus geyrəttə.</p> <p>Urmu Gölü! Türk millətin nəcibdir, Geçmişlərin, çox əcayib nəcibdir, Duzlu suyun çox dərdlərə təbibdi, Əsli təbibimiz o yaradandır, Heyif sızımız var yara dandır.</p>	<p>Yar yoldaşın, ilin seni satmasın, Zaman bizim başımızı katmasın,²³⁸ Koy bizim de bir ayınsın başımız,²³⁹ Hainlərin başındadır taşımız.</p> <p>Urmu Gölü! Nimet idi gençlik, Bir dəğərli servet idi gençlik, Bir kıymətli fırsat idi gençlik, Yazık, uçtu elden gitti kuş gibi, Ya bir hayal gibi, ya da düş gibi.</p> <p>Urmu Gölü! Geçən güne gün yetmez, Bozuk tohumdan ağ lale bitmez, Kadim rahmetlikler daha kayıtmaz, Bu gün devran bizimkidi[r], oynayalım, Hainleri ölkemize koymayalım.</p> <p>Urmu Gölü! Batakların kurumuş, Gam dumanı ölkemizi bürümüş, Birlik, vahdet aramızda çürümüş, Bir gün gelsin açlarımız tok ola, Aramızda birlik, vahdet çok ola.</p> <p>Urmu Gölü! Türkoğlu Türk'üz biz, Yurdumuzun korukçusu, Türk'üz biz, Başmak²⁴⁰ olmamışız her zaman borküz biz, Tarih boyu yücelmişiz, yüceyiz, Düşmanlar sanmasın düşgün²⁴¹ yaşlıyız.</p> <p>Urmu Gölü! Türk dilinin tadı var, Tebrişlinin tarihlerde adı var, Urmu çok güzeldi, her şeyi var, Şairleri başın yüceltir millete, Ne güzel! Yiğitlerde namus gayrette.</p> <p>Urmu Gölü! Türk milletin neciptir, Geçmişlerin çok acayıp, neciptir, Tuzlu suyun çok dertlere tabiptir, Asıl tabibimiz o yaradandır, Yazık sızımız var, yaradandır.</p>
---	--

²³⁸ Başı katılmak: (Deyim) Bir şeye meşgul olmak.

²³⁹ Başı ayınmak: (Deyim) Rahatlık, ferahlığı olan, düşüncesi boş olan kimse.

²⁴⁰ Başmak: Ayakkabı.

²⁴¹ Düşgün: Zayıf

<p>Urmu Gölü! Hər çalınan saz olmaz, Ördək hər neynəsə genə qaz olmaz, Qədim sözdü, “bir gül ilə yaz olmaz,” Allah şadlıq versin bütün millətə, Da yetər, son qoyaq zülmə zillətə.</p> <p>Urmu Gölü! Soydaşların var olsun, Türkü dilli qardaşların var olsun, Yurdu sever yoldaşların var olsun, Bir biriylə xoş danışaq xoş gülək, Bir birinin qədrin sağlıqda bilek.</p> <p>Urmu Gölü! Duz üstünə duz qala, Zənbil Dağı, Baxşı Qala, Qız Qala, Xoş danışaq, ölüb gedsək söz qala, Yaxşı sözlər qızıl xətlə yazılsın, Xım odu ki əvvəldə düz qazılsın.</p> <p>Urmu Gölü! Çox adlıdır ulusun, Bütün Türk Dünyası sənin ulusun, Türlü türlü qaynaqlardan dolusun, Əl uzadaq qaynaqlardan yol bulaq, Tanrı vermiş faydalardan bol bulaq.</p> <p>Urmu Gölü! Dədə Katib hələ var, Zaman çərxi başın qatıb, hələ var, Oyanmayır bəxti, yatıb, hələ var, Bir gün olar yatmış bəxti oyana, Geyrət atı minib, çapar meydana.</p> <p>Urumiyyəli Dədə Katib GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Urmu Gölü! Her çalınan saz olmaz, Ördək ne olurda yine kaz olmaz, Kadim sözdür: “Bir gül ile yaz olmaz,” Allah şadlıq versin bütün millete, Daha yeter, son verelim zulme, zillete.</p> <p>Urmu Gölü! Soydaşların var olsun, Türk dilli kardaşların var olsun, Yurdu seven yoldaşların var olsun, Bir biriyle hoş danışalım, gülelim, Bir birinin kadrin sağlıqta bilelim.</p> <p>Urmu Gölü! Tuz üstünə tuz kala[yasın],²⁴² Zenbil Dağı, Bahşı Kale, Kız Kale,²⁴³ Hoş danışalım, ölüp giderse söz kalsın, Yahşı sözlər kızıl hatla yazılsın, Binanın temeli evvelde düz atılsın.</p> <p>Urmu Gölü! Çok adlıdır ulusun, Bütün Türk Dünyası senin ulusun, Türlü türlü kaynaklardan dolusun, El uzatalım kaynaklardan yol bulalım, Tanrı vermiş faydalardan bol bulalım.</p> <p>Urmu Gölü! Dede Kâtip hâlâ var, Zaman çarkı başın katıp, hala var, Uyanmamış bahtı, yatıp, hala var, Bir gün olur yatmış bahtı uyana, Gayret atı[nı] binip, çapar meydana.</p> <p>Urumiyyəli Dədə KATİB GÜNEY AZERBAIJAN</p>
---	--

²⁴² Kalamak: Toplamak.

²⁴³ Bölge kalelerinin adıdır.

URMU GÖLÜ

Urmu Gölü həndəvərin bağ olsun,
Gül çiçəğin qanad açsın tağ olsun,
Tarixlər boyu üzün ağ olsun,
Səndə üzən ördək sona qaz olsun,
Ulusuvun genə kefi saz olsun.

Göllərin içində sən başqa gölsən,
Ölərim yolunda sən isə ölsən,
Mənəmlə ağlayıp mənəmlə gülsən,
Əhdim budur sənə qışın yaz olsun,
Ulusuvun genə kefi saz olsun.

Baş əymə cəllada baş əymə xana,
Qurbanam canında qeyrətə qana,
Duvam budur, seni sevən insana,
Qəm kədəri ürəyində az olsun.
Ulusuvun genə kefi saz olsun.

Ulusuvun tanınacaq yerisən,
Qaranlığa sənə gərək yeri sən,
Yubanma tez iləri ged, gerisən,
İnnən belə geriliğin az olsun,
Ulusuvun genə kefi saz olsun.

Ellərin uşaxdı, sən isə ana,
Onlar gərək sənə düşünüb qana,
Bac vermə yırtıcı, yağı, yabana,
Mankurtların yox olmağa baz olsun,
Ulusuvun genə kefi saz olsun.

Qoynunda yer saxla DOSTAĞI səslə,
Həli köyrək olub qəlbi şikəstə,
Güneyli, Quzeyli bu diyar üstə,
Tanrım nəzər etsin hər şey düz olsun,
Ulusuvun genə kefi saz olsun.

Qaradağ Mahalı, Terekemə köyüdən
Qaffar Məhmudi (Dostaq)

URMU GÖLÜ

Urmu Gölü, yüksəklerin bağ olsun,
Güş çiçəğin kanat açsın tağ olsun,
Tarihler boyu yüzün ak olsun,
Səndə yüzen ördək olsun kaz olsun,
Ulusunun yine keyfi saz olsun.²⁴⁴

Göllərin içində sən başqa gölsün,
Ölürüm yolunda sən ölür isən,
Benimlə ağlayıp, benimlə gülsən,
Ahtım budur, sənə qışın yaz olsun,
Ulusunun yine keyfi saz olsun.

Baş eyme cellat, baş eyme hana,
Kuban olurum canında gayretə kana,
Duvam budur, seni seven insana,
Gam, dekəri yurəyində az olsun,
Ulusunun yine keyfi saz olsun.

Ulusunun tanıtılacaq yerisin,
Karanlığa sine gerip,²⁴⁵ yeri sin,
Yubanma,²⁴⁶ tez iləri git, geridesin,
Bundan böylə gerilemə az olsun,
Ulusunun yine keyfi saz olsun.

Ellərin uşaktır, sən isə ana,
Onlar gərək sənə düşünüb qana,
Bac vermə yırtıcı, yağı, yabana,
Mankurtların yox olmaya yüz tutsun,
Ulusunun yine keyfi saz olsun.

Qoynunda yer sakla, DOSTAĞI seslə,
Həli köyrelmiş,²⁴⁷ kalbi şikəstə,²⁴⁸
Güneyli, Kuzeyli bu diyar üstündə,
Tanrım nəzər etsin, hərşey düzelsin,
Ulusunun yine keyfi saz olsun.

Güney Azərbaycan
Gaffar Mehmedi (Dostaq)

²⁴⁴ Keyfi saz olmaq: Keyfi yerində olmaq, hoş olmaq.

²⁴⁵ Sine gərmək: Düşünü siper etmək, düşünü öne vermək.

²⁴⁶ Yubanmaq: Geç kalmak.

²⁴⁷ Köyrelmək: Tutulmaq, burulmaq.

²⁴⁸ Şikəste: Kırık.

URMU GÖLÜ!

Munnan sora ıldırımlar şaxmazlar,
Sellər sular şaqquldayub axmazlar,
Qızlar ona səf bağlayıb baxmazlar,
Kəhləklərin qanad vurub uçmazlar,
Çünkü bu ölkə, daha Türkün dəğil,
Türk oğlanlar söz bir, əl bir dəğil.

Urmu Gölü! Boynuvu çox sıxıblar,
Gözlərivi çaylaqlara yumublar,
Köryünü qamçı bilevə vurublar,
Dərya quşun sənnən uzaq salıblar,
Qoy hamı neynir elesin, eybi yox,
Bir yetimin heşkimə umidi yox.

Urmu Gölü! Ölüm günün havaxdı?
Kazım Daşı sənnən dahi uzaqdı,
Millət deyir Azərbaycan oyaqdı,
Bu inqilab nə cur sənə dayaxdı?
Kəfən geyib Urmumun duzusan,
Susuzluqdan bu dünyada ölürsən.

Urmu Gölü! Soyçuların Lal olub,
Duru suyun qanə batıb al olub,
Millət sənnən üz döndərib zar olub,
Şəhriyar'ın sözü mənə fal olub,
Çörək gəmi çıxub xalqın adına,
Hər kəs qalıb öz canının hayına.

GÜNEY AZƏRBAYCAN

اورمو گۆلو

مونان سورا ایلدیریملار شاخمازلار
سللر سولار شاقیلدیوب آخمازلار
قیزلار اونا صف باغلیوب باخمازلار
کهلک لرین قانات وروب اوچمازلار
چونکه بو اولکه، داها تورکون دیبر
تورک اوغلانار سوز بیر ال بیر دیبر

اورمو گۆلو! بوینوو چوخ سیخیبلار
گوزلریوی چایلاقلارا یوموبلار
کورپونو قامچی بلیوه وروب لار
دریا گوشون سنن اوزاق سالیبلار
قوی هامی نینیر السین عیبی یوخ
بیر یتیمین هسکیمه امید یوخ

اورمو گۆلو! اولوم گونون هواقدی؟
کاظم داشی سنن داهی اوزاقدی
ملت دیبر آذربایجان اویاقدی
بو انقلاب نجور سنه دایاقدی؟
کفن گیب اولوموو دوزورسن
!سوسوزلوق دان بو دونیادان اولورسن

اورمو گۆلو! سوچولرین لال اولوب
دورو سویون قانه باتیب آل اولوب
!ملت سنن اوز دوندروب زار اولوب
شهریارین سوزو منه فال اولوب
چرک غمی چیخوب خلقین آینا
«هر کس قالب اوز جانین هاینه»

GÜNEY AZERBAIJAN

**Urmu Deryaçəsi Mənzumesindən
Nazir Şerefhaneyi**

Urmu dəryaçəsi! Tufanlı dənizlər başısan sən,
Parlayan tac-i təbiətdə birilyan qaşısən sən,
Duzlu istəkli, maraqlı dərə dağ yoldaşısən sən,
Şor olubsən, elimin gözdən axan qan yaşısən sən,
Dəryalar səng-i səbur olsada dəyirman daşısən sən,
Səni tufan yıxa bilməz,
Sənə heç kim çıka bilməz,
Sənə yel, sel bata bilməz,
Səni könlüm ata bilməz.

Köhnə tarixlərin zivərisən, zinəti sən sən,
Geçəcəklərdən o xoş xatirələr ləzzəti sən sən,
Cam-ı cemdə mey içən, meykədələr hörməti sən sən,
Çırpınan sinəmiz içrə o həlavətli yadıdır,
Gəzməgə zirvələri himmət u gayrət qanadıdır.

Urmu Deryaçəsi! Qoyma söənə qəlbindəki odlar,
Vermə ruxsət gün üzün çulqalaya qarə bulutlar,
Qoy bizim ölkə kimin gün-günəş olsun hamı yurdlar,
Quşların qol-qanadın qoy hamılar başına açsın,
Qoy zümürüdü kimi sünbüllər ilə saçların olsun,
Kəhliyin bağı qara, nazlı qələmqaşların olsun,
Gecənin xəlvəti qoynunda yaşıl başların olsun,
Günüzdə olduqda gövərçin kimi yoldaşların olsun,
Səf çəkib durnaların göydə münacat eləsinlər,
Səni Tur dağı kimi qibleyi hacat eləsinlər.

Urmu Deryaçəsi! Dur oynayağa gəl şaxta bezərsən,
Dağa düz lələləri, qoy saralan rəngi qızarsın,
Sukutun sinəsini ıldırımın nərəsi yarsın,
Sava Deryaçəsi tək tək ruxun qoyma ağarsın,
Nəfəsin göylərə sal qoy bulud olsun, dağa çıxsın,
Yağış ol damcıları qoy sel olub, salları yıxsın,
Dolu ol, yağ yerə, garğa kirisin, tülkü kırıxsın,
Geçinin şəngülüsün qurdudan et azad elindən,
Seydi al, səyyad əlindən,
Məni qurtar yad elinnən!

Çırpınar sinədə qəlbim səni mən yadə salanda,
Qızların, sinən üstə sonalar tək dağılandır,
Oynayanda, oxuyanda, aşığı sazı çalanda,
Köklənən saz ilə yerdən üzülüb rəqsə gələndə,
Baş əyib naz ilə aşıqlərinə busə verəndə,
Məndə ey kaş ki ləbindən canıma tuşə alaydım,
Qol açıb bir də səni can kimi ağuşə alaydım.

**اورمو دریاچه سی منظومه سی
ناظر شرفخانه ای**

اورمو دریاچه سی! طوفانلی دینزلر باشی سان سن،
پارلایان تاج طبیعتده برلیان قاشی سان سن،
دوزلو، ایستکلی، ماراقلی دره، داغ یولداشی، سان سن،
شور اولوبسان، اتلیمین گۆزدن آخان قان یاشی سان سن،
دریالار سنگ صبور اولسادا، دییرمان داشی سان سن،
سنی طوفان ییخا بیلمز،
سنه هنج کیم چیخا بیلمز،
سنه یئل، سئل باتا بیلمز،
سنی کونلوم آتا بیلمز.

کۆهنه تاریخ لرین زیوری سن، زینتی سنسن،
کئجه جک لردن، او خوش خاطره لر لئتی سنسن،
جام جم ده مئی ایچن، مئیکده لر حورمتی سنسن،
چیرپینان سینه میز ایچره او حلاوتلی یادین دیر،
گزمه به زیروه لری، همت و غیرت قانادین دیر،

اورمو دریاچه سی! قویما سؤنه قلوبینده کی اودلار
وئرمه رخصت گون اوزون چولقالایا قاره بولودلار،
قوی بیزیم اولکه کیمین گون - گونش اولسون های یوردلار،
قوشلارین قول - قانادین قوی های لار باشینا آچسین،
قوی زمرّد کیمی سونبول لر ایله ساچلارین اولسون،
کهلکیکن، باغری قاران، نازلی قلمقاشلارین اولسون،
گئجه نین خلوتی قوینوندا یاشیل باش لارین اولسون،
گونوز اولدوقدا گۆرچین کیمی یولداشلارین اولسون،
صف چکیب دورنالارین گۆیده مناجات ائله سینلر،
سنی "طور" داغی کیمی قبله حاجات ائله سینلر.

اورمو دریاچه سی! دور اویناغا، گل شاختا بئزارسین،
داغا دوز لاله لری، قوی سارالان رنگی قیزارسین،
سوکوتون سینه سین ایلدیریمین نعره سی یارسین،
ساوا" دریاچه سی تک رنگ - روخون قویما آغارسین،"
نفسین گۆیلره سال، قوی بولود اولسون، داغا چیخسین،
یاغیش اول دامجی لاری قوی سئل اولوب، سال لاری ییخسین،
دولو اول، یاغ یئره، قارغا کیریسین، تولکو کیریسین،
کئچی نین شنیکگیلی سین قوردلارین ائت آزاد الیندن،
صیدی آل صیّاد الیندن،
منی قورتار یاد الیندن!

چیرپینار سینه ده قلوبیم سنی من یاده سالاندا،
قیزلارین، سینه نین اوسته سونالار تک داغیلاندا،
اوینایاندا، اوخویاندا، عاشیقین سازی چالاندا،
کۆکله ن سازیله یئردن اوزولوب رقصه گلنده،
باش آییب نازیله عاشیق لرینه بوسه وئرنده،
منده ای کاش کی لیبندن جانیم توشه آلایدیم،
قول آچیپ بیرده سنی جان کیمی آغوشه آلایدیم.

Amma yox, "pis günün ömrü az olar" eldə məsəldir,
Gözəlim, qış yetər başə, üzü qarə zoğaldır,
Hələ də eşq ilə ummid ilə qəlbim malamaldır,
Daha bu gülləri heç türlü xəzan soldura bilməz,
Şovkəran versə də Sokrate ölüm, öldürə bilməz,
Bu yanar şöləni heç heyvərə yel, söndürə bilməz.

Gələcək yaz bu gülistandaki güllər açacaqlar,
Güllər üstünə gümüş sinəli quşlar uçacaqlar,
Gah uçub, gah dayanıb, sinələrə gül saçacaqlar,
Gahdan avaz oxuyub şur u neva, saz edəcəklər,
Bağrı qan goncaları qarşılıyıb, naz edəcəklər.

Mən özüm burda olarkən dayanıb gözlərim orda,
Araşır xatirələrdən, soruşur damda duvarda,
Naiz'əm gül çiçəyin açmağına nazlı baharda,
Orda Heydər Baba'nın da sorağın almadadır göz,
Onu da yadə şirin xatirə tək salmadadır göz,
Göz ürəkdən qan əmə, dağ ciğərim dağ əməğimdir,
Qurumuş canıma o qan yetirən, şahragimdir,
Umidimdir, diləgimdir,
Gözdəki şah bəbəyimdir.

Şadlığım düşdü ayaqdan, gam ayaq tutdu baş oldu,
Xoş günüm oldu yaman gün, qara bəxtim hamaş oldu,
Onu ki yar sanırdım, ürəyi döndü daş oldu,
Arxamı daş ilə məcruh eləyən arxadaş oldu,
Sarışıqlar vuruş oldu,
Barışıqlar savaş oldu.

Sən bilirsən nə qədər incimişəm mən bu "Kərəc"də,
Qalmışam darda, müsibətdə, fəlakətdə, hərəc də,
Düyünüm tərsə düşüb, açmağa acizdi fərəc də,
Əlimi burda mənim tutmadı heç kimsə, yıxıldım.
Dar qəfəsdə yaşayan quş kimi bir küncə sıxıldım.
İndi yox tab u təvanım, düşmüşəm sanki nəfəsdən,
Səni fəryad edib, imdadə çağırıram bu qəfəsdə,
Düşmərim bir kərə səsdən,
Səslərim ta, sənə qurban, səsinə almayam ölləm,
Gözlərim qollarımı boynuna bir salmayam ölləm.

Burda namərd yaşayır, hörmətiylə mərdi boğurlar,
Hər kim istər deyə həq, başın əzib, burnun oğurlar,
Qan ilə qanı yuyurlar.

Burda hər bir döyünən sinəyə min ney zə saçılmış,
Bağlanıb yerlərə daşla, yerinə itlər açılmış,

Amma yox, "piss günün ömrü az olar" əldə məsəldir,
Gözəlim, qış yetər başə, üzü qarə zoğaldır,
Hələ də eşq ilə ummid ilə qəlbim malamaldır,
Daha bu gülləri heç türlü xəzan soldura bilməz,
Şovkəran versə də Sokrate ölüm, öldürə bilməz,
Bu yanar şöləni heç heyvərə yel, söndürə bilməz.

Gələcək yaz bu gülistandaki güllər açacaqlar,
Güllər üstünə gümüş sinəli quşlar uçacaqlar,
Gah uçub, gah dayanıb, sinələrə gül saçacaqlar,
Gahdan avaz oxuyub şur u neva, saz edəcəklər,
Bağrı qan goncaları qarşılıyıb, naz edəcəklər.

Mən özüm burda olarkən dayanıb gözlərim orda,
Araşır xatirələrdən, soruşur damda duvarda,
Naiz'əm gül çiçəyin açmağına nazlı baharda,
Orda Heydər Baba'nın da sorağın almadadır göz,
Onu da yadə şirin xatirə tək salmadadır göz,
Göz ürəkdən qan əmə, dağ ciğərim dağ əməğimdir,
Qurumuş canıma o qan yetirən, şahragimdir,
Umidimdir, diləgimdir,
Gözdəki şah bəbəyimdir.

Şadlığım düşdü ayaqdan, gam ayaq tutdu baş oldu,
Xoş günüm oldu yaman gün, qara bəxtim hamaş oldu,
Onu ki yar sanırdım, ürəyi döndü daş oldu,
Arxamı daş ilə məcruh eləyən arxadaş oldu,
Sarışıqlar vuruş oldu,
Barışıqlar savaş oldu.

Sən bilirsən nə qədər incimişəm mən bu "Kərəc"də,
Qalmışam darda, müsibətdə, fəlakətdə, hərəc də,
Düyünüm tərsə düşüb, açmağa acizdi fərəc də,
Əlimi burda mənim tutmadı heç kimsə, yıxıldım.
Dar qəfəsdə yaşayan quş kimi bir küncə sıxıldım.
İndi yox tab u təvanım, düşmüşəm sanki nəfəsdən,
Səni fəryad edib, imdadə çağırıram bu qəfəsdə,
Düşmərim bir kərə səsdən,
Səslərim ta, sənə qurban, səsinə almayam ölləm,
Gözlərim qollarımı boynuna bir salmayam ölləm.

Burda namərd yaşayır, hörmətiylə mərdi boğurlar,
Hər kim istər deyə həq, başın əzib, burnun oğurlar,
Qan ilə qanı yuyurlar.

Burda hər bir döyünən sinəyə min ney zə saçılmış,
Bağlanıb yerlərə daşla, yerinə itlər açılmış,

<p>Burda bir həq arayan, doğru yazan, düz danışan yox, Min ayaqdan çəkənim var, Bir əlimdən yapışan yox, Savaşan var, barışan yox, Rəhmdən zərrə nişan yox.</p> <p>Açacaqlar ürəyim içrə qalan örtülü razi, Barbəd qalxıb ayağa alacaq bərbəti sazi, Şur ilə başlayacaq raz u niyazi,</p> <p>O çalanda sazi "Zöhrə" atacaq çəngini əldən, Mani Ərjəngini əldən.</p> <p>Orda bir xətdə İncil ilə Quranı oxursan, Orda bir vəsfdə Turatı, Avestanı oxursan, Orda bir ləhndə Davud oxuyar köhnə Zəburu, Nə bəşər var, daha orda edə berpa şərr u şururu, Hamı qılman, Hamı huri, Hamının əldə məhəbbət meyi, xatirdə sururi.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>بوردا بیر حق آرایان، دوغرو یازان، دوز دانیشان یوخ، مین آیاقدان چکه نیم وار، بیر الیمدن یاپیشان یوخ، سواشان وار، باریشان یوخ، رھمیدن ذرّه نیشان یوخ</p> <p>آچاغلار اوره بیم ایچره قالان اورتولو رازی، بارید قالخیب آیاقه آلاجاق بربطی، سازی، شورایله باشلاجاجاق راز و نیازی</p> <p>او چالاندا سازی، "زهرة" آتاجاق چنگینی الدن، مانی ارژنگی نی الدن</p> <p>اوردا بیر خطّ ده انجیل له، قرآنی اوخورسان، اودردا بیر وصفده توراتی، اوستانی اوخورسان، اوردا بیر لحن ده داوود اوخویار کوهنه زیورو، نه بشر وار داها اوردا انده بر پا شر و شورو های غیلمان، های حوری، های نین الدهه محبت مئی، خاطیرده سروری</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN</p>
--	---

Süleyman ÇAYPARA

Urmu Gölü! Gəldim səndə bir üzəm,
Şor suyunda cumub, batıb bir süzəm.
Paltarları qumlar üstə bir düzəm,
Yadındadır qumlara quylanardıq?
Çomurları bel buxuna yaxardıq?

Urmu Gölü! Səni qördüm, sağladım,
Susuz gördüm, ottum bir baş ağladım,
Əhd u Peyman himmet belə bağladım,
Çox yaxçı Xəzər sənə su verə,
Şirib suyun Araz səndə şor edə.

Urmu Gölü! Susuzluktam məlirsən,
Göz yaşını neysən təkli əlirsən,
Yavaş yavaş sən sözümə gəlirsən,
Kimdi sənəin əhvalivə ağlayan?
Dərdi tapıb mərhəm qoyub bağlayan?

Urmu Gölü! Gəldim səndə üzürən,
Daş götürüb, sinən üstə züvdürəm,
Sənə baxıb, gəm gözyaşın süzdürəm,
Kaş da genə o günlərim olaydı,
Duzlu suyun gözlərimə dolaydı.

Urmu Gölü! Qavzanmır şəpələrin,
Yel də əsir, görsənmir ləpələrin,
Çıxdı üzə görsənməyən təpələrin,
Suyun getdi, duzun çıxıbdır üzə,
Dərya bitdi, hər yan çıxdı düzə.

Urmu Gölü! Gəldim səni qoxluyam,
Lay lay desən qucağında yuxluyam,
Təskin ola, bəlkə biraz toxduyam,
Sən də ağla mən də səni oxşuyum,
Mən də səni məsullara tüşürüm.

Urmu Gölü! Xəzər səni çağırır,
Səs tutulub, nəfəs gəlmir, bağırır,
İmdadə gəl, yoxsa başı ağırır,
İnanmırdın bir gün olar ölərsən,
Sən də mənim həq sözümə gələrsən.

Süleyman ÇAYPARA

اورمو گۆلو گئلدیم سنده بیر اۆزه م
شورسویوندا جۆموب باتیب بیرسوزه م
باریالتاری قوملاروسته بیردوزه م
یادیندا دیر قوملارا قویلاناردیق
چومورلاری بئل بوخونا یاخاردیق

اورمو گۆلو سنی گۆردم ساغلا دیم
سوسوز گۆردوم اوتوم بیرباش آغلا دیم
عهد و پیمان همت بئله باغلا دیم
چوخ یاخچی خزر سنه سو وئره
شیرین سویون آراز سنده شورائده

اورمو گۆلو سوسوزلوقدان معلیرسن
گۆز یاشیوی نیسان تکین آلیر سن
یاواش یاواش سن سۆزومه گئلیرسن
کیمدی سنین احوالیوه آغلییان
دردی تاپیب مرخم قویوب باغلیان

اورمو گۆلو گئلدیم سنده اۆزدوره م
داش گۆتوروب سینن اوسته زوودوره م
سنه باخیب غم گۆز یاشین سۆزدوره م
کاش دا کئنه اوگۆن لریم اولادی
دۆزلو سویون گۆز لیمه دولاردی

اورمو گولو قاوزانمیر شه په لرین
یئل ده اسپرگۆرسنمیرله په لرین
چیخدی اۆزه گۆرسنمه ته په لرین
سویون گئدی دوزون چیخیبدیر اۆزه
دریا پیتی هر یان چیخیبدیر دۆزه

اورمو گۆلو گئلدیم سنی قوخلویام
لای لای دئسن قوجاغیندا یوخلویام
تسکین اول بلكه بیر آز توخدویام
سندھ آغلا مندھ سنی اوخشویوم
مندھ سنی مسئول لارا توشورم

اورمو گۆلو خزر سنی چاغیریر
سس توتولوب نفس گئلیمیر باغیریر
امداده گئل یوخسا باشی آغیریر
اینامیردین بیرگۆن اولاراؤلرسن
سندھ منیم حق سۆزومه گئلرسن

<p>Vermə Allah sən bu faciəni sən başa, Yağış yetir, dərya dola, qoy daşa, Dalğa vura, su qavzana, qoy aşa, Mən Süleyman həq sözümü deyirəm, Düz söz üstə çoxlu cəfa çəkirəm.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>وئرمه آلاھ بو فاجعه نی سن باشا یاغیش یئتیر دریا دولا قوی داشا دالغا ویرا سو قاوزانا قوی آشا من سلیمان حق سۆزومی دئیرم دۆزسۆز اوسته چوخلو جفا گۆرورم سلیمان(چایپارا)</p> <p>GÜNEY AZERBAIJAN</p>
--	---

<p>Bayramda yolum Urmiyə'nin yurduna düşdü, Gözlər sataşib, bir qurumuş daş duza düşdü, Nagəh o keçən xatirələr yâdına düşdü, Bildim quruyubdur suların yoxdu axarı, Nə movc səsi vardı, nə qalxırdı buxarı.</p> <p>Hər həftə düşüb üç dəfə biz onda üzərdük, Ya Şex Vəlidə ya gəmi kəndində gəzərdük, Şirin qohumu tay tay alıb üstə düzərdük, İndi çəkəruх dərd u bəla, nalə vu ahi, Bir kimsə bizim dərdimizə çatmır ilahi.</p> <p>Minlər ildi şor su o dəryadə coşardı, Hey movc vurub, Artmiya üstə aşardı, Orda filamingo, qaz və ördək də yaşardı, İndi bürüyür duz, tozu toprağı Hacoğlu, Verdux əl ələ həm dayıcan, həm də bacoğlu.</p> <p>Qıx neçə böyük səd vuruldu su kəsildi, Minlər fədərə çahı əmiq, çarə kəsildi, İki bölünüb, bir otoban, körpü çəkildi, Bibər söz yazıram, qənd u şəkər pənd u əsəldi, Buğdan götütüb, saqqala yaxdux nə məsəldi.</p> <p>Allah işinə nəqşə çəkib, biz əl apardux, Qanun-i təbiət nə yaratmışdıqutardux, Qurda tapşırıdık sürünü, insan otardux, Verdux ata ət, arpa yesin it, nolur oldun, Dərya boşalıbbəzilərin cibləri dolsun.</p> <p>Dərdin bir ola çəkməsi asandı, bilirsən, Get bir quru göl dövrəsinə eylə nəzər sən,</p>	<p>بايرامدا يولوم اورميه نين يوردونا دوشدى گۆزلر ساتاشيب بير قوروموش داش دوزا دوشدى ناگه او گئچن خاطره لر يادима دوشدى بيلديم قوريبيدور سولارين يوخدى آخاری نه موج سسی وادری، نه قالخیردی بخاری</p> <p>هر هفته دوشوب اوج دفعه بيز اوندا اوزردوخ يا شيخ وليده يا گمی کندینده گزردوخ شيرين قوهونی تاي تاي آليب اوسته دوزردوخ ايندی چکيروخ درد و بلا ناله و آهي بير کيمسه بيزيم درديميزه چاتمير الهي</p> <p>مينلر ايلیدی شور سو او درياده جوشادری هي موج ووروب آرمیا اوسته آشاردی اوردا فيلامیگو، قاز و اردکده ياشاردی ايندی بووريور دوز، توزی تیراقی حاج اوغلی وئردوخ آل آله هم دایي جان، همده باج اوغلی</p> <p>فیخ نئجه بيوک سد وورولدی سو کسیلدی مینل فقره چاه عمیق، چاره کسیلدی ایکی بؤلونوب بير اوتوبان، کۆرپی چکيلدی بیر سۆز يازیرام قند و شکر پندو عسلدی ! بوغدان گۆتوروب ساقالا ياخدوخ نه مثلدی</p> <p>آلله ايشينه نقشه چکيب ييز ال آپاروخ قانون طبیعت نه ياراتمیشدی قوتاردوخ قودا تاپیشيروخ سوورونی انسان اوتاروخ وئردوخ آتا آت، آریا یئسین ایت نولور اولسون دریا بوشالیب بعضیلرین جیبلیری دولسون</p> <p>دردون بير اولا چکمه سی آساندی بیلرسن گئت بير قوری گؤل دوره سينه ائيله نظر سن ويلا تيکيليب ديديبه يوزلرجه گۆررسن</p>
--	--

Vila tikilib dibdibə yüzlərcə görərsən,
Hər nə gəlir millətin başınaazdı,
Millət öz əliynən özünə çox quyu qazdı.

Fikr eyləmirəm ki bulanan bir də durulsun,
Dəryaçə Urumiyyə dolub bir də qurulsun,
Var çarəsi, zalim qulağı orda burulsun,
Bir zəncir alıb tut qələmi bağla BEHEŞTİ,
Qoyma bu sayaq nəzmə çəkə zibani, zişti.

Seccad BEHEŞTİ
GÜNEY AZƏRBAYCAN

هرنه گبیری ملتین اؤز باشینه آزدی
ملت اؤز الین اؤزونه چون قوی قازدی

فیکر ائیلیمیرم کی بولانان بیرده دورولسون
دریاچه اورمیّه دولوب بیرده قورولسون
وار چاره سی ظالم قولاقی اوردا بورولسون
بیر زنجیر آلیب توت قلمی باغلا بهشتی
قویما بو سیاق نظمه چکه زیبانی، زشتی

سجاد بهشتی خلجانی

GÜNEY AZERBAIJAN

Urmu Gölü**Umut İlhāmı ALEMDARİ**

Urmu Gölü illər boyu ağladı,
Ağlayıb axır ürəgin dağladı,
İndiyə hıcrındə yanan dalğadı,
Urmu Gölü göz yaşına nə gəldi?
Bu cür yaşda gör başına nə gəldi?

Urmu Gölü! Dədə yetən yoxdu yox,
Gəm sözünə qulax verən yaxdu yox,
Ağlar gözün silən yoxdu yox,
Çən çəkilib göz yaşına nə gəldi?
Bu cür yaşda gör başına nə gəldi?

Urmu Gölü, çaylarını danlamaz,
Söz demə yox xoruz kimi banlamaz,
Sakit yatıb dərindən özgə anlamaz,
Çay da olan sırdaşına nə gəldi?
Bu cür yaşda gör başına nə gəldi?

Urmu Gölü sən də kömək səsləmə,
Uzaq, yoxun çaydan mədəd istəmə,
Sən onların yatan yerin izləmə,
Arxa duran yoldaşına nə gəldi?
Bu cür yaşda gör başına nə gəldi?

Urmu Gölün dadinə yet sən Araz,
Uzaxdı yol, amma ki get sən Araz,
Gəl bu gölə bir yardım ed sən Araz,
Araz Çayı! Gör qaşına nə gəldi?
Bu cür yaşda gör başına nə gəldi?

GÜNEY AZERBAIJAN**اورمو گولی****شعر: امید الهامی علمداری**

اورمو گولی ایللر بوئی آغلادی
آغلاییب آخیر اوره گین داغلادی
ایندیسه هیجرینده یانان دالغادی
اورمو گولی گوز باشیوا نه گلدی؟
! بوجور یاشدا گور باشیوا نه گلدی

اورمو گولی داده یئتن یوخی یوخ
غم سوزونه قولاخ وئره ن یوخی یوخ
آغلار گوزون باشین سیله ن یوخی یوخ
! چه ن چکیلیب گوز قاشیوا نه گلدی
! بوجور یاشدا گور باشیوا نه گلدی

اورمو گولی چایلارینی دانلاماز
سوز دمه یه خوروز کیمی بانلاماز
ساکیت یاتیب دردین ئوزگه آنلاماز
چای دا اولان سیر داشیوا نه گلدی؟
! بوجور یاشدا گور باشیوا نه گلدی

اورمو گولی سن دا کمک سسله مه
اوزاخ، یوخون چایدان مدد ایسته مه
سن اونلارین باتان یئرین ایزله مه
آرخا دوران یولداشیوا نه گلدی؟
! بوجور یاشدا گور باشیوا نه گلدی

اورمو گولون دادینه یئت سن آراز
اوزاخدی یول آما کی گئت سن آراز
گل بو گوله بیر یاردیم اند سن آراز
! آراز چایی گور قارشیوا نه گلدی
! بوجور یاشدا گور باشیوا نه گلدی

GÜNEY AZERBAIJAN

**URMU GÖLÜ Dalgaların Necə Oldu?
SAÇLI**

Bulutların yağmadılar gec oldu,
Baxışında gün əyildi, kəc oldu,
Ulduz olub, saçlarında üzeydim,
Sən qalaydın, mən saralıb süzeydim.

Urmu Gölü su istəyir, su səndən,
Gileyli, gâh dumandan, gâh çəndən,
Savalan'da sərin külək əsəndə,
Bu nisgilə Araz ağlar sel ilen,
Dolansın başına Səhənd elinən.

Urmu Gölü sən yerin göz yaşısın,
Sözüm yoxdu, kirpiğisən, qaşısın,
Deynə SAÇLI az yaz hələ naşısın,
Qələmimin sözü sənle qurudu,
Kaş görədim gələn günlər durudu.

**URMU GÖLÜ Dalgaların Ne Oldu?
SAÇLI**

Bulutların yağmadılar geç oldu,
Baxışında gün eğildi, kec²⁴⁹ oldu,
Yıldız olup, saçlarında yüzeydim,
Sen kalsaydın, ben sarılıp süzeydim.

Urmu Gölü su istiyor, su senden,
Gileyli²⁵⁰, kâh dumandan, kâh çenden,²⁵¹
Savalan'da soğuk külek²⁵² esende,
Bu nisgile²⁵³ Aras ağlar sel ilen,
Dolansın başına Sahand elinen.

Urmu Gölü sen yerin gözyaşısın,
Sözüm yoktur, kirpiğisin, kaşısın,
Söyle SAÇLI az yaz hele naşısın,²⁵⁴
Kalemimin sözü senle kurudu,
Keşke görseydim gelen günlər dururdu.

²⁴⁹ Kec: Eğri

²⁵⁰ Gileyli: Şikâyetçi.

²⁵¹ Çen: Duman.

²⁵² Külek: Sert yel.

²⁵³ Nisgil: Keder.

²⁵⁴ Naşı: Acemi, yeni işe başlayan.

Vətən ağrıları	وطن آغریلاری
<p>Qurutdular dənizi, Ağlar qoydular bizi, Toz toprağnan bürüyüb, Bu gün Urmu, Təbrizi.</p>	<p>قۇرۇتدۇلار دنىزى آغلار قۇيدۇلار بىزى توز توغانان بۇرۇيۇب بوگۇن اۇرمۇ تېرىزى</p>
<p>Laylay gözümüz laylay, Kəsik dilimiz lay lay, Yad eldə parçalanın, Yazıq elimiz lay lay.</p>	<p>لاى لاى گۆلۆمۆز لاى لاى كسكك دىلىمىز لاى لاى يادالده پارچالانان يازيق ائلىمىز لاى لاى</p>
<p>Gəlin verək əl ələ, Yığışaq gedək gölə, Urmu Gölü qurusa, Təbriz çönəcək çölə.</p>	<p>گلین وئیرک ال الە يیغیشاق گئیىدک گۆلە اۇرمۇ گۆلۇ قۇرۇسا تېرىزدۆنە جک چۆلە</p>
<p>Gəm üstünə gəm calanıb, Od üstə od qalanıb, Qalxın ayağa millət, Azərbaycan talanıb.</p>	<p>غم اۆستە غم جالانیب اود اۆستە اۇدقالاتیب قالخین آیاغا میلیت آزربایجان تالانیب</p>
<p>Damcı damcı sel olar, El bir olsa el olar, Yıxsaq bütün sədləri, Urmu bizə göl olar.</p>	<p>دامجى دامجى سئل اولار ائل بىراولسا ائل اولار يىخساق بۆتۆن سدلرى اۇرمۇ بىزە گۆل اولار</p>
<p>Millətimiz yatdılar, Elin dərdin satdılar, Xain nümayəndələr, Urmunu qurutdular.</p>	<p>مىلېتىمىز ياتدىلار ائلین دىردىن آتدىلار خائن نىمايندە لىر اۇرمۇنۇ قۇرۇتدۇلار</p>
<p>Durnalar uçdu getdi, Ceyranlar qaçdı getdi, Urmu Gölünün dərdi, Köksümü sancdı getdi.</p>	<p>دۇرنالار اۇچدۇ گئیىتدى جئیرانلار قاچدى گئیىتدى اۇرمۇ گۆلۆنۆن دىردى كۆكسۆمۆ سانجدى گئیىتدى</p>
<p>Düz bürüyüb hər yanı, Bütün Azərbaycanı, Dövlətin rəhmi yoxdur,</p>	<p>دوزیۆرۆیۆب هەر یانى بۆتۆن آذربایجانى دولتین رحمی یوخدۇر</p>

<p>Tökür günahsız qanı.</p> <p>Qalxıb fırtına tufan, Bürüyüb duzu hər yan, Tanrı yetiş imdada, Canlar alır sərətan.</p> <p>Haray haray ay haray, Urmu Gölüm vay haray, Azərbaycan talandı, Eldə salın harayı.</p> <p>Səsimiz başa çıxdı, Durnalar qoşa çıxdı, Hər nə vədə verirlər, Hamısı boşa çıxdı.</p> <p>Dağlar başı qar olar, Bağda alma nar olar, Urmu Gölü qurusa, Yer göy bizə dar olar.</p> <p>Sarı Qamışlı</p>	<p>تۆكۆرگوناھسیز قانی</p> <p>قالخیب فیرتینا طوفان بۆرۆنۆب دۇزا ھریان تانری یتتیش امدادا جانلار آلیرسرطان</p> <p>ھارای ھارای آی ھارای اۇرمۇگۆلۆم وای ھارای آزریایجان تالاندى ائلده سالین ھای ھارای</p> <p>سسیمیز باشا چیخدی درنالار قوشا چیخدی ھرنه وعده وئیردیلر ھامیسی بۇشا چیخدی</p> <p>داغلارباشی قاراولار باغدا آلما ناراولار اۇرمۇگۆلۆ قۇرۇسا یئرگۆی بیزه داراولار</p> <p>ساری قامیشلی</p>
--	---

<p>H. A.</p> <p>Dağlardan aşdım gəldim, Dağı döşədim gəldim, Urmu Gölü qurumaz, Yardıma qaşdım gəldim.</p> <p>Qarşıdan payız gəlir, Bəzənmiş o qız gəlir, Urmu Gölü Ölmezdir, Yardıma Təbriz gəlir.</p> <p>Kəbirilər Kəbiri, Marağa'da Kəbiri, Ölməz Urmu Dənizi, İzində var Kəbiri.</p> <p>Azərbaycan diyari, Zəmanənin "Nigar"i, Urmu Gölün yaşadan, "Xiyavi"dir Xiyavi.</p> <p>Mən istirəm elimi, Məzlum olmuş dilimi, Vətən özgür yaşasın, Azad görüm "Tilim"i.</p> <p>2023 İSTANBUL</p>	<p>Dağlardan aştım geldim, Dağı dolaştım geldim, Urmu Gölü kurumaz, Yardıma kaçtım geldim.</p> <p>Karşıdan payız gelir, Bezenmiş o kız gelir, Urmu Gölü ölmezdir, Yardıma Tebriz gelir.</p> <p>Kebiriler, Kebiri,²⁵⁵ Marağa'da Kebiri, Ölmez Urmu denizi, İzinde var Kebiri.</p> <p>Azərbaycan diyari, Zamanenin "Nigarr"i²⁵⁶ Urmu Gölün yaşatan, "Hiyavi"dir Hiyavi.</p> <p>Ben isterim elimi, Mazlum olmuş dilimi, Vatan özgür yaşasın, Azad görüm "Tilim"i.²⁵⁷</p>
---	--

²⁵⁵ Güney Azərbaycan şairi Rukayye Kebiri.

²⁵⁶ Güney Azərbaycan şairi Nigar Hiyavi.

²⁵⁷ Güney Azərbaycan yazar və şairi, Hemid Telimhanlı.

<p>O zaman Səni Tanrı yaratıb hal-i perişanlar üçün, Məni qurbanlıq edib sən kimi cananlar üçün.</p> <p>Yaşamaq təkə inamdır və onun uğrunda, Ölürük ta dirilik biz o gözəl anlar üçün.</p> <p>Vətən istərsən əgərqiyməti məlum olana, Baxginən onda axan dürr ilə mərcanlar üçün.</p> <p>Ölsə də ölməyəcəkdir vətən uğrunda şəhid, Çün ölür ta yaşada varlığı insanlar üçün.</p> <p>Şor dəniz gör nə susuzluqdan quruyub dil dodağı, Təşnədir toprağımız, onda axan qanlar üçün.</p> <p>Birliğin hökmü əzəldən yazılıb anlımıza, Tarixin hökmü budur, Azərbaycanlar üçün.</p> <p>Sona bir gün çatacaq zilləti Türk ellərinin, Yaşayır ellerimiz bir belə tufanlar üçün.</p> <p>Telimin eşqi umidi, nə ki var Təbriz'di, Vermərəm bir qarışın mülk-i Süleymanlar üçün.</p> <p>Telimxanlı</p>	<p>اوزامان سنى تانريم ياراديب حالى پريشانلار اوچون منى قوربانلىق انديب سن كيمي جانانلار اوچون</p> <p>ياشاماق تىكجه اينام دير واونون اوغروندا اؤلوروق تا ديرليك بيز او گؤزه ل آنلار اوچون</p> <p>وطن ايسترسن اگر قيمتى معلوم اولونا باخگينان اوندا آخان دور ايله مرجانلار اوچون</p> <p>اؤلسه ده اؤلميه جكدير وطن اوغروندا شهيد چون اؤلور تا ياشادا وارليغي انسانلار اوچون</p> <p>شور دنيز گؤرنه سوسوزدان قورويوب ديل دوداغي تشنه دير توپراغيميز اوندا آخان قانلار اوچون</p> <p>بيرليغين حوكمو ازلدن يازيلىب آنلیميزا تاريخين حوكمو بو دور آذربايجان لار اوچون</p> <p>سونا بيرگون چاتاجاق ذلتى تورك ائللرينين ياشايير ائللريميز بير بئله توفانلار اوچون</p> <p>تيليمين « عشقى اوميدى نه كى وار تبريز دير » وئرمه م بير قاريشين ملك سوليمانلار اوچون</p> <p>Telimhanlı</p>
---	--

<p>Aman Allah Urmu Gölü qurudi, Duz tozilən hər bir yanı büründi, Bağçaların gül giyahi çürüdü, Ürəyimiz od tuturi yanırı, Bu dünyada kimsə buni qanırı?</p> <p>Bülbül olub da bir qonaydım budağa, Bir uçaydımən o dağdan bu dağa, Dözənmirəm həxi dostlar bu dağa, Urmu Gölü az qalırı can verə, Kimsə yoxdur bu cana bir qan verə.</p> <p>Bir selolub dağ dərəni aşeydim, Susuzluğun nəğməsini qoşaydım, Urmu Gölünə tərəf yanaşeydim, Dəryanın yol yolcağın bileydım, Suyumunan onun gözün sileydim.</p> <p>Bir saz olub ürəklərə yanaydım, Bu dünyanı bir birinə qataydım, Bəlkə bir gün məqsədimə çataydım, Yaxşı pisi saz dilinnən seçeydim, Şirin şirin o şor şudan içeydim.</p> <p>Qartal olub gədəklərə uçaydım, Uca dağ başında qanad açaydım, Boz Bulaxdan doyun qarın içeydim, Dimdiyimdə su gətirib baxaydım, Sərin suyu quyu gölə yaxaydım.</p> <p>Bir baxaydım quru gölün üzünə, Göz tikeydim xumar xumar gözünə, Əl vuraydım sədəf kimi düzünə, Gəmi səsi qulağıma dəyəydi, Gəlib gedən Gölə bir baş əyəydi.</p>	<p>آمان آله اورمو گؤلوقورودی دوزتوزیلن هر بیر یانی بوروندی باغچالارین گول گیاهی چورودی اوره گیمیژاوددوتوری یانیری بودونیا داکیمسه بونی قانیری؟</p> <p>بولبول اولوب بیرقونا یدیم بوداغا بیراوجا یدیم من اوداغدان بوداغا دوزنمیرم داخی دوسلاریوداغا اورموگؤلوا زقالیری جان وئره کیمسه یوخدور یوجانابیرقان وئره</p> <p>بیرستل اولوب داغ دره نی آشایدیم سوسوزلوغون نغمه سین قوشایدیم اورموگؤلینه طرف یاناشایدیم دریانین یول یولجاغین بیله یدیم سویومون اونون گوزین سیله یدیم</p> <p>بیر ساز اولوب اورکلره یاتا یدیم بودونیا نی بیر بیرینه قاتا یدیم بلکه بیرگون مقصدیمه چاتا یدیم یاخشیی پی سی سازدیلیندن سئچئیدیم شیرین شیرین اوشورسودان ایچئیدیم</p> <p>قارتال اولوب گدیک لرده اوچایدیم اوجاداغ باشیندا قاناداچایدیم بوزیوباخ دان دویون قارین ایچئیدیم دیمدیگیمده سوگتیریب باخایدیم سیرین سوی قوری گوله یاخایدیم</p> <p>بیرباخایدیم قوری گولون اوزونه گوزتیکه یدیم خومارخومارگوزونه ال وورایدیم صدف کیمی دوزونه گه می سه سی قولاغیماده ییدی گلیب گئدن گوله بیر باش اه ییدی</p>
---	--

<p>Nə olurdu bu qurqunu pozaydım, Sədlərinin binovrəsin qazaydım, Bulax olub yavaş yavaş süzeydim, Töküleydim Urmu Gölün üzünə, Su səpeydim toza batmış gözünə.</p> <p>Bir göryədim Urmu Gölü yaşayırı, Su yayılıb dövrəsinən aşırı, Şəpə vurur sahilinə daşırı, Qocalar uzanıblar yatıblar, Cavanlar soyunub suya batıblar.</p> <p>Bir çıxaydım, Mişovumun başına, Uzaqdan baxaydım Kazım Daşına, Göz tikeydim kirpiğine, qaşına, Gah dincəlib, gah uzanıb yateydim, Özümü Urmu Gölünə ateydim.</p> <p>Bir baxeydim şəpəsinə, gölünə, Leylək, durna gələydi sahilinə, Bir qurban kəseydim onun yoluna, "Roneqi" göz tikib bu gün o günə, Qalıbdır millətin uca gücünə.</p>	<p>نه اولوردی بوقورقونی پوزایدیم سَدْلَه رین بینووره سین قازایدیم بولاخ اولوب یاواش یاواش سوزئیدیم توکولایدیم اورموگولون اوزینه سوسه پئیدیم توزاباتمیش گوزونه</p> <p>بیرگورئیدیم اورموگولویاشیری سویاییلیب دوره سیندن آشیری شپه وورورساحیلینه داشیری قوجالاراوزانوب لیغدا یاتیبیلار جوانلارسویونوب سویاباتیبیلار</p> <p>بیرچیخایدیم میشوومون باشینا اوزاقدان باخایدیم کاظیم داشینا گوزتیکئیدیم کیپرکیکینا.قاشینا گاه دینجه لیب گاه اوزانیب یاتایدیم اوزومی اورموگولینه آتایدیم</p> <p>بیرباخایدیم شپه سینه .گولینه لئیله ک ،دورناگه لئیدی ساحیلینه بیرقوربان که سئیدیم اونون یولینه رونقی "گوزتیکیب بوگون، اوگونه" قالیبدرمملتین او جاگوجونه</p>
---	--

<p>URUMU GÖLÜ Nigar XİYAVİ</p> <p>Hava ağırdır ağır... Beynim ovuldayır, Gözlərim yağır, Neylirəm? Neylirəm gülü-çiçəği? Göyüm güneşsizdi, Torpağım susuz, Hava ağırdır ağır...</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>URUMU GÖLÜ</p> <p>Hava ağırdır ağır... Beynim ovuldayır, Gözlerim yağar, Ne edeyim? Ne edeyim gülü çiçəği? Göğüm güneşsizdi, Toprağım susuz, Hava ağırdır ağır...</p> <p>GÜNEY AZERBAYCAN</p>
--	--

<p>NECCAR</p> <p>Urmu Gölü! Susuzundan alışma, Kəsib biçib, məcazi də danışma, İnstada, telegramda bağırma, Yatdık, yeri məcazi də çalışma.</p> <p>Nebi qaçıb, Babek yatıb oyanmır, Köroğlu da değırmannan çıxanmır, Qır atını keçəllərdən alanmır, Yatdık, yeri məcazi də çalışma.</p> <p>Settarxan'ın tüfengi də paslıdı, Zeyneb Paşa qərə ləçək yaslıdı, Azərbaycan nədən qolun bağlıdı? Yatdık! yeri məcazi də çalışma.</p> <p>Geyrətə gəl, yatma, oyan, da bəsdı, Telegramda cevlan etmək hevesdi,</p>	<p>NECCAR</p> <p>Urmu Gölü! Susuzluğa alışma, Kesip biçip mecazi da danışma, İnstada, telegramda bağırma, Yattı! Yürü, mecazi de çalışma.</p> <p>Nebi²⁵⁸ kaçıp, Babek²⁵⁹ yatıp uyanamıyor, Köroğlu da değırmenden çıkamıyor, Kır atını keçellerden²⁶⁰ alamıyor, Yattık! Yürü, mecazi de çalışma.</p> <p>Settar Han²⁶¹ tüfeği de paslıdı[r], Zeynep Paşa kara leçek yaslıdı[r], Azerbaycan neden kolun bağlıdı[r]? Yattık! Yürü, mecazi de çalışma.</p> <p>Gayrete gel yatma, uyan da besdi[r],²⁶² Telegram'da cevelan etmek²⁶³ hevesdi,</p>
--	--

²⁵⁸ Nebi: Azərbaycan milli kahramanlarından.

²⁵⁹ Babek: Azərbaycan milli kahramanlarından.

²⁶⁰ Köroğlu'nun delileri.

²⁶¹ Settar Han: Güney Azərbaycan Türklerinin meşrutiyet dönemi önderlerinden.

²⁶² Bestir: yeter

²⁶³ Cevlan etmek: At koşuşturmak, meydan sahibi olmak.

<p>İnista da təbil kimi boş sədi, Yatdık, yeri məcazi də çalışma.</p> <p>Zor gəlibdi “Nəccar” qələm tovluyur, Teşə kimi öz özünü yontuyur, Urmu Gölü ağ kəfəndə çürüyür, Yatdık, yeri məcazi də çalışma.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>İnsta da davul gibi boş sestı, Yattık! Yürü, mecazi de çalışma.</p> <p>Zor gelmiştir “NECCAR” kalem gezdırır. Teşe²⁶⁴ gibi özünü yontuluyor, Urmu Gölü ağ kefende çürüyor, Yattık! Yürü, mecazi de çalışma.</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN</p>
---	--

<p>Bir gün gələcək ki kefirmiz saz olacaqdır, Gəm qussə qutarmaz bilirəm, az olacaqdır.</p> <p>Tutmuş bütün ətrafimizi qar külək indi, Geddikə qızır günlərimiz, yaz olacaqdır.</p> <p>Düzdür Quruyur URMU GÖLÜ qanmaz elinnən, Yağdıqda yağış üstü dolu yaz olazaqdır.</p> <p>Yalnız niyə qoydun “TİLİM”i gəmlər içinnə, Qaldıqca əlacsız, gəmə dilbaz olacaqdır.</p> <p>GÜNEY AZƏRBAYCAN</p>	<p>Bir gün gelecek ki keyfirmiz saz olacaktır,²⁶⁵ Gam keder kurtulmaz bilirim, az olacaktır.</p> <p>Tutmuş bütün ətrafımızı kar, külək şimdi, Gittikçe kızacak günlerimiz, yaz olacaktır.</p> <p>Doğrudur; kuruyor URMU GÖLÜ kanmazlar elinden, Yağdıqça yağış, üstü dolu yaz olacaktır.</p> <p>Yalnız niyə koydun “TİLİM”i gamlar içinde, Kaldıkça çaresiz, gama dilbaz olacaktır.</p> <p>GÜNEY AZERBAJCAN</p>
---	---

²⁶⁴ Teşe [Far.] Tişe: Kesgi

²⁶⁵ Keyfi saz olmak: Keyfi yerinde olmak, Hoş olmak.

URMU GÖLÜ!	URMU GÖLÜ!
Yallı oynayan sahillərində, İndi ölüm yallısı oynanır. <i>Azəroğlu</i>	Yallı ²⁶⁶ oynayan sahillərində, Şimdi ölüm yallısı oynar. <i>Azeroğlu</i>

Bayatı (Mani)

Petəkdə arı yandı, Dağların qarı yandı, URMU GÖLÜ qurudu, Bağların barı yandı.	Petekte arı yandı, Dağların karı yandı, URMU GÖLÜ kurudu, Bağların barı ²⁶⁷ yandı.
URMU GÖLÜ qurudu, Ölkəni duz bürüdü, Kim istədi danışa, Məmur ona yürüdü.	URMU GÖLÜ kurudu, Ülkeyi tuz bürüdü, Kim isterse konuşa, Memur ona yürüdü.

153

Urmu Gölü təşnədi canvermədə, Zatıza lənət köpeyoğlanları, Ey vükəlâ! bəs nə qələt dartısız, Bəsdı xəyanət köpeyoğlanları, Bəsdı da məclisdə girib yatmıyın, Puldən ötür ölkənizi saymıyın, Bir dil açıb məxluqu ağlatmıyın, Hər yanı niymət köpeyoğlanları, Dığladı millət köpeyoğlanları, Susma yaraşmaz sizə bir hay salın, Urmu'nun həqqin şərəfiz var alın, Təşnə canız çıxısın əyaxlar yalın, Yox daha fürsət köpeyoğlanları. GÜNEY AZƏRBAYCAN	اورمو گولو تشنه دی جان ویرمه ده، ذاتیزا لعنت کوپی اوغلانلاری، ای وکلا بس نه غلط دارتیسیز؟ بسدی خیانت کوپک اوغلانلاری، بسدی دای مجلسده گیریپ یاتماين، پولدان اوتور اولکه نیزی ساتماين، بیر دیل آچیب مخلوقو آلداتماين، هر یانی نعمت کوپک اوغلانلاری، دیغلا دی ملت کوپک اوغلانلاری سوسما یاراشماز سیزه بیر های سالین، اورمونون حقین شرفیز وار آلبین، تشنه جانیز چیخسین ایاخلار یالین، بوخ داخا فرصت کوپک اوغلانلاری. GÜNEY AZERBAIJAN
--	--

²⁶⁶ Yallı: Oyun adı.

²⁶⁷ Bar: Meyve, ekim.

<p>Gallı Musa Məzarimi</p> <p>Könül tanıtdırar tarixlər boyu, Xəlqimə yazdığım söz məzarimi, Ey kaş ölmədən başa düşseydim, Bircə hayandı öz məzarımı.</p> <p>Məni axtaracaq incə köntüllər, Sözümü duyacaq duyulu dillər, Siz Allah mən ölsəm vəfalı ellər, Qazın vətənimdə öz məzarimi.</p> <p>Məcnunam başımın haqqıdır sevdası, Vətəndi könlümün dəli Leylası, Belə ki quruyub Urum Dəryası, Qorxuram bürüyə duz məzarimi.</p> <p>Budur vəsiyətim, həqdir sırdaşım. Vətənin daşından olsun baş daşım, Qurbətdə qazılsa qohum qardaşım, Yaddan çıxatmayın siz məzarımı.</p> <p>Sözlərimnən vətən ətri qoxunar, Gallı Musa ömür daşa toxunar, Söz kitabım əldən ələ oxunar, Axtarar çox oğul qız məzarımı.</p>	<p>گاللی موسی مزاریمی</p> <p>کونول تانیئتدیرار تاریخ لر بویو خلقیمه یازدیغیم سوز مزاریمی آی کاش اولمه میشدن باشا دوشه یدیم بیرجه هایاندادی اوز مزاریمی</p> <p>منی آختاراجاق اینجه کونول لر سوزومو دویاجاق دویغولو دیلر سبز الله من اولسم وفالی انلر قازین وطنیمده دوز مزاریمی</p> <p>مجنونام باشیمین حقدیر سئوداسی وطن دی کونلومون دلی لیلاسی بئله کی قورویوب اوروم دریاسی قورخورام بورویه دوز مزاریمی</p> <p>بودور وصیتیم حقدیر سیردائیم وطنین داشیندان اولسون باش داییم غر بنده قاز یلسا قوهوم قاردائیم یاددان چیخاتمایین سبز مزاریمی</p> <p>سوزلریمدن وطن عطری قوخونار گاللی موسی عمور داشا توخونار سوز کتابیم الدن اله اوخونار آختارار چوخ اوغول قیز مزاریمی</p>
--	--

<p>Nağaratlı Qoşma</p> <p>Urmu Gölü haqqında</p> <p>Aman Allah Urmu Gölü can verir, Şan şan olub yaraları qan verir, Canı çıxsın hökmünü zaman verir, Zülmün yeli əsdi bizim ellərə,</p>	<p>ناغار اتلی قوشما</p> <p>اورمو گولو حاقیندا</p> <p>آمان الله اورمو گولو جان وئریر شان شان اولوب یارالاری قان وئریر جانی چیخسین حکمینى زمان وئریر ظلمون یئلی ەسدى بیزیم انلرە</p>
--	--

<p>Su yerinə duz dağılır çöllərə.</p> <p>Aman Allah Urmu Gölü köçübdü, Can üstədir, ölüm donun biçibdir, Aman ellər day iş işdən keçibdir, Çoxdan ölüb götürəni yox daha, Təkcə bir umudu qalib Allah'a.</p> <p>Göl qurusa yaşıl çöllər solacaq, Ağır ellər saçlarını yolacaq, Gözümüzə ən acı toz dolacaq, Tutub ölkəmizi qorxulu dəhşət, İlahi neyləsin be-çarə millət.</p> <p>Allah Urmu Gölü çox susuz qalıb, Varlığından bizə təkcə duz qalıb, Susub yaman günə yurdumuz qalıb, Kərbəla çölünə bənzəyir bura, İlahi biz hara bu günlər hara?</p> <p>Gücüm çatmır, yolum uzun yük ağır, Duyan yox səsimi hey qışqır bağır, Hər yandan üstünə fəlakət yağır, Urmu Gölü can üstədir nəhayət, Ellər edək bəs biz kimə şikayət?</p> <p>Odu qabağına eşənnən hərə, Acılıq düşdü çoxlu kəndə şəhərə, Nə sağda bulax var, nə solda dərə, Nə axan çay qalıb yusun üzünü, Toz bürüyüb kasabanın düzünü.</p> <p>Gallı Musa səs verən yox həyına, Elin günün qoyma gözdən yanına, Urmu Gölü oturmuşam vayına, Can üstə sən qoyubsan baş başa, Üz qoyub qaçmağa el yavaş yavaş.</p> <p>Güney Azərbaycan</p>	<p>سو بئرينه دوز داغليلر چوللره</p> <p>آمان الله اورمو گولو کوچوبدو جان اوسته دير اولوم دونون بيچيبدير آمان انلر دای ایش ایشدن کنچيبدير چوخدان اولوب گوتوره نی یوخ داها تکجه بير اونودو قالیب الله ها</p> <p>گول قوروسا یاشیل چوللر سولاجاق آغیر انلر ساچلارینی یولاجاق گوزوموزه آن آجی توز دولاجاق توتوب اولکمیزی قورخولو دهشت الهی نیله سین به چاره میللت</p> <p>الله اورمو گولو چوخ سوسوز قالیب وارلیغیندان بیزه تکجه دوز قالیب سوسوب یامان گونه یوردوموز قالیب کربلا چولونه بنزه بیر بورا الهی بیز هارا بو گونلر هارا</p> <p>گوجوم چاتمیر یوللار اوزون یوک آغیر دویان یوخ سسینی هی قیشقیر باغیر هر یاندان اوستونه فلاکت یاغیر اورمو گولو جان اوسته دير نهایت انلر اندک بئس بیز کیمه شیکایت</p> <p>اودو قاباغینا ائشندن هره آجلیق دوشدو چوخلو کنده شهه نه ساغدا بولاخ وار نه سولدا نره نه آخان چای قالیب یوسون اوزونو توز بورویوب قاصابانین دوزونو</p> <p>گاللی موسی سس وئرن یوخ هایینا انلین گونون قویما گوزدن یابینا اورمو گولو اوتورموشام وایینا جان اوسته سن قورویوبسان باشا باش اوز قویوب قاچماغا انل یواش یواش ۱۳/۴/۱۴۰۱</p>
---	---

KAYNAKÇA

- Abdullayeva, S. 2002. Azərbaycan xalq çalqı aletləri. Bakı: Neşriyat.
- Ahundov, E. 1967. Azərbaycan destanları. I-V, Bakı: Azərbaycan Elmler Akademiyası.
- Ahundov, E. & Ferzeliyev, T. Abbasov, I. 1983. Azərbaycan âşıkları ve el şairleri I-II. Bakı: Elm Neşriyatı.
- Akın, B. 2009. Diyarbakırlı Bir Saz Şairi: Âşık Mah Turna. Ankara: BRC
- Alptekin, A. B. 2002. Halk hikâyeleri, Türk dünyası edebiyat tarihi. Ankara: AKMY.
- Alptekin, A. B. 1985. "Bir Azərbaycan halk destanı: Vanlı Göyçek" Türk Folklor Araştırmalar Dergisi.
- Alptekin, A. B. 1999. Azərbaycan ve Türkiye'de tanınan ortak âşıklar. Türk dünyası dil ve edebiyat dergisi.
- Alptekin, A. B. 2002. Türkiye, Azərbaycan ve Kazakistan âşık şiirinde atışma. Uluslar Arası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri. ss.57-64. Ankara: KBY.
- Aras, E. 1988. "Azərbaycan âşık havaları", Milli Folklor Dergisi. 40, 75-81.
- Aras, E. 2001. Anadolu ve Azərbaycan âşık şiirlerinde tür ve şekil meselesi, I. Kayseri Kültür Sempozyumu Bildirisi. Kayseri.
- Araslı, H. 1957. Âşıklar. Bakı: Birleş Neşriyatı.
- Araslı, H. & Ahundov, S. 1957. Aşıklar. Bakı: Elm Neşriyatı.
- Artun, E. 1996. Günümüzde Adana âşıklık geleneği ve Âşık Feymani. Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları. Adana: Hakan Ofis.
- Aslan, H. 1982. "Halk edebiyatının çağımız Azərbaycan şiirine etkileri", II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, C. II, Halk Edebiyatı, ss. 25-33, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Atılgan, H. 1998. Âşık Dertli Kazım hayati şiirleri. İstanbul: Fersa.
- Aybars P. 2003. "Türker'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 52, 4.
- Ayrumi, C. 1998. "Azərbaycan'ın diğer bölgelerinde âşık çevresi", Azərbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ankara: AKMY.
- Aytaç, G. 2013. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, İstanbul: Say Yayınları.
- Babayev, E. 1994. Azərbaycan milli musiki aletleri. Çeviren: Süleyman Ş. Türk Dünyası Araştırmaları, s.201- 207.
- Babazade, S. 1932. "Azərbaycan sanat mektepleri" Azərbaycan Yurt Bilgisi, S. 4-5, İstanbul.
- Bali, M. 2002. Ercişli Emrah ile Selvihan Destanı, varyantların tespiti ve halk hikâyeciliği bakımından önemi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bars, M. 2011. Formeller Ve Kerem İle Aslı Hikâyesi'nde Bazı Kullanımları, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science Volume 4 Issue 2, p. 7-14, Winter.
- Başgöz, İ. 1952. "Turkish folk stories about the kives or minstrels" Journal of American Folklore, C. 65 Ekim- Kasım Nu:258, s. 331-333.

- Başgöz, İ. 1970. "İran Azerbaycan'ında hikâye anlatma geleneği" *Journal Of America Folklor*, S.330, s.391- 405.
- Başgöz, İ. 1975. "Türk halk hikâyelerinde söz kalıpları" *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı*, BÜFK, İstanbul.
- Başgöz, İ. 1998 "Wolfram Eberhard ve Güneydoğu âşık hikâyeleri" *Milli Folklor*, C.5, S.33, s.9-18.
- Başgöz, İ. 1967. *Dream motif in Turkish folk stories and Shamanistic initiation*. Asian Folklore, C. 26-1, s. 1-8. Tokyo.
- Başgöz, İ. 2001. "Sözlü Anlatımda Ara Söz, Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsi Değerlendirmelerine Ait Bir Durum İncelemesi", Çeviren: Metin Ekici, VII/50, 86-105.
- Başgöz, İ. 2012. *Türkülü aşk hikâyeleri*, İstanbul: Pan.
- Bayat, S. H. 2004. "Şahseven âşıklarından âşık Ramazani ile musahibe" *Göy Dergisi*, yıl:2, S.4, s.23-26. Kum. İran.
- Bayraktar, Z. 2014. "Âşıklık Geleneğinin Yaşatılmasında Kültürel İcra Mekânı Olarak Eğitim Kurumlarının Rolü: İzmir Halk Âşıkları Derneği Örnekleme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, Sayı 1, Haziran 2014, s, 20-35.
- Boratav, P. N. 1946. *Halk Edebiyatı ve Halk Hikâyeleri*, Ankara.
- Caferoğlu, A. 1932. XVI. asır Azeri saz şairlerinden Tufarganlı Abbas, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, Yıl 1, S. 3, ss.97-104, İstanbul: Burhanettin Matbaası.
- Caferoğlu, A. 1973. Anadolu etnik yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük üçlüsü, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, V. ss.1-4. İstanbul.
- Caferoğlu, A. & Akpınar, Y, 1976 "Türk Dünyası El Kitabı IV", *Azerbaycan Türkleri Edebiyatı*. Ankara. Caferov, M. 1981. *Osman Sarıvelli ve Âşık Yaradıcılığı*, Bakı.
- Caferzade, A. 1974. *Azerbaycan âşık ve şair kadınları*, Bakı: Gençlik.
- Campbell, J. 2013. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalcı.
- Cao, Shunqing ve Han, Zhoukun, (2017), "The Theoretical Basis and Framework of Variation Theory", *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*. Vol:19, cilt:5. Cemiloğlu, M. & Türkmen. Çeribaş, M. 2012. *Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan'da Folklor Çalışmalarında İdeolojik Yaklaşımlar: Er Soltonoy Destanı*. *Turkish Studies-International*
- Çıplak, N. 2009. Azerbaycan'da folklor faaliyetleri, *Milli Folklor*, C. 4, S. 25, Yıl 7, s.34-39.
- Çınar, A. 1998. Türk dünyasında âşıklık geleneğinin karşılaştırılması, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 5, ss. 59-66.
- Çobanoğlu, Ö. 1996. Anadolu destanları, *Milli Folklor*, S. 29-30, s.118-124.
- Çobanoğlu, Ö. 2006. *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*, Ankara: Akçağ.
- Çobanoğlu, Ö. 2006. *Türk dünyası epik destan geleneği*, Ankara: Akçağ.
- Damirli, M. A. 2005. Azerbaycan halk cumhuriyeti 1918-1920, *Türkler Ensklopedisi*, C. 19, s. 423-434, Ankara. Danışman, Z. 1970. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I-XV*, Milli Kültür yayınları: İstanbul.
- Deniz, R. 1996. *Erkiletli Âşık Hasan (Zeyni) Hayatı ve Şiirleri*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Derzinevesi, H. 2005. Sümerler-Azerbaycan ve ozanlık geleneği, XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni Bildirileri, s.143-151, Lefkoşa 2005, Yakın Doğu Üniversitesi Basımevi. KKTC.
- Donbay, A. 2013. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmalarının Yeni Türk Edebiyatındaki Gelişme Çizgisi. *Journal of Turkish Studies*. 2013. DOI:10.7827/TurkishStudies.5285
- Dundes, A. 2006. *Doku, metin ve konteks Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar I*, Çev. Metin Ekici, Ankara: Geleneksel.
- Doerfer, G. 1982. "Orta İran'da derlenen Türkçe bir türkü", II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri C. II, Halk Edebiyatı, s. 145-147, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Durbilmez, B. 2014. “Âşıklık Geleneklerinde Saz”, Millî Folklor Dergisi, 85, 148-158.
- Durdiyeva, A. 1965. Aşık Kerem. Aşgabat: Türkmenistan.
- Durdiyeva, A. 1999. “Kerem ile Aslı Destanının Varyantları, Folklor Özellikleri ve Türk Halk Edebiyatındaki Yeri”, Bilig- Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 85-102.
- Duymaz, A. 1992. “Van’da Halk Hikâyeciliği ve Âşıklık Geleneği”, Van Kütüğü,(Hazırlayan: A. Abdulkadiroğlu vd.). Ankara: YüzcüYıl Üniversitesi Yayınları, s. 335-345.
- Duymaz, A. 2001. Aslı ile Kerem hikâyesinin üzerine mukayeseli bir araştırma, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Duymaz, A. 2021. Kerem ile Aslı Hikâyesi (Raif Yelkenci Yazması), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 978-975-08-5034-9, 192 sayfa.
- Eberhard, W. 2002. Güneydoğu Anadolu’dan Âşık Hikâyeleri, Çeviren: Müfide Kocaoğlan Van Der Hoeven”. Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Efendiyev, O. 1983. Âşık poeziyasının estetik problemleri, Bakı: Azereşr yayınları.
- Efendiyev, O. 1988. Aşık rävayâtləri, Bakı: Genclik Neşriyyatı.
- Efendiyev, P. 1981. Azerbaycan şifahi halq edebiyatı, Bakı: Maarif Neşriyyatı.
- Ekici, M. 2004. Araştırma yöntemleri, Türk halk Edebiyatı el kitabı, Ankara.
- Elçin, Ş. 2000. Kerem ile Aslı Hikâyesi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, H. 1949. Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar, Ankara: TTKY basımevi.
- Ergun, M. 2002. Kopuz sarımı Kazak aşık tarzı şiir geleneği akın ve cıravlar, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ergun, P. 2010. Hakas destancılık geleneği ve Ay Huucın, Konya: Kömen.
- Ersoy, R. 2002. “Sözlü Kültür Ortamı kaynaklarının Medyada Kullanılması Bağlamında Gaziantep’te Nevruzla İlgili Bir İnancın TRT Arşivine Kazandırılması Serüveni, Halk Kültürlerinin Medya Açısından Değerlendirilmesi Uluslararası Sempozyumu”, Sakarya. 12-13-14- Aralık 2002, (Basılmamış Sempozyum Bildirisi).
- Ersoy, R. 2004. “Performans Teori Bağlamında Sözlü Kültür Ürünlerinin Müzelenmesi Sorunu Üzerine Bazı Görüş ve Düşünceler”, Milli Folklor, 61, s. 102-110.
- Feyzullahi, H. Ulduz. 1990. Azerbaycan Muasir Âşıkları, در ايجان آ معارص عاشقهای Tebriz: Yaran Yayınevi.
- Finnegan, R. 1977. Oral Petry: its Nature, Significance ad Social Context. Cambridge, İngiltere, Cambridge University Press.
- Foy, K. 1903. “Azerbajğanische Studien mit einer Chareakteristik des Südtürkischen”, 1. Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiatische Studien, Berlin, Sayı 6: s. 12.
- Geldi N. 2016. “Kerem ile Aslı hikâyesinin sembolik çözümlemesi, Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gocul, B. 1948. Türk milli destanı Oğuzlama I-II, İstanbul: Anıl Matbassı.
- Golden, P.B. 2002. Türk halkları tarihine giriş, Ankara.
- Günay, U. 1992. Türkiye’de aşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi, Ankara.
- Gökdağ, A. B. & Kemal, Ü. 2007. Başlangıcından günümüze Türk destanları, Ankara: Akçağ.
- Gömeç, S. 2011. Şamanizm ve Eski Türk Dini (2. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Görkem, İ. 2006. Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve hikâye repertuarı, Ankara: Akçağ.
- Görkem, İ. 2006. Halk hikâyeleri araştırmaları, Ankara: Akçağ.
- Haciyeva, M. 1997. Âşık Ali’nin edebi mirası, Milli Folklor, C. 5, Yıl: 9, S. 35,
- Hacıbeyov, Ü. 1962. Azerbaycan halk musikisinin esasları, Bakı.
- Halıcı, F. 1992. “Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri Güldeste”, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 58.

- Heyet, C. 1985. 20.ci asırda Güney Azerbaycan edebiyatı, Türk Kültürü, TKAE, Yıl: 22, S. 272, ss 489-499.
- İbrayev, Ş. 2000. Şaman Korkut, Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi yayınları:209, Kongre ve Sempozyumlar dizisi: 18, s.215-219.Ankara: AKMY.
- İmamverdiyev, İ. 2003. Azerbaycan halk âşıklarının özgün özellikleri, AÜTAED, S. 21, s. 147-156.
- İmamverdiyev, İ. 2006. Güney Azerbaycan aşık ağızlarının perde düzümü, Folklor və Etnoqrafiya, İmamverdiyev, İ. 2006. İran Türklerinde âşık düğün törenleri, Bakı.
- İmamverdiyev, İ. 2006. Azerbaycan ve İran âşık sanatının karşılıklı ilişkileri, Bakı: Avrupa yayınevi.
- İmamverdiyev, İ. 2008. Azerbaycan aşıkları'nın repertuarı, Bakı.
- İnan, A. 1976. Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. 1995. Tarihte ve Bugün Şamanizm. (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İslam Ansiklopedisi 1979. Azerbaycan, Âşık, saz, Kerem ile Aslı maddeleri, C. II, VI. MEBY.
- Kasımlı, M. 1993. El düzgüleri, elat söylemleri, Bakı: Azerbaycan.
- Kasımlı, M. 2004. Dastanlar, Azerbaycan edebiyat tarihi, Bakı: Elm Yayınları.
- Kasımlı, M. 2007. Ozan-aşık sənəti, Azerbaycan Milli Elmer Akademiyası, Nizami adına Edebiyat Enstitüsü, Bakı: Uğur Matbaası.
- Kasımlı, M. 2004. Historical semantics of ashig art, Folklore And Ethnograph, Bakı.
- Kafkaslı, H. K. 1991. Yunus Emre ve Azerbaycan şair ve âşıkları, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, S. 69, s. 277-284, Ankara: AKMY.
- Kafkasyalı, A. 1996. Azerbaycan, İran ve Türkiye Türk Halk Hikâyelerinde Erzurum, AÜİFD, Erzurum. Kafkasyalı, A. 1996. "Mikayıl Azafli hayati, sanati, eserleri", Erzurum: Eser Ofset.
- Kafkasyalı, A. 1998. Çağdaş Azerbaycan kadın sanatkârları, Güvebmat yayınları.
- Kafkasyalı, A. 2002. İran Türk Edebiyatı Antolojisi I-VI, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi yayınları, Erzurum.
- Kafkasyalı, A. 2004. İran Türkleri ve İran Türk Edebiyatı, AÜTAED, Yıl: 11, S. 24, s. 99-132.
- Kafkasyalı, A. 2005. İran Türkleri âşık muhitleri, Milli Folklor Dergisi C. 9, Yıl: 17, S. 68, s. 120-125. Kafkasyalı, A. 2006. İran Türkleri Âşık Muhitleri, Erzurum: Eser Ofset.
- Kafkasyalı, A. 2007. İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik, Erzurum: Eser Ofset.
- Kafkasyalı, A. 2007. Urumiyeli âlim, şair, Dede Kâtip ve İran Türk âşıklık geleneğinde yeri, Erzurum.
- Kafkasyalı A. 2011. İran Coğrafyasında Türkler, İstanbul: Bilgeoğuz.
- Karaca, A. 2002. Azerbaycan'da bağımsızlık hareketleri, Ankara: AKMY.
- Karakaş, A. 2014. Çukurova hikâyeli türkülerinde ara söz, Folklor edebiyat, C. 20, S.78, s. 44-49. Kıbrıs. Kargı, Z. Ö. 1996. Şecere-i Terakime Ebulgazi Bahadur Han, Ankara: Simurg.
- Kartarı, H. 1977. Doğu Anadolu'da Âşık edebiyatının esasları, Ankara: Demet.
- Kalafat, Y. 2002. "Karşılaştırmalı Güney Azerbaycan Türk halk inançları", 2023, Haziran. S. 14, ss.64-69. Kalafat, Y. 2005. İran Türklüğü jeokültürel boyut, İstanbul: Yeditepe.
- Kalantari, Y. 1979. Fethali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri, 1797-1834, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 1976.
- Kaya, D. 1999. Âşık Ruhsatî. Sivas: Doğan Ofset.
- Kaya, D. 1999. Anonim halk şiiri, Ankara: Akçağ.
- Kaya, D. 2000. Âşık edebiyatı araştırmaları, İstanbul: Kitabevi.
- Kerimova, Z. 2002. Muasır Âşık Şiirinin Dil-Üslup Hususiyetleri" Bakı: Un-ti.
- Kırzioğlu, M. F. 1964. Kars ilinde halk saz ve oyun havalarının adları, Türk Kültürü, S. 2, s.200-203. Ankara.

- Kırzioğlu, M. F. 1968. Halk hikâyelerinde döşeme söyleme geleneği, Türk Dili Dergisi, C. XIX, S. 207, s. 470- 482.
- Kobotarian, N. 2009. Âşıklık geleneğinin en uzun Manzum ve Mensur Destanı, Şikâri Destanı, Somut Olmayan Kültürel Mirasımız Sempozyumu, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Kobotarian, N. 2013. Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Adana: Karahan.
- Kobotarian, N. 2013. İran Azerbaycanı Âşık Destanları I, Şikâri Destanı, Ankara: TDK yayınları.
- Kocatürk, V. 1963. Saz şairleri antolojisi başlangıçtan bu güne kadar, Ankara.
- Kominek, S. Z. & Arnold L. 1997. The Tale of Crazy Harman The Musician and the Concept of Music in the Türkmen Epic Tale, Harman Dâli, Warsaw: Academic Publications Dialog.
- Korgunal, M. Z. 1931. Şah İsmail, İstanbul: Bozkurt kitabevi.
- Koz, M. S. 1985. Âşık edebiyatımızda destan ve destan konuları, Türk halk edebiyatında ve folklorunda yeni görüşler II. s. 92-104, Konya: Turizm Derneği.
- Köprülü, M. F. 1940. XVIII. Asır saz şairleri, İstanbul.
- Köprülü, M. F. 1964. Ortasya Türk dervişliği hakkında bazı notlar, Türkiyat Mecmuası, İstanbul. Köprülü, M. F. 1962. Türk Saz şairleri. Ankara: Milli Kültür Yayınları.
- Köprülü, M. F. 1967. Azerbaycan medeniyet tarihi nasıl yazılabilir? Türk Kültürü, TKAE, Yıl: 5, S. 56, s. 25- 32.
- Köprülü, M. F. 1976. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köprülü, M. F. 1981. Edebiyat araştırmaları I,II. İstanbul: Ötüken.
- Köçerli, F. 1935. Azerbaycan edebiyatı tarihi materyalleri I-II, Bakı.
- Kösemencilizade M. R. 1932. Azerbaycan'ın son musiki hareketleri, AYBD, Yıl: 1, S. 2, s. 92-96, İstanbul: Burhanettin Matbaası.
- Kösemencilizade M. R. 1932. Azerbaycan musikisi I ve II, AYBD, Yıl: 1, S. 10, s.44-49. İstanbul: Burhanettin Matbaası.
- Kuliyev, A. 2002. Türk Dünyası edebiyatı I-II, Ankara: TİKA.
- Lermontov, M. V. 1950. Aşık Qarib, Bakı: Uşaqgəncəşr Neşriyyat.
- Lermontov, V. 1954. Âşık Garip, Çeviren: Servet Lunel, Dünya edebiyatından tercüme, Rus klasikleri, 26. Ankara: MEB yayınları.
- Lidar, V. 2020. Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Varyasyon Kuramı, Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 21 Sayfa: 298 - 314 Mart.
- Mammetyazov, Babı, S. Garriyev, 1990. Göroğlu Türkmen gahırmançılık eposu, Aşgabat: Türkmenistan Neşriyatı.
- Makas, Z. 1982. Azerbaycan âşık havaları, Erzurum: Kardeş Edebiyatlar.
- Makas, Z. 1991. Azerbaycan çağdaş hikâye antolojisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Makas, Z. 2000. Çağdaş Azerbaycan âşık biçimleri, Anadolu âşık şiirinde bulunmayan biçimler, İstanbul: Bayrak.
- Mehemmedzade, H. S. 1969. عاشق‌الار, Âşıklar, Tahran: Azer Kitap.
- Namazov, K. 1980. Âşığın sazı ve sözü, Bakı.
- Nesibzade, N. 1997. İran'da Azerbaycan meselesi, Bakı.
- Ocak, A. Y. 1996. Babailer isyanı, İstanbul: Dergâh.
- Oğuz, B. 1980. Türkiye halkının kültürü I - II, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Oğuz, M. Ö. 1992. Azerbaycanlı âşık Hüseyin Şemkirli, Milli Folklor, S. 13, s. 17-21.
- Oğuz, M. Ö. 1993. Azerbaycan âşıklık geleneği ve Dirili Kurbanı, Milli Folklor, S. 20, s. 35-39.
- Oğuz, M. Ö. 1997. Azerbaycan ve Türkiye sahalarında âşık edebiyatı XVIII. yüzyılı, Milli Folklor, Yıl: 9, C. 5, S. 35, s. 2-8.

- Oğuz, M. Ö. 1994. Azerbaycan âşık edebiyatında tür ve şekil, Milli Folklor, C.3, Yıl: 6, S. 21, s. 25-31.
- Oğuz, M. Ö. 2001. Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşık edebiyatının XIX. yüzyılı, Pertev Naili Boratav'a Armağan, Ankara: HAGEM yayınları.
- Onk, N. 1971. Aras boyu ozanlarımızdan, Türk Kültürü, TKAE Yıl: 24, S. 299.
- Özbek, M. 1985. Kars yöresi âşık makamlarının ezgisel çözümlemesinde metod, Türk halk edebiyatı şeneşve folklorunda yeni görüşler, Ankara: Güven Matbaası.
- Özdemir, F. 1991. Anadolu destanlarının biçimleri ve çeşitli temaları, Anadolu destanları, Ankara.
- Özder, M. A. 1965. Doğu illerimizde âşık karşılaşması, Bursa: Emek Basımevi.
- Öztürk A. O. 1994. "Azerbaycan halk türküleri", Milli Folklor, Yıl: 6, C. 3, S.24, s.57- 58.
- Özdemir, A. 2003. Âşık Sefil Selimî, İrfan Okulu, İstanbul: Şarkışla ve Çevresi Kültür, Sanat ve Sosyal Dayanışma Derneği Yayınları.
- Özarslan, M. 2006. Ferhat ile Şirin mukayeseli bir araştırma, Doğu Kütüphanesi yayınları: İstanbul. Özarslan, M. 2001. Erzurum Âşıklık Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlak, G. Z. 2002. "Kerem ile Aslı Hikâyesinin Semiotik Açısından İncelenmesi", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 1, Ankara, s.125.
- Paşayev, S. 2002. Ozan-Aşık yaratıcılığına dair araştırmalar I, Bakı: Pirsultan Neşriyatı.
- Peabody, B. 1975. "The Winged Word, A Study in The Technique of Ancient Greek Oral Composition as Seen Principally Through Hesiod's Work and Days, Albany". State University of New York Press.Rayman, H. 1998. Avdançlı Âşık Efkârı, Erzincan.
- Rayman, H. 2005. Azerbaycan Kartalı Koca Azaplı'nın Poetikası, Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Reichl, K. 1992. Turkic oral epic poetry: tradşional forms, pietic structure, the Albert Bates Lord Student in oral tradition, New York.
- Roux, J. P. 2006. Orta Asya, çeviren Arslan, Lale İstanbul: Kabakçı yayınevi.
- Rüstemzade, R. 1988. Âşık revayetleri, Bakı: Gençlik Neşriyatı.
- Sakoğlu, S. 1987. Senin Aşkınla-Kadirli Âşık Halil Karabulut. Konya: Nur Matbaası.
- Sakoğlu, S. 1989. Türk saz şiiri, Türk Dili, Türk şiiri özel sayısı, III halk şiiri, C. 57, s. 445-450.
- Sakoğlu, S. & Alptekin, A. B. & Şimşek, E. 2000. Azerbaycan âşıkları ve halk şairleri antolojisi, C. II, AKMY. Ankara.
- Sakoğlu, S. 2014. Âşık Edebiyatı Araştırmaları. Konya: Kömen Yayınları.
- Sancak, Ö. 2007. Âşık Erhamî Hayatı, Âşıklığı ve Şiirleri. Sivas: Dilek Ofset. Sarar, M. A. 1999. Türkİran İlişkileri, AKMY, Ankara.
- Saussey, E. 1952. "La Litterature populaire Turque", Çeviren: İlhan Başgöz, Türk Halk Edebiyatı, Ankara.
- Savaş, S. 2002. Osmanlı-Sefevi mücadelesinin toplumsal sorunları, Türkler Ansiklopedisi, C. 2, s. 675- 678, Ankara.
- Sayın, Ö. 2013. Müziğin Toplumsal ve Göstergebilimsel Temeller, Ege Eğitim Dergisi, (14)2: 106-117.
- Sevindik, A. 2019. "Âşıklık Geleneğinin Güncel Durumu Ve Âşıklar Üzerine Bazı Tespitler". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (47) , 127-144. DOI: 10.21563/sutad.855783.
- Sümbüllü, H. T. 2005. "Âşıklık Geleneğinde Kullanılan Makam Kavramı Üzerine Müzikal Bir Değerlendirme", Rast Müzikoloji Dergisi, Uluslararası Müzikoloji Dergisi. S. 828-836.
- Sydow, C. W. V. 2005. Coğrafya ve masal eko-tipleri, halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar, Hazırlayan: M. Öcal, S. Gürçayır, ss. 108-124, Ankara: MFY.

- Şimşek, E. 1993. “Âşıklar etrafında anlatılan Fıkralar”, Milli Folklor, C. 3, S. 17, s. 16-20.
- Tan, N. 2006. Âşık Kemali Baba, Ankara.
- Tan, N. 2007. Derlemeler makaleler I-VI, Ankara: BRC Basım.
- Taşlıova, Ş. 1985. Kars'ta âşıklık geleneği ve halk hikâyeleri, Türk halk edebiyatı ve folklorunda yeni görüşler, Ankara.
- Tehmasib, M. H. 1972. Azerbaycan halg destanları, Bakı.
- Tehmasib, M. H. 1976. Azerbaycan dilinde yazıp yaradan Ermeni âşıklar, Bakı: Elm
- Tehmasib, M. H. 1977. Azerbaycan folkloru, Bakı: Elm neşriyatı.
- Tembel, A. 2007. Âşık Hüröğlü Hayatı, Sanatı, Şiirleri, Sivas: Şarkışla Kaymakamlığı Âşık Veysel Halk Kültürü Araştırma. Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi Yayınları.
- Tekin, A. 1953. Azerbaycan halk edebiyatı derlemeler, Azerbaycan.
- Tural, S. 1998. Tarihten destana akan duyarlılık, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkmen Sovet Ensiklopediyası. 1986. No. 7, Aşkabat: TSSR İlimler Akademiyası Azerbaycan Halk Dastanları, Toplayanı ve tertip edeni: E. Ahundov, Bakı 1983.
- Yardımcı, M. 1998. Başlangıçtan günümüze halk şiiri, âşık şiiri, tekke şiiri, Ankara
- Yıldırım, D. 1985. “Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri”, Erdem AKM Dergisi, C.I, S.2, 1985:545-557.

İnternet Sitesi Kaynakları:

<https://www.tamgaturk.com/iran-rejiminin-kuruttugu-urmu-golu-uzaydan-boyle-goruntulendi/58687/>

<https://www.tamgaturk.com/urmu-golu-tamamen-kurumak-uzere/63781/>

Emrah Destanı <https://www.youtube.com/watch?v=4DRZbW-56xE> erişim tarihi: (29.01.2014)

Telli Hesên Destanı <https://www.youtube.com/watch?v=9LoO5Wn3I0g> erişim tarihi:

(29.01.2014) Masum ile dilefruz <https://www.youtube.com/watch?v=Ai2SluLHXQ> erişim

tarihi: (29.01.2014) Köroğlü Destanı <https://www.youtube.com/watch?v=BAJMS3QgkB0>

erişim tarihi: (29.01.2014) Abbas ile gülgez

https://www.youtube.com/watch?v=Ms_d5LyEUWQ erişim tarihi: (29.01.2014) Novruz ile

qandab <https://www.youtube.com/watch?v=p9rh5lZyP5M> erişim tarihi: (29.01.2014) Qurbani

destanı <https://www.youtube.com/watch?v=Ilhz22u98DM> erişim tarihi: (29.01.2014) Aşık

Hüseyin destanı <https://www.youtube.com/watch?v=P2oRvIHD8wU> erişim tarihi:

(29.01.2014) Hüseyin Saraçlı <https://www.youtube.com/watch?v=IKwmluQcVtE> erişim tarihi:

(29.01.2014) <https://www.youtube.com/watch?v=5e3CNXmitv8> erişim tarihi: (29.01.2014)

<http://geocities.com/turkologlar/> erişim tarihi: (07.12.2006) <http://turkologlar.net> erişim tarihi:

(20.02.2007) <http://tde.etu.edu.tr/> erişim tarihi: (07.12.2006) <http://turkoloji.uzerine.com/>

erişim tarihi: (07.12.2006) http://yesevi.edu.tr/index.php?action=bilig_article_index erişim

(13.12.2006)

<http://turan.org/2007/default.php> erişim tarihi: (12.01.2007)

<http://turkiye.net/sota/sota.html> erişim tarihi: (12.01.2007)

<http://turkdirlik.com/Bilgimece/Turkoloji/Turkoloji0000.htm> (27.02.2008)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Turanc%C4%B1%C4%B1k> (27.02.2008)

<http://jas.cankaya.edu.tr/jas5/12-sultan.pdf> erişim (27.02.2007)

<http://web.uni-frankfurt.de/fb09/turkologie/publications.html> erişim (27.02.2007)

<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/sertkaya.pdf> erişim (21.06.2007)

<http://www.folkloredebiyat.org/> erişim tarihi: (20.02.2008)

http://turkoloji-iran.blogspot.com/2007/12/blog-post_622.html erişimtarihi:(27.02.2007)

<http://dbase.irandoc.ac.ir/00049/00049761.htm> erişim tarihi: (27.02.2008)

<http://xelec-turk.blogspot.com/> erişim tarihi: (27.06.2007)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tebriz> erişim tarihi: (27.02.2008) www.millifolklor.com erişim tarihi: (22.01.2008)

<http://kitablar.com> erişim tarihi: (29.01.2014) <http://kitablar.org> erişim tarihi: (29.01.2014)

<http://kitabxana.net/> erişim tarihi: (29.01.2014)

Şekil 9: Güney Azərbaycan Türklerinin Urumiye Gölünün Kurutulması İtirazlarından

Şekil 10: Güney Azerbaycan Türklerinin Gazetelerinde Urumiye Gölü

اورمولو جمعه لر

rahim.akbayrak

جمعه ها جز برای دریاچه اورمیة rahim.akbayrak
...چیژی منتشر نمی کنم از این رو امروز نشستم ای

166

Şekil 11: Dr. Rahim AKBAYRAK: URUMİYE GÖLÜ GERÇEĞİ Çizimi - Güney Azerbaycan Türkleri her Cuma günü Urumiye Gölü'nde buluşarak gölün kurutulması itirazlarını yürütmüşlerdir.

Şekil 12: Urumiye Gölü Zaman İçinde (2000-2022)

Şekil 13: Güney Azerbaycan Türklerinin Urumiye Gölü İtirazları

Şekil 14: ÂŞIK CEBRAYIL URUMİYE AĞITI Yazarı: "Yazık Benim Toprağım"

Yazık benim toprağım,
Yazık olsun yâd elde,
Düşgün düşen haline,
Özge bayraklar altında,
Esir olan elime,
Yazık benim toprağım,
Yazık benim toprağım.
Aşık Cebayıl

**Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Dünyası Yüzyılının
en büyük çevre felaketi Urumiye Gölü'nün kurutulmasıdır.
Türkiye sınırlarından 50 Km uzaklıkta olan
gölün kurumasıyla ağır metalli tuzlar yel ve fırtınayla
Türkiye'ye ulaşabilecektir.**

**Türkiye Cumhuriyetinin Yüzüncü Yılına
Azerbaycan Türklerinin Armağanıdır.**